

ЪЗ.ИБРАЊИМ

ВӘ

ЪЗ.ЛУТ



Һарун Јәһја



MÜƏLLİF HAQQINDA

Harun Yəhya imzasından istifadə edən müəllif 1956-cı il-də Ankarada anadan olmuşdur. Memar Sinan Universitetinin gözəl sənətlər fakültəsində və İstanbul Universitetinin fəlsəfə bölümündə təhsil almışdır.

1980-ci illərdən bu günə qədər imani, elmi və siyasi mövzularda xeyli əsər yazıb. Müəllifin üzərində çalışdığı əsas mövzular elm adı altında təqdim edilən 2 müasir mif olan darvinizm və materializmin puç edilməsidir. Müəllifin bəzi əsərləri 40-dan artıq dilə tərcümə edilmiş və həmin ölkələrdə nəşr edilmişdir. Harun Yəhyanın əsərləri yaş, irq, milliyyət ayrışeckiliyi salmadan bütün insanlara səslənir. Müsəlmanlara olduğu qədər, müsəlman olmayanlara da xitab edir. Bu kitabların əsas məqsədi oxucunu Allahın varlığı və təkliyi kimi mövzular haqqında fikirləşməyə həvəsləndirərək oxucunun görüşünü açmaq, inamsız sistemlərin batil görüşlərini və çürük quruluşlarını ortaya çıxarmaqdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اللّٰهُ
رَسُوْلُهُ
مُحَمَّدٌ

ОХУЧУЈА

Залышмалагымызда төкамүл нэзэгијјэсинин өзүнү догултмасына вә пуч олмасына аид фикиглөгө гениш јег ајырмагымызын әсас сәбәби адычәкилән нэзэгијјэнин әслиндә дин әлејһинә дүшүнчә вә тәлимлэгдән ибагәт олмасыдыг. Јагадылышы вә билаваситә Аллаһын ваглығыны инкаг едөн дагвинизм 140 илдиг ки, биг чох инсанлагын өз иманыны итигмәсинә вә ја шүбһәјә дүшмәсинә сәбәб олуг. Буна гөгә дә бу нэзэгијјэнин алдадычы олдуғуну сүбута јетигмәк вә диққәтә чатдырмақ чох мүһүм имани вәзифәдиг. Буну инсанлага чатдырмақ исә даһа вачибдиг.

Бәзи охучулагымызын бөлкә дә төкчә биг китабымызы охумаға фүгсәти олачақ. Буна гөгә дә һәг биг китабымызда бу мөвзуја қыса да олса јег ајырмағы мөқсәдәүјүн билигик.

Нэзгә чатдыгылмасы лазым олан дигөг биг мөсәлә дә бу китаблагын ичиндәкилөлгә әлақәдадыг. Јазычынын бүтүн китаблагында имани мөвзулаг Қуган әјләги ишығында изаһ олунуг, инсанлаг Аллаһын әјләгини өјгәнмөјә вә онлага ујғун јашамаға дөвәт едилеглөг. Аллаһын әјләги илә бағлы бүтүн мөсәләлөг исә охучунун шүугунда һеч биг шүбһә вә ја суал јагатмајачақ шәкилдә ачырланыг.

Бу изаһатда истифадә едилән сәмими, садә вә ахычы үслуб китаблагын 7 јашдан 70 јаша қәдөг һәг кәс тәгәфиндән гаһат баша дүшүлмәсини тәмин едиг. Белә тәсигли вә дәлил-сүбутлу изаһат сәјәсиндә китаблаг бигнәфсә охунуг. Һәтта дини гәдд етмәк фикгиндә қәти оланлаг да бу китаблагда гөстәгилән һәқиқәтлөгдән тәсигләниг вә дејиләнлөгин догулдуғуну инкаг едә билмиг. Бу китабы вә мүәллифин дигөг әсәгләгини һәм тәкликдә, һәм дә қагшылықлы сөһбәт, полемика шәгаитиндә гаһат охумақ мүмкүндүг. Бу китаблагдан истифадә етмәк истәјән биг қруп охучунун онлағы бигликдә охумасы мөвзу илә бағлы фикиг вә тәчгүбәсини дә биг-биги илә бөлүшмәси сәбәбиндән јагағлы олачақ.

Бунунла белә садәчә олағақ Аллаһ гизасы үчүн јазылан бу китаблагын танынмасына вә охунмасына кәмәк етмәк дә бөјүк хидмәтдиг. Зүнки мүәллифин бүтүн китаблагында охучуја мүсбәт тәсиг бағышлајан мөсәләләги сүбут етмәк үсулу чох гүчлүдүг. Һәмчинин дини изаһ етмәк истәјәнлөгин әлиндәки ән тәсигли үсуллагдан биги дә бу китаблагы һамынын охумасыны тәшвиқ етмәк, буна чалышмақдыг.

Мүәллифин дигөг әсәгләгинин үз қабығынын шәкилләгинин китаблагын сон һисәсинә әлавә едилмәсинин дә мүһүм сәбәбләги ваг. Китабы әлине алан һәг биг адам јухағыда қәјд етдијимиз хүсусијјәтләги өзүндә топлајан вә охумақдан хошландығыны үмид етдијимиз бу китабла ејни хүсусијјәтлөгә малик олан чохлу әсәгләгин олдуғуну гөгәчөк. Ејни заманда һәм дини, һәм дә сијаси мөвзулагда истифадә едәчәји мәнбәлөгин мөвбулдуғуна шаһид олачақ.

Башқа китаблагда гаст гәлдијимиз шәхси фикиглөгә, мүәллиф қәнаәтләгинә, шүбһәли мәнбәлөгә әсасланан изаһлага, мүқәддәслөгә қагшы лазым олан әдәб вә һөгмәтә диққәт јетигмәјән үслублага, үмидсизлијә апаган шүбһәли јазылага вә дигөг чатышмазлықлага бу әсәгләгдә гаст гәлә билмәзсиниз.



ҲЗ.ИБРАҲИМ
ВӘ
ҲЗ.ЛУТ

Ҳарун Јәһја

Чевирән: Мухтар Сәфәров

МҮЭЛЛИФ ВӘ ОНУН ӘСӘРЛӘРИ ЫАQQЫНДА

Һагун Јәһја имзасындан истифадә едән мӯәллиф 1956-чы илдә Анкагада анадан олуб. Огта мәктәби Анкагада охујуб. Сонга Истанбулда Мемаг Синан Университетинин гөзәл сәнәтләг факултәсиндә вә Истанбул Университетинин фәлсәфә бөлүмүндә тәһсил алыб. 80-чи илләгдән бу гүнә қәдәг имани, елми вә сијаси мөвзулагда хејли әсәг јазыб. Бунунла јанашы мӯәллифин тәкамүлчүләгин (дагвинистләгин) сахтакаглыгыны, онлагын иддиалагынын һеч биг елми һәқиқәтә әсасланмадыгыны гөстәгән, һабелә дагвинизмин қанлы идеологијалагла шүбһәли әлақәләгини үзә чыхаған биг чох мӯһүм әсәгләги ваг.

Мӯәллифин бу имзасы инкагчы дүшүнчәјә қагшы мубагизә апаған ики пејғәмбәгин хатигәсинә һөгмәт әләмәти олагақ сечилиб: онлагы јад етмәк мәрқәдилә һагун вә Јәһја адлагындан истифадә едилиб. Рәсулуллаһын мөһүгүнүн мӯәллиф тәгәфиндән китаблагын үз қабыгына вугулмасынын символик мәнасы исә онлагын ичиндәкиләгәлә бағлыдыг. Бу мөһүг Қугани-Көгимин Аллаһын сонунчу Китабы вә сонунчу сөзү, Пејғәмбәгимизин исә пејғәмбәгләгин сонунчусу олмасынын гәмзидиг. Мӯәллиф бүтүн јазылагында Қуганы вә Рәсулуллаһын сүннәсини гәһбәг тутуг. Бунунла да инкагчы дүшүнчә системләгинин бүтүн әсас иддиалагыны биг-биг пуча чыхағамагы вә динә қагшы јөнәлән етигазлагы тамамилә сусдугачақ сонунчу сөзү сөјләмәји һәдәф сечиг. Зох бөјүк һикмәт вә камал саһиби олан Рәсулуллаһын мөһүгү бу сонунчу сөзү сөјләмәк нијјәтинә биг дуа кими истифадә едилиб.

Мӯәллифин әсәгләгиндәки әсас мәрқәд Қуганы бүтүн дүнјада тәблиғ етмәк, бунунла инсанлагы Аллаһын вағлыгы, биглији вә ахигәт кими әсас иман мөсәләләги бағәдә дәгиндән дүшүнмөјә сөвқ етмәк, инкагчы системләгин чүгүк әсаслагыны вә батил тәтбиқатлагыны һәг кәсә гөстәгмәкдиг.

Һагун Јәһјанын әсәгләги Һиндистандан АБШ-а, Бөјүк Бгитанијадан Индонезијаја, Полшадан Боснија-Һерсоқовинаја, Испанијадан Бгазилијаја, Малајзијадан Италијаја, Фгансадан Болқагыстана вә МДБ өлкәләгинә қәдәг дүнјанын әксәг өлкәләгиндә мағақла қагшыланыг вә бигнәфәсә охунуг. Индилис, фгансыз, алман, италјан, испан, погтуқал, угду, әгәб, албан, гус, бошнак, ујуг, Индонезија, малај, бенқал, болқар, јапон, хин, Азәгбајчан кими дилләгә тәгчүмә едилән бу әсәгләг гениш охучу күтләси тәгәфиндән мағақла изләниг.

Дүнјанын дөгд биг тәгәфиндә бөјүк гезонанс доғуган бу диққәтәлајиқ әсәгләг инсанлагын чохунун иман гәтигмәсинә, әксәг адамлагын да өз иманыны камилләшдигмәсинә сәбәб олуг. Бу китаблагы охујан вә инчәләјән һәг кәс онлагдакы һикмәти, һабелә јығчам, долғун, асан баша дүшүлән сәмими үслубу,

Һәјати һәқиқәтләгин елми-мәнтиқи изаһыны дәһһал гөгүг. Бу әсәгләг һәг биг кәсә тез биг заманда тәсиг етмәк, там нәтичә вегмәк, етигазлага јег қојмамақ вә дәлилләгин елмилији кими хүсусијјәтләгә маликдиг. Бу әсәгләги охујан вә онлагын үзәгиндә чидди дүшүнән адамлагын матегиалист фәлсәфәни, атеизми, башқа батил фикиг вә фәлсәфәләги мүдафиә етмәси даһа әсла мүмкүн дејил. Бәзиләги мүдафиә етсәләг белә буну јалныз инадкағлық үзүндән едәчәкләг, чүнки онлагын фикигләгинин әсаслағы чүгүкдүг.

Дөвгүмүздәки бүтүн инкағчы чөгәјанлаг һагун Јәһјанын күллијјатында елми дүшүнчә нәқтеји-нәзәгиндән мәғлуб едилибләг. Шүбһә јохдуг ки, бу хүсусијјәтләг Қуганын һикмәтиндән вә онун ифадә етдији фикигләгин гөзәлликләгиндән қажнақланыг.

Мүәллифин өзү исә бу әсәгләгинә гөгә ловғаланмыг, әксинә, Аллаһын һидәјәтинә васитәчи олмаға нијјәт едиг. Бундан башқа бу әсәгләг нәшг едиләкән һеч биг мадди қазанч гүдүлмүг.

Бу һәқиқәтләг нәзәгә алынмалыдыг. О заман мәлум олаг ки, инсанлағы онлага гөгмәдијини гөгмәкдә көмәк едән, онлагын һидәјәтә гәлмәсинә сәбәб олан белә әсәгләгин охунмасына һәвәсләндигмәјин өзү дә чох мүһүм хидмәтдиг. Бу дәјәгли әсәгләги танытмақ әвәзинә инсанлагын зәһнини қағышдыған, фикигләгинин қағышмасына сәбәб олан, шүбһә вә төгәддүдләги агадан қалдығамаға, иманы хилас етмәјә биг тәсиги олмадығы тәчгүбәдән кечигилән китаблағы јажмақ јалныз вә јалныз әмәк вә вахт иткиси демәк олачақ. Иманы хилас етмәкдән даһа чох мүәллифин әдәби гүчүнү гөстәгмәјә јөнәлмиш китаблагда бу тәсигин олмајачағы ајдындыг. Бу мөвзу илә бағлы шүбһәси оланлаг вағса, онлаг һагун Јәһјанын әсәгләгинин јегәнә мәқсәдинин динсизлији агадан қалдығмақдан вә Қуган әхлақыны јажмақдан ибагәт олдуғуну, бу хидмәтдәки тәсиг гүчүнүн, мүвәффәқијјәт вә сәмимијјәтин ајдын гөгүндүјүнү охучулагын үмуми қәнаәтиндән анлаја биләг. Буну қәти шәкилдә јәқинләшдигмәк вә анламақ лазымдыг ки, дүнјадакы зүлм вә игтишашлагын, мүсәлманлагын чәкдији әзијјәтләгин әсас сәбәби динсизлијин идеја һакимијјәтидиг.

Бунлагдан қутулмағын јолу исә динсизлијин идеја чәһәтдән мәғлуб едилмәси, имани һәқиқәтләгин огтаја чыхағылмасы вә Қуган әхлақынын инсанлагын дөгк едиб мәнимсәјә биләчәји шәкилдә чатдығылмасыдыг. Дүнјаны һәг гүн даһа чох зүлмә, игтишаш вә фәсадлага мәгуз қојмақ истәјәнләгин нијјәтини нәзәгә алсақ бәлли олаг ки, бу хидмәтин мүмкүн қәдәг сүгәтли вә тәсигли шәкилдә јегинә јетигилмәси чох вачибдиг. Әкс тәқдигдә чох геч ола биләг. Бу әһәмијјәтли хидмәтдә чох бөјүк биг вәзифәни өз үзәгинә гөгүгмүш һагун Јәһјанын күллијјаты Аллаһын ичазәси илә XXI әсгдә инсанлағы Қуганда билдигилән әмин-аманлыға вә бағыша, доғгулуқ вә әдаләтә, гөзәллик вә хошбәхтлијә апағмақда биг васитә олачақ.



ИЧИНДЭКИЛЭР

| | |
|---|------------|
| КИРИШ | 8 |
| БЗ.ИБРАҒИМ | 10 |
| Бз.Ибраһимин гөвмүнүн хүсусијјәтләри | 11 |
| Бз.Ибраһимин дини | 22 |
| Бз.ИБРАҒИМИН КӨЗӨЛ ӘХЛАГЫ | 132 |
| БЗ.ЛУТ | 174 |
| Бз.Лутун һәјаты | 175 |
| НӘТИЧӘ | 208 |
| ТӘКАМУЛ ЈАЛАНЫ | 112 |

ҚИРИШ

Тарих бојунча пејғәмбәрләр көндәрилдикләри гөвләри Аллаһа бир вә јеканә олага иман етмәјә вә јалныз Она гуллуғ етмәјә чағырмышлар. Инсанла-ра һағт дини тәблиғ етмиш вә нүмунәви инсан моде-лини хусусилә өз јашајышлары илә танытмышлар. Бу сәбәблә Аллаһын сечилмиш гуллары олан пејғәмбәр-ләрин үстүн шәхсијјәтләри, көзәл әхлагы, давраныш тәрзләри вә һадисәләр гаршысында кәстәрдикләри әкс-тәсирләр мөминләр үчүн ән көзәл нүмунәни тәшкил едир. Пејғәмбәрләр ичиндә јашадығлары чә-мијјәтләрә өзләри нүмунә олдуглары кими Гуранда тәриф едилән вәзифәләри илә өзләриндән сонра кә-лән мөминләрә дә јол кәстәрмишләр. Аллаһ пејғәм-бәрләрин мөминләр үчүн көзәл нүмунә олдугуну Гу-ранда белә билдирир:

"Ҳәгигәтән, Аллаһын рәсулу Аллаһа, гијәмәт күнүнә үмид бәсләјәнләр вә Аллаһы чох зикр едәнләр үчүн көзәл нүмунәдир!" ("Әһзаб" сурә-си, 21).

Пејғәмбәрләрин һәр биринин Гуранда тә-рифләнән бир чох көзәл хусусијјәт-

лэри вар. Бу сәбәбдән иман едән-ләр Гуранда пејғәмбәрләрлө бағлы билдирилән һәр инчәлији диггәтлө инчәләмәли, бу мүгәддәс инсанларын јашајышыны, кәстәрдикләри көзәл әхлаг нүмунәләрини, Аллаһа олан дәрин бағлылығыны өзләринә нүмунә көтүрмәлидир. Һәр пејғәмбәрин көндәрилдији гөвм, гаршылашдығы һадисәләр, Аллаһын варлығыны анладаркән истифацә етдији методлар бир-бириндән фәргли олуб. Буна көрә дә пејғәмбәрләрин ичиндә олдуғлары гөвләрин хүсусијјәтләри, инсанларын Аллаһа иман етмәјә дәвәт едиләндә пејғәмбәрләрә кәстәрдикләри мүғавимәт, пејғәмбәрләрлө бирликдә инананларын гаршылашдығы чәтинликләр бизә ишыг тутан чох вачиб билки вә тәчрүбәләрдир.

Бу китабын јазылмасында мәгсәд дә Аллаһын **"Ибраһим вә онунла бирликдә оланлар сизин үчүн көзәл өрнәкдир..."** ("Мүмтәһинә" сурәси, 4) әјәси илә тәрифләдији Ибраһим пејғәмбәри вә онунла ејни вахтда јашамыш Лут пејғәмбәри танымағ вә онларын бүтүн үстүн хүсусијјәтләриндән нүмунә көтүрмәкдир. Һеч шүбһә јохдур ки, Гуранда Һз.Ибраһим вә Һз.Лут һаггында верилән мәлуматларын һәр бири өзүндә бир чох һикмәтләри дашыјыр. Бу китабда гејд олунмуш һикмәтләри изләјәчәк вә бунлары нечә нүмунә көтүрүб һәјатымыза кечирә биләчәјимизи арашдырачағыг.



ЫЗ.ИБРАҒИМ

"Ибраһим вә онунла
бирликдә оланлар сизин
үчүн көзәл өрнәкдир..."
("Мүмтәһинә" сурәси, 4)

Һз.Ибраһимин гөвмүнүн хүсусијјәтләри

Аллаһ Гуранда илк пејғәмбәрин Һз.Адәм олдуғуну билдирир. Һз.Адәмдән сонра Гуранда ады чәкилән икинчи пејғәмбәр Һз.Нухдур. Һз.Ибраһим исә Һз.Нухдан бир мүддәт сонра јашајыб вә Гуранда верилән мәлумата кәрә, Һз.Нухун нәслиндәндир: "Ибраһим дә онун јолу илә кедәнләрдән иди" ("Саффат" сурәси, 83). Һз.Исхаг, Һз.Исмајыл, Һз.Јагуб, Һз.Јусиф, Һз.Муса, Һз.Һарун, Һз.Давуд, Һз.Сүләјман, Һз.Зәкәријјә, Һз.Јәһја вә Һз.Иса исә Һз.Ибраһимин нәслиндән кәлән пејғәмбәрләрдәндир.

Тарихи гајнагларда Һз.Ибраһимин Јахын Шәргдә, Месопотамија бөлкәсиндә јашадығы јазылыр. Гуранда исә Һз.Ибраһимин оғлу Һз.Исмајылла бирликдә Кәбәни инша етдији билдирилир. Бу мәлумат бизә Һз.Ибраһимин јашадығы чоғрафијанын Јахын Шәрг олдуғуну кәстәрир.

Гуранда Һз.Ибраһимин гөвмү һаггында верилән вачиб бир мәлумат да бу чәмијјәтин

бүтпәрәст олмасы илә бағлыдыр. Белә ки, бу мәлумат тарихи гәйнағларда да јер алыр, о заманлар Јахын Шәргдәки гөвмләрин әксәријјәтинин бүтпәрәст инанча саһиб олдуғу билдирилир. О дөврүн бүтпәрәст чәмијјәтләри өз әлләри илә дүзәлтдији һејкәлләрә, ја да Күнәш, Ај кими көј чисимләринә ситајиш едирди. Месопотамијада апарылан газынтылар заманы Күнәшә вә Аја ситајиш етмәк үчүн дүзәлдилән вә "Зигурат" ады верилән сәчдәкаһлара даир галығлар вә мәлуматлар тапылыб. Дашдан вә ја килдән дүзәлдилмиш вә бүт кими истифадә олунмуш бир чох һејкәл галығы јенә бу бөлкәдәки археоложи газынтыларда ортаја чыхыб.

Ур Намму (б.е.ә. 2112-2095) тәрәфиндән Аја ситајиш етмәк үчүн тикилән Ур Зигураты. Һаммурапи абидәләринә көрә Шүмәр шәһәрләри арасында ән мәшһур оланы Ур шәһәри иди.



Гысасы, тарихи вә археоложи мәлуматлар Һз.Ибраһимин јашадығы дөврлөрдә Јахын Шәргин бир "бүтпәрәстләр ди-
јары" олдуғуну көстәрир. Аллах Һз.Ибраһими сечмиш, ону
пејғәмбәрлик вәзифәси илә шәрәфләндиришти. О, сәләһ
бир гул олараг сон дәрәчә азғын вә залым олан бу бүтпә-
рәстләрин арасында Аллаһын һагг динини вә көзәл әхлагы
тәмсил етмишти.

Рәббимизин Гуранда билдирдијинә көрә, Һз.Ибраһимин
гөвмү дашдан, тахтадан һејкәлләр дүзәлдир, сонра да бу
һејкәлләри танры кими гәбул едиб онлара ситајиш едирди.
Ибадәтләрини бу бүтләрин өнүндә јеринә јетирир, онлара
дуа едир вә онлардан јардым диләјирди. Онлара зәрәр верә-
чәкләринә инанараг өз әлләри илә шәкил вердикләри бу
һәрәкәтсиз вә чансыз тахта вә даш парчаларындан горхур,
онлардан мәдәд умардылар. Ән вачиби дә бу батил инанч-
ларында сон дәрәчә тәкид етмәләри иди. Өзләриндән әв-
вәлки нәсилләрин - аталарынын - јашајышларыны кор-ко-
ранә тәглид едир, һәр нәсил сонрақы нәслә бу азғын инанч-
чы адәт һалында мирас бураһырды.

Аллаһ белә бир гөвм ичиндә бөјүјән Һз.Ибраһимә көјлә-
рин, јерин вә икисинин арасындақы һәр шејин Јарадычы-
сынын Өзү олдуғуну, бунун әксинә инананларын бөјүк бир
азғынлыг ичиндә олдуғуну вәһј етди. Анчаг бүтпәрәст гөвм
Һз.Ибраһимин дә өзләри кими дүшүнмә-
сини вә јашамасыны истәјирди.

Һз.Ибраһим исә



гөвмүнүн бу азғын инанчындан үз чевирди, онларын инандыгы сахта танрыларын һамысыны рәдд етди, тәк вә һагт олан Аллаһа иман кәтирди. Аллаһ иманыны даһа да артырмасы вә сағламлашдырылмасы үчүн Һз.Ибраһимә Өзүнүн көйләрдә вә йәрдәки гүдрәтинин вә һакимијјәтинин дәлиләрини кәстәрди:

"Беләчә, Ибраһимә көйләрин вә йерин мүлкүнү кәстәрдик ки, там гәнаәтлә инананлардан олсун!"
("Әнам" сурәси, 75).

Јухарыда да билдирдијимиз кими, Һз.Ибраһим бүтпәрәстләрдән олан вә аталары да бүтләрә инанан бир гөвмүн ичиндә јетишмишди. Онларла бирликдә бөјүмүш, онларын тәһсилени алмышды. Анчаг гөвмү азғын вә батил бир јашајыш ичиндә икән о, гөвмүнүн дикәр фәрдләриндән чох фәргли бир характер вә чох үстүн бир әхлаг кәстәрмиш, Аллаһа иманы илә гөвмүндән ајрылмышды.



Месопотмијада ашкар едилән археоложи тапынтыларда һәмин бөлкәдә јашајан чәмијјәтләр батил инанчларына ујғун олараг мүхтәлиф бүтләрә ситајиш едәркән тәсвир едиләр. Шәкилдә Ассирија кралы Тукулти-Нинурта (б.е.ә. 1243-1207) куја од тапрысы Нускунун гаршысында әјиләркән көрүнүр. Нускунун өзү шәкилдә кәстәрилмир, анчаг тахты кәстәриләр.

Һз.Ибраһим садәчә ширкдән (јәни Аллаһа ортаг гошмагдан) ајрылмагла галмајыб ширк ичиндә олан бу чәмијјәтә Аллаһын варлығыны анлатмыш, онлары Аллаһа иман кәтирмәјә дәвәт етмишди. Фәгәт гөвмүндәки инсанлар Һз.Ибраһимин анлатдығы керчәкләри гәбул етмәмишди. Буна кәстәрдикләри сәбәб исә аталарынын дининә табе олмаларыдыр:

"Онлара: "Аллаһын көндәрдијинә табе олун!" - дејилдији заман, онлар: "Биз анчаг аталарымызын кетдији јолла кедәчәјик!" -дејирләр. Бәс аталары бир шеј анламајыб доғру јолда дејилдиләрсә нечә?" ("Бәгәрә" сурәси, 170).

Һз.Ибраһимин гөвмүнүн нечә әсрләрдән бәри бу азғын вә бүтпәрәст дини тәрк етмәмәсинин сәбәбләриндән бири диндән узаг јашајан инсанларын үмуми бир сәһвидир: доғру, ағыла ујғун вә һагг олана көрә дејил, әксәријјәтә көрә һәрәкәт етмәк. Онларын дүшүнчәсинә көрә, әкәр әксәријјәт бир инанчы вә дүшүнчәни гәбул едирсә, бу инанч доғру инанч кими гәбул едилмәлидир. Әксини дүшүнмәк, јәни чәмијјәт тәрәфиндән үмуми гәбул едилән бир дүшүнчәни сорғуламаг, арашдырмаг, һесаба чәкмәк кәрәкссиздир. Бу һал Гуранда Аллаһын тәриф етдији, инсанларын горунмалары лазым кәлән вачиб бир јанлышыгыдыр. Аллаһ Гуранда инсанлары бу һагда белә хәбәрдар едир:

"Әкәр сән јер үзүндә оланларын чоһусуна итаәт етсән, онлар сәни Аллаһын јолундан аздырарлар. Онлар анчаг зәннә ујар вә анчаг јалан данышарлар!" ("Әнам" сурәси, 116).

Һз.Ибраһим исә - бүтүн дикәр пејғәмбәрләр вә сәләһ мөминләр кими - иман етмәјәнләрин бу бөјүк сәһвиндән чоһ узагыдыр. О, бүтүн гөвмүнү, јахынларыны вә әгрәбаларыны өзү илә үз-үзә гојмаг баһасына да олса доғрулардан ваз кечмәмишди. Гәти бир гәрарла Аллаһа иман етмиш вә һеч бир чәтинлик вә тәзјиг ону јолундан дөндәрә билмәмишди.

Аллаһын Ыз.Ибраһимә пејғәмбәрлик вермәси

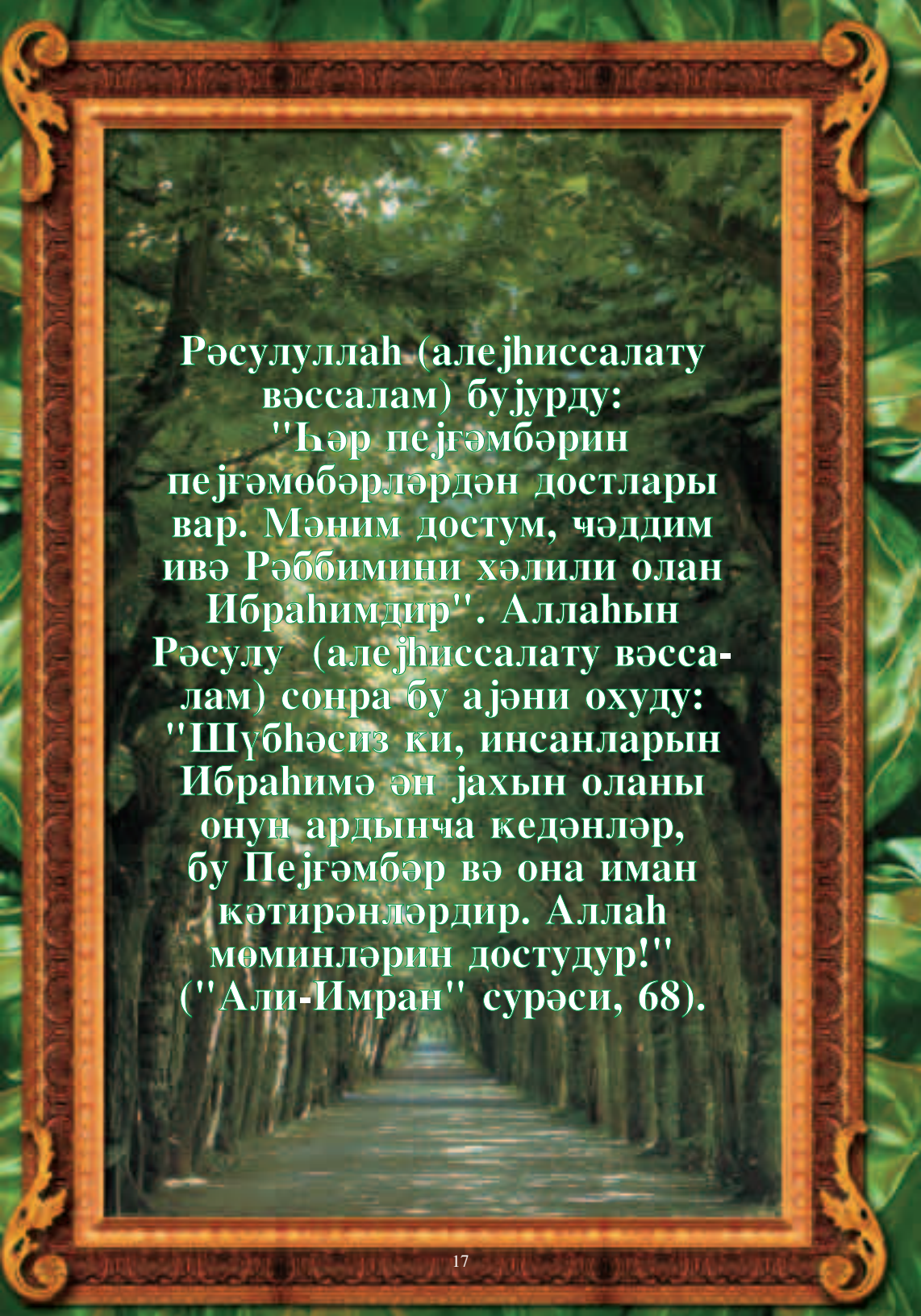
Тарих бојунча јашамыш олан бүтүн чәмијјәтләр Аллаһын варлығындан, бирлијиндән, сонсуз күч вә гүдрәт саһиби олмасындан, ахирәт күнүнүн варлығындан вә Рәб-бимизин гулларындан истәдикләриндән мүтләг хәбәрдар олмушлар. Аллаһ бу керчәји Гуранда белә хәбәр верир:

"Биз һәр үммәтә: "Аллаһа ибадәт един, Тағутдан чәкинин! -дејә пејғәмбәр көндәрмишдик. Онларын бир гисмини Аллаһ доғру јола јөнәлтмиш, бир гисми исә һагг јолдан азмалы олмушдур. Јер үзүндә долашыб көрүн ки, јаланчы һесаб едәнләрин ахыры нечә олды!" ("Нәһл" сурәси, 36).

Елчиләр Аллаһын хүсуси олараг сечдији вә үстүн вәсфләр вердији хошбәхт инсанлардыр. Онлар һәр заман күчлү иманлары, көзәл әхлаглары, үстүн характерләри вә нүмунәви һәрәкәтләри илә әтрафындакыларын дигтәтини чәкмиш, ичиндә јашадығлары гафил вә азғын чәмијјәтдән ајрылмышлар. Онлары дикәр инсанлардан ајыран ән вачиб вәсфләрдән бири исә Аллаһдан вәһј алмаларыдыр. Аллаһ "Ниса" сурәсиндә бу шәкилдә бујурур:

"Биз Нуһа вә ондан сонракы пејғәмбәрләрә вәһј көндәрдијимиз кими, сәнә дә вәһј көндәрдик. Биз Ибраһимә, Исмаилә, Исаһа, Јәғуба вә онун өвладларына, Исаја, Әјјуба, Јунисә, Һаруна вә Сүлејмана да вәһј көндәрдик. Биз Давуда да Зәбуру вердик" ("Ниса" сурәси, 163).

Аллаһын вәһјини пејғәмбәрләри васитәсилә инсанлара чатдырмасы бүтүн инсанлар үчүн чох бөјүк бир лүтфдүр. Чүнки Аллаһ әјәләри илә инсанлара һидајәт јолуну көстәрмиш, ибадәт формаларыны өјрәтмиш, көзәл әхлагы тәриф етмиш вә Өз динини гүсурсуз шәкилдә билдирмишдир. Рәб-



Рәсулуллаһ (алејһиссалату
вәссалам) бујурду:
"Һәр пејғәмбәрин
пејғәмбәрләрдән достлары
вар. Мәним достум, чәддим
ивә Рәббимини хәлили олан
Ибраһимдир". Аллаһын
Рәсулу (алејһиссалату вәсса-
лам) сонра бу ајәни охуду:
"Шүбһәсиз ки, инсанларын
Ибраһимә ән јахын оланы
онун ардынча кедәнләр,
бу Пејғәмбәр вә она иман
кәтирәнләрдир. Аллаһ
мөминләрин достудур!"
("Али-Имран" сурәси, 68).



Түркия, Урфа, Балыглыкөл, Һөрран, Иран, Багдад, Ираг, Сурија, Ливија, Аг дөниз, Израил, Өлү дөниз, Шам, Өл-Хәлил, Иордания, Мисир, Гырмызы дөниз, Мәдинә, Мәккә, Сәудијјә Өрәбистаны, Ур, Ираг .Јухарыдакы хәритәдә гырмызы хәтти чизкиләрлә ишарә едилән јол Һз.Ибраһимин етдији сәфәрләри тарихи фактларла көстәрилир. Һз.Ибраһим Шүмәр шәһәри Урдан чыхмыш, Мәккәјә гәдәр кетмишдир. Јан сәһифәдә Ур шәһәринин диварларынын кәнарында апарылан газынтылар заманы б.е.ә.2000=чи илә анд бир јашајыш јеринин гальынтылары ортаја чыхарылды. Тарихчиләр Һз.Ибраһим гөвмүнүн дә шәкилдәкинә охшар евләрдә јашамыш ола билчәкләри билдирилир.

бимиз салеһ давраныш вә ибадәтләрин нә олдуғуну пејғәм-
бәрләрә вәһји јолу илә билдирдијини "Әнбија" сурәсиндә
бу шәкилдә хәбәр верир:


**"Биз онлары әрмимизлә доғру јола кәтирән имамлар
етдик. Биз онлара хејирли ишләр көрмәји, намаз гыл-
мағы вә зәкат вермәји вәһј етдик. Онлар јалныз Бизә
ибадәт едирдиләр"** ("Әнбија" сурәси, 73).

Һәјатлары бојунча Аллаһын ризасыны, рәһмәтини вә
чәннәтини газанмағы һәдәфләјән пејғәмбәрләр Аллаһын
әмләрини там шәкилдә јеринә јетирәрәк һәр заман нүму-
нәви бир һәјат јашамышлар.

Пејғәмбәрлик Аллаһын сечилмиш гулларына гисмәт
олан шәрәfli бир мәгамдыр. Аллаһ бу шәрәfli мәгамы
Һз.Ибраһимә бир имтаһандан сонра нәсиб етмишдир. Гу-
ранда Аллаһ Һз.Ибраһимә пејғәмбәрлик вәзифәсини вер-
мәздән әввәл ону имтаһана чәкдијини белә билдирир:

**"Јадына сал ки, Ибраһими өз Рәбби бир нечә сөзлә
имтаһана чәкдији заман о, тамамилә јеринә јетирди.
"Сәни инсанлара имам тәјин едәчәјәм" - деди. (Ибра-
һим исә:) "Нәслимдән нечә?" - дејә сорушду. "(Сәнин
нәслиндән олан) залимләр мәним әһдимә наил олмаз-**





лар" - бујурду" ("Бәгәрә" сурәси, 124).

Ајәдә дә билдирилдији кими, Һз.Ибраһим Аллаһын бу имтаһаны гаршысында чох итаәткар давранмыш вә Рәббимизин әмрләрини там шәкилдә јеринә јетирмишдир.

Бүтүн мөминләр дә ејнилә Һз.Ибраһим кими Аллаһын әмрләрини гүсурсуз шәкилдә јеринә јетирмәјә мәсулдур. Һз.Ибраһимин Аллаһа олан гејд-шөртсиз итаәти, Онун әмрләринә бојун әјмәси һамымыз үчүн чох көзәл бир нүмунәдир.

Һз.Ибраһим Аллаһын кәнч јашларда ("Әнбија" сурәси, 60) елчиликлә шәрәфләндиридији, үстүн чәһәтләрә саһиб олан бир гулудур. Аллаһ Һз.Ибраһими ширк ичиндә олан гөвмүнүн ичиндән сечиб Өз динини тәблиғ етмәк вәзифәсини она нәсиб етмишдир. Аллаһ Гуранда Һз.Ибраһимә вәһј етдикләрини бизә бу ајә илә билдирир:

"Јохса онлар Аллаһын Өз немәтиндән бәхш етдији шејә көрә инсанлара һәсәд апарырлар? Һалбуки Биз Ибраһим өвладына да китаб вә һикмәт вермишдик вә онлара бөјүк мүлк бәхш етмишдик" ("Ниса" сурәси, 54).

Јухарыда кәстәрилән ајәдә Ибраһим аиләсинә, јәни Һз.Ибраһимә вә сојуна "Китаб вә һикмәт" верилдији билдирилир. Рәббимиз Һз.Ибраһимә "сәһифәләр" вердијини ди-кәр ајәләрдә бу шәкилдә хәбәр верир:

"Ҳалбуки ахирәт даһа хејирли вә даһа багидир. Ҳәги-гәтән, бу дејиләнләр әввәлки китабларда мөвчуддур - Ибраһимин вә Мусанын китабларында!" ("Әла" сурәси, 17-19).

"Јохса она Мусанын сәһифәләриндә оланлар хәбәр верилмәди?! Вә чох вәфалы олан Ибраһимин (сүһү-фүндәкиләр билдирилмәди?!)" ("Нәчм" сурәси, 36-37).

Бу да ону көстәрир ки, Аллах Ҳз.Мусаја Төвратын вәһ-јиндән дә әввәл Ҳз.Ибраһимә "сәһифәләр" назил етмиш-дир. Бу сәһифәләрдә Ҳз.Ибраһимин Аллаһа тәслимијјәтә истинад едән һәниф дини вар. Пејгәмбәр әфәндимиз (с.ә.в.) дә бу мәсәлә илә бағлы бу шәкилдә бујурур:

"Еј Аллаһын Рәсулу, Ҳз.Ибраһим вә Ҳз.Мусанын сәһи-фәләриндә онлардан һәр һансы бир шеј сизә ендирилди-ми" дејә сорушдум, бу чавабы верди:

- Еј Әбу Зәрр! (Бәли, бу мәнадакы әјәләр назил олду де-јиб охуду:) "Шүбһәсиз ки, јахшы тәмизләнән вә Рәбби-нин адыны зикр едиб дә намаз гылан кимсә умдуғуна чатмышдыр. Бәлкә сиз дүнја һәјатыны үстүн тутарсы-ныз. Ҳалбуки ахирәт даһа хејирли, даһа давамлыдыр. Шүбһәсиз ки, бунлар әввәлки сәһифәләрдә, Ибраһимлә Мусанын сәһифәләриндә дә вардыр".¹

Һз.Ибраһимин дини

"Јахшы әмәл саһиби олуб өзүнү Аллаһа тәслим едән, Ибраһимин һәниф милләтинә табе олан шәхсдән дин етибарилә даһа көзәл ким ола биләр...?" ("Ниса" сурәси, 125).

Тарих бојунча инсанлар Ибраһим пејғәмбәрин һансы динә мәнсуб олдуғу һагда чәкишмишләр. Јәһудиләр ону бүтүн јәһудиләрин пејғәмбәри кими гәбул едир вә өзләринин Һз.Ибраһимин јолуну изләдикләрини ирәли сүрүрләр. Христианлар Һз.Ибраһимин јәһудиләрин пејғәмбәри олдуғуну гәбул едир, анчаг онун өзүндән сонра кәләчәк Һз.Исаја табе олдуғуну иддиа едәрәк јәһудиләрдән ајрылырлар.

Гысасы, Һз.Ибраһим јәһудиләр тәрәфиндән "јәһуди", христианлар тәрәфиндән исә "христиан" кими кәстәрилир. Һалбуки Аллаһ Һз.Ибраһимин вә онун сојунун дини мәсәләсиндә чәкишәнләрин бу һагда һеч бир мәлуматынын олмадығыны Гуранда хәбәр верир:

"Јохса сиз Ибраһимин, Исаагың, Јәгубун вә онун өвладынын јәһуди вә ја хачпәрәст олдуғларыны иддиа едирсиниз?

Аллаһ сизин нә етдикләриниздән хәбәрсиз дејилдир"
("Бәгәрә" сурәси, 140).

Ајрыча олараг Аллаһ Һз.Ибраһимин христиан јохса јә-
һуди олмасынын мүбаһисә мөвзусуна чеврилмәсинин ағыл-
сыз бир иш олдуғуну дикәр ајәләрдә бу шәкилдә билдирир:
**"Де: "Еј Китаб әһли! Нә үчүн Ибраһим барәсиндә һө-
чәтләширсиз? Төврат вә Инчил анчаг ондан сонра на-
зил едилмишдир. Мәкәр анламырсыныз? Будур, сиз о
адамларсыныз ки, билмәдијиниз шејләр барәдә дә мү-
баһисәјә кириширсиниз. Бәс онда нә үчүн хәбәриниз
олмајан шеј һаггында мүбаһисә едирсиниз? Һалбуки
Аллаһ билир, сиз исә билмирсиниз"** ("Али-Имран" су-
рәси, 65-66).

Һз.Ибраһим һаггында ән доғру мәлуматы бизә өјрәдән
гајнаг Гурандыр, чүнки Гуран Аллаһын тәһриф едилмәмиш
јеканә Китабыдыр. Инсанлар јолкәстәричиләри олан Гу-
рандан дејил, башга гајнаглардан истифадә едәрсә, бөјүк
бир сәһвә јол вермиш оларлар. Гуранда мүфәссәл шәкилдә
ачыпланан бир мөвзуну кәзарды едән инсанлар өз зәнн вә
инанчларынын ишығында мөвзулара ачыглама кәтирмәкдән
чәкинмәзләр. Һалбуки иман едәнләр һәр мөвзуда олдуғу
кими пејғәмбәрләр вә сојлары һаггында бир ачыглама кәти-
рәркән Гуран ајәләрини вә Пејғәмбәр әфәндимизин (с.ә.в.)
сүннәсини әсас кәтүрүрләр. Билирләр ки, инсанлара доғру
олмајан мәлуматлары өјрәтмәјә чалырмаг, хүсусилә дә пеј-
ғәмбәрләр һаггында зәнн вә тәхмин етмәк Аллаһын бәјән-
мәдији бир әхлагдыр.

Һеч шүбһәсиз ки, Һз.Ибраһимин дини һаггындакы һәги-
гәти дә јенә садәчә бүтүн инсанларын рәһбәри олан Гуран-
дан өјрәнә биләрик:

**"Ибраһим нә јәһуди, нә дә хачпәрәст иди. Лакин о, һә-
ниф мүсәлман иди, мүшрикләрдән дејилди"** ("Али-
Имран" сурәси, 67).

Аллаһ Гуранда Һз.Ибраһимин јәһуди вә ја христиан олмадығыны, "һәниф" бир динә мәнсуб олдуғуну дәгиг сурәтдә ифадә едир. "Һәниф" кәлмәси Аллаһын әмринә тәслим олуб "Аллаһын дининдән һеч бир мөвзуда чајмајан, ихласлы адам" мәнәсыны дашыјыр. Һз.Ибраһимин "һәниф" кими вурғуланан өзәллији Аллаһа бир вә тәк олараг иман етмәси вә Она тәслим олмасыдыр.

Башга бир ајәдә исә Рәббимиз Һз.Мөһәммәдә (с.ә.в.) Һз.Ибраһимин дининә ујмасыны әмр едир:

"Сонра Биз сәнә вәһј етдик: "Ибраһимин һәниф динин ардынча кет! О, мүшрикләрдән олмајыбдыр" ("Нәһл" сурәси, 123).

Аллаһ инсанлардан һәниф кими динә јөнәлмәләрини истәјир. Аллаһ инсанын хасијјәтинин һәниф олмаға вә Рәббимизә һеч бир шеји ортаг гошмамаға ујғун кәлдијини Гуранда ачыг бир шәкилдә вурғулајыр:

"Сән үзүнү сидглә о динә - Аллаһын фитрәтинә јөнәлти ки, Аллаһ инсанлары онун үзәриндә јаратмышдыр. Аллаһын јаратдығыны дәјишдирмәк олмаз. Доғру дин будур, лакин инсанларын чоху билмир" ("Рум" сурәси, 30).

Ајрыча бир чох ајәдә дә анлашылдығы кими, "һәниф" кәлмәси илә ифадә едилән Һз.Ибраһимин дини өзлүјүндә Исламла ејнидир. Әслиндә бүтүн һагг динләр тәһриф едилмәмиш һаллары илә тәмәлдә бир вә тәк олан Аллаһын ризасыны, рәһмәтини вә чәннәтини газанмаг үзәринә гурулуб. Бу һагг дин Һз.Ибраһимдән сонра оғулары, нәвәләри вә онун сојундан кәлән дикәр салеһ инсанлар тәрәфиндән ајагда тутулмушдур. Мәсәлән, Гуранда Һз.Јусифин мөһбәс јолдашлары илә етдији сөһбәтә нәзәр салыныр. Һз.Јусиф данышаркән өзүнүн аталары Һз.Ибраһимин вә онун нәслинин дининә ујдуғуну белә ифадә едир:

"Ата-баблаларым, Ибраһим, Исаһаг вә Јағубун дини ардынча кетдим. Биз Аллаһа һеч бир шеји шәрик тутмамалыҗыг. Бу, Аллаһын бизә вә инсанлара олан фәзиләтиндәндир. Лакин инсанларын чоху буна шүкр етмир" ("Јусиф" сурәси, 38).

Һансы дөврдә јашајырларса јашасынлар, "һәниф" олан инсанларын, јәни мүсәлманларын ортаг хүсусијјәтләри Аллаһа ортаг гошмадан садәчә Ону учалтмагдыр. Пејғәмбәрләрин әсас вәзифәләриндән бири исә инсанлары ширкдән вә дин әхлагына зидд олан һәр чүр әмәлдән гуртарыб әсл дини јашамаға дөвәт етмәкдир. Нечә ки, Пејғәмбр әфәндимизин (с.ә.в.) һәдисләриндә дә инсанлар "Аллаһа ортаг гошмагдан" чәкиндирилир:

"Дедим ки, "Еј Аллаһын Рәсулу, ән бөјүк күнаһ һансыдыр?" Мәнә: "Аллаһ сәни јаратмышкән Она ортаг гошмағындыр".²

Б.е.ә. 9 јахуд 8-чи әсрдән галма бу медал Ассирија халгынын танрыларына ситәјишини көстәрир. Ассиријалылар б.е.ә.1900 - 612-чи илләри арасында Месопотомиянын ән күчлү дөвләти идиләр. Мүхтәлиф азғын инанча саһиб олан Ассиријалыларын ән бөјүк бүтләринин ады Асшур иди.



Аллаһ бир әјәсиндә дә Исламын Һз.Ибраһимин дини кими асан олдуғуну билдирир:

"Аллаһ јолунда лајигинчә чиһад един. О, сизи сечмиш, атаныз Ибраһимин дининдә олдуғу кими сизин үчүн бир чәтинлик јаратмамышдыр. О, сизи әввәлләр дә, инди дә мүсәлман адландырмышдыр ки, пејғәмбәр сизә шаһид олсун, сиз дә инсанлара шаһидләр оласыныз. Нә көзәл мөвлан, нә көзәл көмәк көстәрән" ("Һәчч" сурәси, 78).

Ајәдә дә билдирилдији кими, Һз.Ибраһим кими бир вә тәк Аллаһа јөнәлән вә дини там мәнәсы илә јашајан инсанлар Гуранда "мүсәлманлар" адландырылып. "Мүсәлман" кәлмәси әрәб дилиндәки "салам" кәлмәсиндән төрәмишдир вә "саламата говушан" вә ја "тәслим олан" мәнәсына кәлир. Мүсәлманлығын өзү Аллаһа тәслим олмағ вә бу тәслимијјәтин вердији саламатчылығы (тәһлүкәсизлији, рифаһы вә динчлији) јашамағдыр. Аллаһын инсанлара бир һидајәт өндәри оларағ көндәрдији пејғәмбәрләри дә Рәббимизә олан тәслимијјәтләри, көнүлдән бағлылығлары вә тәвәккүлләри илә бизләрә нүмунәдир. Онлар һәр ишләриндә Рәббимизә јөнәлән, Она сығынан, садәчә Ону дост едән вә Ондан јардым истәјән тәслимијјәтли кимсәләрдир. Бу сәбәблә дә Гуранда һәр бири "мүсәлман" адландырылып.

Мәсәлән, Аллаһ Һз.Нуһа инсанлара: **"...Мәним әчрим јалнызча Аллаһа аиддир. Вә мән мүсәлманлардан олмағла әмр олундум"** ("Јунус" сурәси, 72) шәклиндә сөјләмәсини вәһј етмишдир. "Јунус" сурәсиндә Һз.Мусанын гөвмүнә **"...Еј гөвмүм, әкәр сиз Аллаһа иман едиб мүсәлман олмушсаныз, артығ јалнызча Она тәвәккүл един"** ("Јунус" сурәси, 84) шәклиндә хитаб етдијини билдирир. Вә јенә Гуранда Һз.Сүләјманын Сәба халғына **"Мәнә гаршы бөјүклүк көстәрмәјин вә мәнә мүсәлман оларағ кәлин"**

"...О сизи сечди вә диндә сизин үчүн һеч бир чәтинлик јери гојмады - атаныз Ибраһимин дининдә олдуғу кими..."
("Һәчч" сурәси, 78).



("Нәмл" сурәси, 31) деҗә сәсләндиҗи билдирилир. "Маидә" сурәсиндә исә Аллаһ һәвариләрә бу шәкилдә вәһҗ етмишдир:

"О заман Мән һәвариләрә тәлгин етдим: "Мәнә вә пеҗғәмбәримә иман кәтирин". Онлар "Биз иман кәтирдик вә шаһид ол ки, биз тәслим оланларданыг" дедиләр" ("Маидә" сурәси, 111).

Јухарыдакы аҗәләрден дә көрүндүҗү кими, салеһ мөминләр Аллаһа тәслим олан, там шәкилдә дин әхлагыны јашајан, ихлас саһиби кимсәләрдир. Аллаһ бу инсанлары "мүсәлман" ады илә шәрәфләндирмишдир.

Һз.Јусифин дуасы исә бизләрә бу мөвзуда чох көзәл бир нүмунәдир. Аллаһ бу дуаны белә хәбәр верир:

"Рәббим, Сән мәнә бир гәдәр мүлк вердин вә мәнә јуху јозмағы өҗрәтдин. Еј көјләрин вә јерин јарадычысы, бу дүнјада да, ахирәтдә дә Сән мәним һимајәдарымсан. Мәним чанымы бир мүсәлман олараг ал вә әмәлисалеһләрә говушдур!" ("Јусиф" сурәси, 101).

Һз.Ибраһимин Аллаһа олан иманы, дәрин севкиси, Рәббимизин бүтүн әмрләринә көнүлдән бојун әјмәси, итаәти вә үстүн әхлагы Гуранда бир нечә дәфә вурғуланыр. Бу аҗәләрден бәзиләри бу шәкилдәдир:

"Еј Рәббимиз! Бизим һәр икimizi Сәнә итаәткар, нәслимиздән јетишәнләри Сәнә тәслим олан үммәт ет, бизә әмәлләримизи көстәр, төвбәimizi гәбул ет! Һәгигәтән, Сән төвбәләри гәбул едәнсән, мәрһәмәтлисән!" ("Бәгәрә" сурәси, 128).

"Рәбби Ибраһимә: "Тәслим ол!" - дедикдә, о: "Аләмләрин Рәббинә тәслим олдум!" - деҗә чаваб вермишди" ("Бәгәрә" сурәси, 131).

Һәр мүсәлман Һз.Ибраһимин көстәрдиҗи көзәл әхлагы, Аллаһа иманындакы сәмимијҗәти, Аллаһа олан тәслимијҗә-

тиндәки вә итаәтиндәки дәринлији өзүнә нүмунә кәтүрмә-лидир. Һз.Ибраһимин тәблиғ едәркән кәстәрдији дәжанәт вә гәтијјәт дә шүбһәсиз ки, нүмунә кәтүрүлмәли олан вачиб хүсусијјәтләрдәндир.

Ајәләрдән дә кәрдүјүмүз кими, Аллаһ Һз.Ибраһими бү-түн инсанлара нүмунә кәстәрмишдир. Ајәләрдә Һз.Ибра-һим кими диқәр пејғәмбәрләр дә Аллаһа тәслим олмуш, һәниф мүсәлманлар олараг зикр едилирләр. Бу динләрин һамысы тәмәли Һз.Ибраһимин дининә сәјкәнән һағт дин-ләрдир. Христианлыг вә јәһудилик заман кечдикчә тәһриф олунмуш, Аллаһын вәһји етдији заманкы һалларындан уза-лашмышдыр. Анчаг илк вәһј едилдикләри дәнәмдә һамысы Аллаһы ваһид сајан, ширки ән бөјүк күнаһ кими гәбул едән, садәчә Аллаһын ризасы үчүн јашамағы төвсијә едән һағт динләр иди.

Бу күн һәм јәһудиләрин, һәм дә христианларын Һз.Иб-раһимә кәстәрдији һөрмәт вә севки исә онлары Исламла ортаг шәкилдә бирләшдирән өнәмли дәјәрләрдән биридир. Һәр үч илаһи динин мәнсублары да Һз.Ибраһимин инсанла-ра кәстәрдији шәкилдә Аллаһа инаныр вә Она гуллуғ етмә-ји һәдәф сечир. Бу сәбәблә Һз.Ибраһим вә онун һәниф ди-ни мүсәлманларла Китаб Әһли арасында ортаг бир кәлмә-дир (анчаг христианларын вә јәһудиләрин Һз.Ибраһимин динини бәзи јәнләрдән сәһв тәфсир етдијини нәзәрә алмағ лазымдыр). Бир Гуран әјәсиндә мүсәлманларын Китаб Әһ-лини бу ортаг кәлмәјә дәвәт етдикләри белә хәбәр верилир:

"Сөјлә: "Еј китаб әһли, сизинлә бизим арамызда ејни олан бир кәлмәјә тәрәф кәлин! "Аллаһдан башгасына ибадәт етмәјәк. Она шәрик гошмајағ вә Аллаһы гојуб бир-биримизи Рәбб гәбул етмәјәк!" Әкәр онлар јенә дә үз дөндәрәрләрсә, о заман дејин: "Инди шаһид олун ки, биз, һәгигәтән, мүсәлманларыг!"" ("Али-Имран" сурәси, 64).

Һз.Ибраһимин динини тәблиғ етмәси

Һәр пејғәмбәр өз гөвмүнә Аллаһын әмр вә гадағаларыны билдирмәклә вәзифәләндирилир. Нуһ гөвмүнә көндәрилән Һз.Нуһ, Сәмуд гөвмүнә көндәрилән Һз.Салех, Лут гөвмүнә көндәрилән Һз.Лут, Мәдјән халгына көндәрилән Һз.Шүејб, Исраилоғулларына көндәрилән Һз.Муса, Һз.Иса вә дикәр бүтүн пејғәмбәрләр Аллаһын мүтләг варлығыны инсанлара анлатмыш, онлары дин әхлагыны јашамаға чағырмышлар. Анчаг Аллаһын пејғәмбәрлик мөғамы илә шәрәфләндириди бу хошбәхт инсанлар бәзән өз гөвмләринин бөјүк һиссәсинин инкары илә гаршылашмышдылар. Аллаһын динини гәбул етмәк истәмәјән бу инкарчылар садәчә онлара көндәрилән пејғәмбәрләри рәдд етмәклә кифајәтләнмәмиш, ејни заманда онлара гаршы чохчәһәтли бир мүчадиләјә киришмишдиләр. Онлара кәлән елчиләри чиркин ифтираларла, тәһдид вә һүчумларла әнкәлләмәјә чалышмышдылар. Һәтта Аллаһын инсанлара һидајәт рәһбәри олараг сечдији бу дәрјәли инсанлары јурдларындан сүркүн етмәјә, тутмаға, өлдүрмәјә чалышмышдылар. Аллаһ "Әнфал" сурәсиндә инкарчыларың Пејғәмбәримиз Һз.Мөһәммәдә (с.ә.в.) гурдуғу тәләләрдә мүвәффәг олмадығларыны бу шәкилдә хәбәр верир:

"Јадына сал ки, бир заман кафирләр сәни һәбс етмәк вә ја өлдүрмәк, јахуд да чыхардыб говмаг үчүн сәнә гаршы һижлә гурурдулар. Аллаһ да тәдбир төкдү. Аллаһ тәдбир төкәнләрин ән јахшысыдыр!" ("Әнфал" сурәси, 30).

Китабын илк бөлүмүндә дә билдирдијимиз кими, Һз.Ибраһимин гөвмү өзләри дүзәлтдикләри дашдан вә тахтадан һејкәлләрә, бүтләрә бојун әјир, садәчә онлара дуа едирди. Аталарындан кәлән бу азғын инанча кор-коранә бағлан-

мышдылар. Һз.Ибраһим исә бу гөвмә тәкбашына Аллаһын варлығыны вә бирлијини баша салачаг күчлү бир имана маликди.

Тарих бојунча бир чох чәмијјәтдә "чохлуг" үстүнлүк мәнасына кәлир. Бир чәмијјәтдә чохлугун дүшүнчә вә инанчы һансы јөндәдирсә, о дүшүнчә вә инанч чох заман доғру гәбул едилмишдир. Чаһиллијә чәмијјәтләриндә әксәријјәтә гаршы чыхмаг чәтиндир. Чох инсан әксәријјәтин тәзјиги алтында әзилир вә сәһв олдуғуну билдији һалда бир чох дүшүнчә вә плана бојун әјир. Анчаг пејғәмбәрләр вә онлары

изләјән салеһ мөминләр белә дејилләр. Онлар чох бөјүк чәмијјәтләрә гәти шәкилдә гаршы чыха билмишдиләр. Топлумларындан көрдүкләри тәзјиг, һәдә-горху вә ја һүчумлар гаршысында бөјүк бир чәсарәт нүмунәси сәркиләјәрәк Аллаһын дининә сәдагәт кәстәрмиш, ибадәтләрини вә Рәббимизин әмрләрини дәгигликлә јеринә јетирмишләр. Бунун сәбәби исә һәмишә садәчә Аллаһдан горхмалары вә Она архаланмаларыдыр.

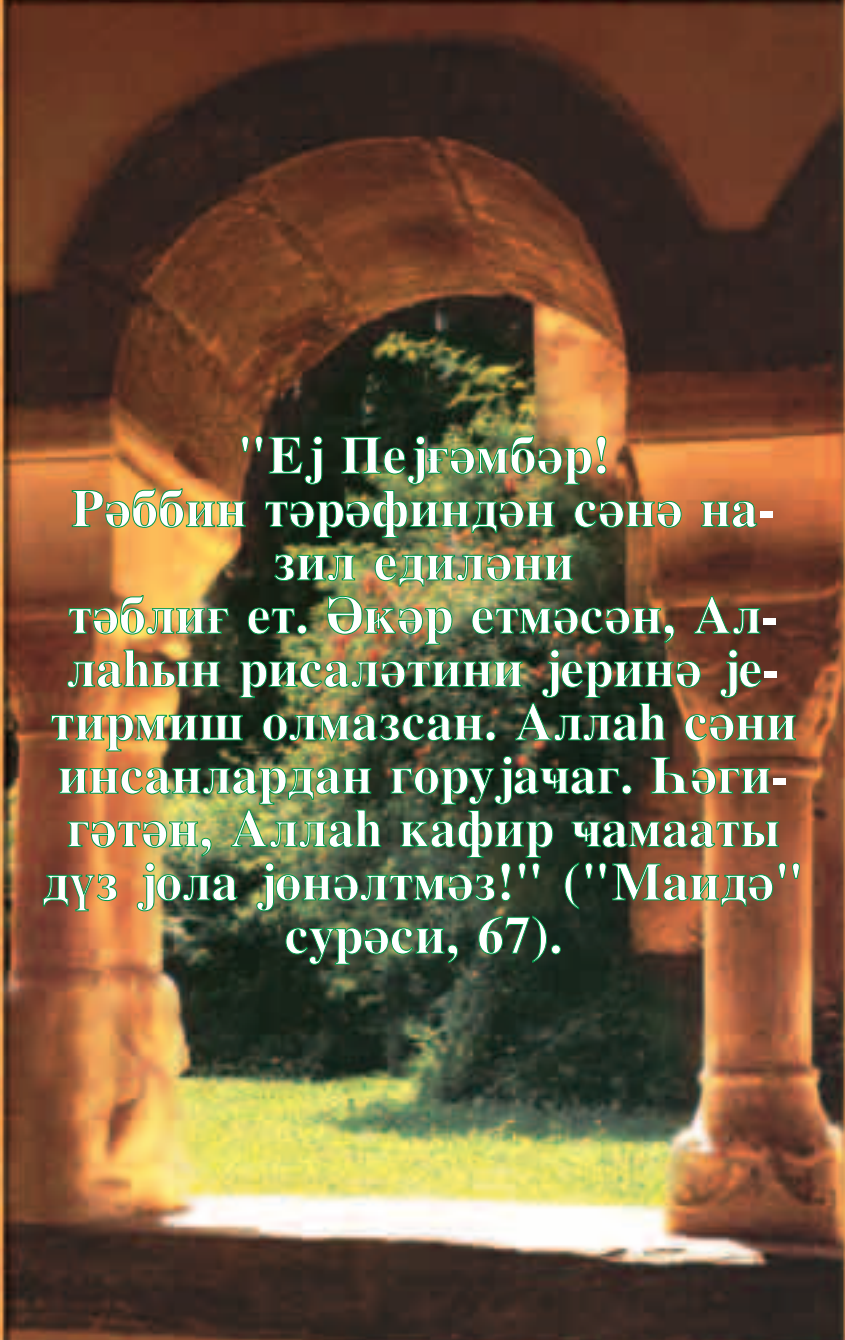


Месопотомијада Ај вә Күнәшә ситајиш едәнләрин сајы чох иди. Акадекралы Нарам Синин дә куја Ај тапрысы тәрәфиндән мүгәддәсләшдирилдијинә вә үстүн күчләрә саһиб олдуғуна инаньырдылар. (Јанда) Аја сәчдә едән азғын Нарам Син вә онун батил инанчлара саһиб олан бүтпәрәст халгына аид бир гәләбә абидәси көрсәнир.

Һз.Ибраһим дә бүтүн бүтпәрәст гөвмүнү тәкбашына гаршысына алмышды. Рәббимизин **"Ибраһим өзү бир үммәт иди..."** ("Нәһл" сурәси, 120) шәклиндә тәрифләдији Һз.Ибраһимин гаршысына алдығы адамларын арасында өз атасы да варды. О, әлләри илә јондуғлары даш вә тахта парчаларындан ибарәт олан бүтләрин һеч бир заман танрылыг вәсфинә саһиб олмајачағыны, јеканә танрынын Аллаһ олдуғуну сәбрлә изаһ етмишди. Бүтүн чәмијјәтә бу шәкилдә гаршы чыхараг динләринин батил олдуғуну аңлатмасы вә дүшмәнчилик кәстәрән инсанларла кәзәл бир шәкилдә мүчадилә етмәси Һз.Ибраһимин Аллаһа олан күчлү иманыны, тәвәккүлүнү, тәслимијјәтини, сәмимијјәтини вә үстүн характерини бүтүн ачығлығы илә кәзүмүз өнүнә кәтирир. Һз.Ибраһим Аллаһа олан күчлү иманы сајәсиндә чәсур вә гәтијјәтли бир адамдыр. Онун чәсур характери гөвмүнә сәјләдији бу сөзләрдән ачығча көрүнүр:

"Тажфасы онунла мүбаһисәјә киришди. Ибраһим деди: "Аллаһ мәни доғру јола салдығы һалда, сиз Онун ба­рәсиндә мәнимлә мүбаһисә едирсиниз? Рәббимин ис­тәдији һәр һансы бир шеј истисна олмагла, мән сизин Она шәрик гошдуғунуз бүтләрдән горхмурам. Рәббим һәр шеји елмлә еһтива етмишдир. Мәкәр дүшүнүб өјүд-нәсихәт гәбул етмирсиниз? Аллаһын сизә һеч бир дәлил ендирмәдији бүтләри Она шәрик гошмагдан горхмадығыныз һалда, мән нијә сизин гошдуғунуз шә­рикләрдән горхмалыјам? Әкәр билирсинизсә, бу ики дәстәдән һансы әмин олмаға даһа лајигдир?" ("Әнам" сурәси, 80-81).

Һз.Ибраһимин гөвмүнә апардығы тәблиғатдан онун Аллаһа олан дәрин вә чошғун иманынын чох кәзәл нүмүн­ләри көрүнүр. Һз.Ибраһим Рәббимизин она вердији үстүн давраһныш вә һикмәт сајәсиндә сон дәрәчә тәсирли сөһбәт­ләр етмиш, чох һикмәтли мисаллар вермишдир. Әкәр һик-




"Еј Пејгәмбәр!
Рәббин тәрәфиндән сәнә на-
зил едиләни
тәблиғ ет. Әкәр етмәсән, Ал-
лаһын рисаләтини јеринә је-
тирмиш олмазсан. Аллаһ сәни
инсанлардан горујачаг. Ыәги-
гәтән, Аллаһ кафир чамааты
дүз јола јөнәлтмәз!" ("Майдә"
сурәси, 67).

мәт көзү илэ дэјэрлэндирилирсэ, мүсэлман бу тэблиғат үсулларындан чағдаш дөврдэ дэ истифаде етмэк, инсанлары Аллаһа иман кәтирмәјө Һз.Ибраһимин үсуллары илэ дөвөт етмэк олар. Бу сәбәблэ сонракы сәһифәләрде Һз.Ибраһимин тәблиғиндәки һикмәтли ачығламаларындан бәзиләрини инчәләјөчөјик.

Һз.Ибраһимин атасына етдији тәблиғ

Тәблиғ етмэк, јөни диқәр инсанлары бир вә тәк Аллаһа иман кәтирмәјө дөвөт етмэк һәр мүсәлманын үзәриндә олан вәзифәләрдәндир. Бу барәдә Гуранда "јахшылығы әмр едиб пис ишләрдән узаглашдырмағ" шәклиндә ифаде едилир. Бу сәләһ әмәлин дә тәмәлиндә инсанларын "хәбәрдар едилиб горхудулмалары", јөни Аллаһын бүтүн каинаты јохдан вар етдији, һәр инсанын Рәббимиз гаршысында мәсул олдуғу вә ахирәт күнүндә мүтләғ Аллаһа һесаб верәчөји, дүнја ишләринин әвәзини ахирәтдә кәрәчөји кими чоһ өнәмли керчәкләрин билдирилмәси вә хатырладылмасы лазымдыр.

Анчағ бир адамы Гуранда гәсд едилән мәнәда хәбәрдар едиб горхуда биләчөк оланлар сәдәчә Аллаһа сәмими шәкилдә иман кәтирән, Ондан дахилән бир һөрмәтлә горхуб чәкинән ихлас саһиби мүсәлманлардыр. Аллаһ онлара доғруну сәһвдән ајырма күчү, һикмәт вә ағыл вермишдир. Һағгында данышылан адамын характеринә, руһ һалына вә һәјәта бахышына кәрә баша салынмасы, сөзүн ән көзәл шәкилдә сөјләнмәси, гаршы тәрәфин вердији әкс-тәсирләрин чоһ јахшы дэјэрләндирилмәси вә бу әкс-тәсирләрә кәрә јени үсуллардан истифаде едилмәси лазымдыр. Бу адама тәблиғ етмэк үчүн чидди бир чалышма лазым оларкән бүтүн чәмиј-јөти хәбәрдар етмэк вә һәтта Гуранда бәһс едилдији кими, "аталары хәбәрдар едилмәмиш гөвмләрә", јөни дин әхлагындан узағ һәјәт сүрән, билкисиз халға дини анлатмағ ол-



"...Аллаһдан савајы
шаһидләринизи чағырын! Ма-
дам ки, белә бир иши
бачармырсыныз, һеч бачара
да билмәзсиниз,
о һалда кафирләр үчүн
һазырланмыш, јаначағы
инсанлардан вә кибрит
дашларындан ибарәт
олан оддан һәзәр един!"
("Бәгәрә" сурәси, 23-24).

дугча ағыр бир вәзифәдир. Аллаһ бир әјәсиндә тәблиғин "һикмәтлә вә көзәл нәсиһәтлә" едилмәсини белә әмр едир:

"Инсанлары һикмәтлә, көзәл өјүд-нәсиһәт илә Рәббинин јолуна дәвәт ет, онларла ән көзәл сурәтдә мүбәһи-сә ет. Һәгигәтән, Рәббин јолундан азанлары да, доғру јолда оланлары да даһа јахшы таныјыр!" ("Нәһл" сурәси, 125).

Һәр мүсәлман Аллаһын варлығыны вә Гуран әхлағынын мүтләг дикәр инсанлара да анладыб төвсијә етмәк вәзифәсини дашыјыр. Аллаһ Гуранда бунун үсулларыны да өјрәтмишидир. Гуран әјәләриндә иман кәтирәнләрин өнчәликлә јахынларыны Аллаһа вә ахирәт күнүнә иман кәтирмәјә дәвәт етмәләринин лазымлылығы билдирилир. Рәббимиз Өз әјәләриндә бу шәкилдә бујурур:

"Елә исә чәкин, Аллаһла јанашы башга бир танрыја ибадәт етмә, јохса әзаба дүчар едиләнләрдән оларсан! Вә ән јахын гоһумларыны горхут!" ("Шуәра" сурәси, 213-214).

Һз.Ибраһимин атасына етдији тәблиғ буна нүмунәдир. Һз.Ибраһим атасына бүтләрә ситајишин Аллаһа ширк гошмаг мәнәсына кәлдијини вә инсанын бир тәк Аллаһа гуллуғ етмәсинин вачиблијини чоһ һикмәтли бир шәкилдә изаһ етмишиди.

Аллаһ Гуранда Һз.Ибраһимин атасы Азәрә етдији тәблиғи бу әјәләрлә анладыр:

"Хатырла ки, бир заман Ибраһим атасы Азәрә демишиди: "Сән бүтләри танрылармы гәбул едирсән? Мән сәни вә сәнин тајфаны ачыг-әјдын зәләләт ичиндә көрүрәм!" ("Әнам" сурәси, 74).

"О, бир заман атасына белә демишиди: "Атачан! Нә үчүн ешитмәјән, көрмәјән вә сәнә һеч бир фајда вә зәрәр верә билмәјән бүтләрә ибадәт едирсән? Атачан! Һәгигәтән, сәнә кәлмәјән бир елм мәнә кәлмишидир. Ардымча кәл ки, сәни доғру бир јола чыхардым!"

"Онларын һеч бир сөзүнә
чаваб верә билмәдијини
вә онлара нә бир зәрәр,
нә дә бир хејир вермәјә
гадир олмадығыны
көрмүрдүләрми?!"
("Таһа" сурәси, 89).



(солда) Б.е.э. 2500 - 1100-чү ил-
ләрдән галма бир бүт.

(сағда) Ассиријалылар дашдан,
тахтадан һазырланан бүтләрин
өзләрини фәлакәтләриндән гору-
дугуна инаначаг гәдәр гәфләтдә
идиләр. Ыадад адлы бүт дә Крал
Есарһаддон (б.е.э. 7 әср) тәрәфин-
дән горујучу бүтләрдән сајылыр-
ды.



("Мәрјәм" сурәси, 42-43).

Һз.Ибраһимин атасына етдији тәблиғдә иман кәтирәнләрин нүмунә кәтүрмәси лазым олан ән өнәмли амилләрдән бири инкарчы инсан нә гәдәр тәкәббүрлү вә мүртәче олурса олсун, Аллаһын әмр вә төвсијәләрини она анладаркән сәбрли давранылмасынын вә кәзәл изаһат верилмәсинин лазымлылығыдыр.

Һз.Ибраһимин бу давранышы ејнилә Һз.Мусанын Фирона тәблиғиндәки давранышы кимидир. Һз.Муса да Аллаһын **"Онуңла јумшағ данышын. Бәлкә, өјүд-нәсиһәт гәбул етсин, јахуд горхсун!"** ("Таһа" сурәси, 44) әмри илә Фирона тәблиғ едәркән јумшағ бир үслуб ишләтмишди.

Һз.Ибраһимин атасына етдији тәблиғи вә атасынын вердији гаршылығы Аллаһ ајәләрдә белә хәбәр верир:

"Атачан! Шејтана ибадәт етмә, һәгигәтән, Шејтан Рәһманна чоһ аси олмушдур! Атачан! Горхурам ки, Рәһмандан сәнә бир әзаб тохунсун вә беләчә шејтана јолдаш оласан!"

(Атасы Азәр Ибраһимә) деди: **"Ја Ибраһим! Сән мәним тапындығым танрылардан үзмү чевирирсән? Әкәр онлара гаршы пис һәрәкәтләринә сон гојмасан, сәни мүтләг дашгалағ едәчәјәм. Бир мүддәт мәнән узағ ол!"**

Ибраһим белә чаваб верди: **"Сәнә салам олсун! Мән Рәббимдән сәнин бағышланмағыны диләјәчәјәм. О мәнә гаршы чоһ меһрибандыр. Мән сизи вә сизин Аллаһдан башга тапындығыңыз бүтләри тәрк едиб бир кәнара чәкилир вә өз Рәббимә дуа едирәм. Ола билсин ки, мән Рәббимә ибадәт етмәклә бәдбәхт олмам јым!"** ("Мәрјәм" сурәси, 44-48).

Һз.Ибраһимлә атасы арасында олан бу сөһбәтләрин бәзиләри үчүн чоһ өнәмли һикмәти вар. Һз.Ибраһимин артыг дәрәчәдә чәсур вә тәвәккүллү һәрәкәти диггәтчәкичидир. Һз.Ибраһим өлүм баһасына да олса Аллаһын әмрини јери-

нә жетирмиш вә атасыны хидажәтә дөвөт етмишдир. Атасынын севкисини, жардымыны, имканларыны итирмәји нәзәрә алмыш, онун һәдә-горхуларына әһәмијјәт вермәмиш вә она "мәндән узаглаш, кет" демәсинә бахмајараг чох бөјүк бир тәвәккүл вә сәбр кәстәрмишдир. Аллаһын она көмәк едәчәјини вә доғру јолу кәстәрәчәјини билмиш, бунун вердији раһатлыг вә әминлик ичиндә һәрәкәт етмишдир. Јашадығы евдән һагсыз јерә узаглашдырылмасындан сонра дәрһал Аллаһа дуа етмәси вә Онун дуасыны гәбул едәчәјинә күвәнмәси бир мүсәлманын саһиб олмасы лазым кәлән нүмунәви тәвәккүл вә ихласы кәстәрир. Бундан башга, Һз.Ибраһим она гаршы бу гәдәр дүшмәнчәсинә давранан атасына гаршы чох кәзәл бир әхлаг кәстәрмиш, јумшаг үслубуну горумуш вә она "әзиз ата" дејә хитаб етмәкдә давам етмишдир. Бу, һәр мүсәлманын дәрс алмалы олдуғу чох үстүн бир әхлаг нүмунәсидир. О, атасына бөјүк бир шәфгәтлә јахынлашмыш, ону мүтәвази бир шәкилдә хидажәтә чағырмыш, амма атасы инкар етмәкдә давам етдикдә Аллаһа сығыныб атасындан узаглашмышдыр. Һз.Ибраһимин бу давранышы бир мүсәлманын диқәр инсанлара бахышындакы јеканә өлчүнүн Аллаһын ризасы олмасы, "Аллаһ үчүн севмәк вә Аллаһ үчүн хошланмамаг" олмасы кәрәк олдуғуну кәстәрир. Аллаһ һәр мүсәлманын саһиб олмалы олдуғу бу вәсфи әјәләрдә белә хәбәр верир:

"Мүшрикләрин чәһәннәмлик олдуғлары бәлли олдуғдан сонра онларла гоһум олсалар белә, Пејгәмбәрә вә иман кәтирәнләрә онлар үчүн бағышланма диләмәк јарашмаз! Ибраһимин өз атасы үчүн бағышланма диләмәси исә анчаг она вердији бир вәдә көрә иди. Атасынын Аллаһа дүшмән олмасы Ибраһимә ајдын олдуғда о өз атасындан узаглашды. Һәгигәтән, Ибраһим јалварыб-јахаран вә һәлим хасијјәтли бир зат иди" ("Төвбә" сүрәси, 113-114).

Һз.Ибраһимлә атасы Азәр арасындакы сөһбәтләрдә диг-гәти чәкән дикәр бир мәсәлә Азәрин өз дининә олан күчлү бағлылығыдыр. Белә ки, бу бағлылыг өз ганындан олан вә илләрлә бөјүдүб јанында сахладығы вә өзүнә гаршы да сон дәрәчә һөрмәтлә давраһан оғлуну өлүмлә һәдәләмәсинә гә-дәр чатмышды. Һз.Ибраһимин Азәр тәрәфиндән белә ағыр бир шәкилдә һәдәләһәсинин јекәнә сәбәби онун јалһыз Аллаһа ибадәт етмәси вә гөвмүнүн ширк динини рәдд етмә-

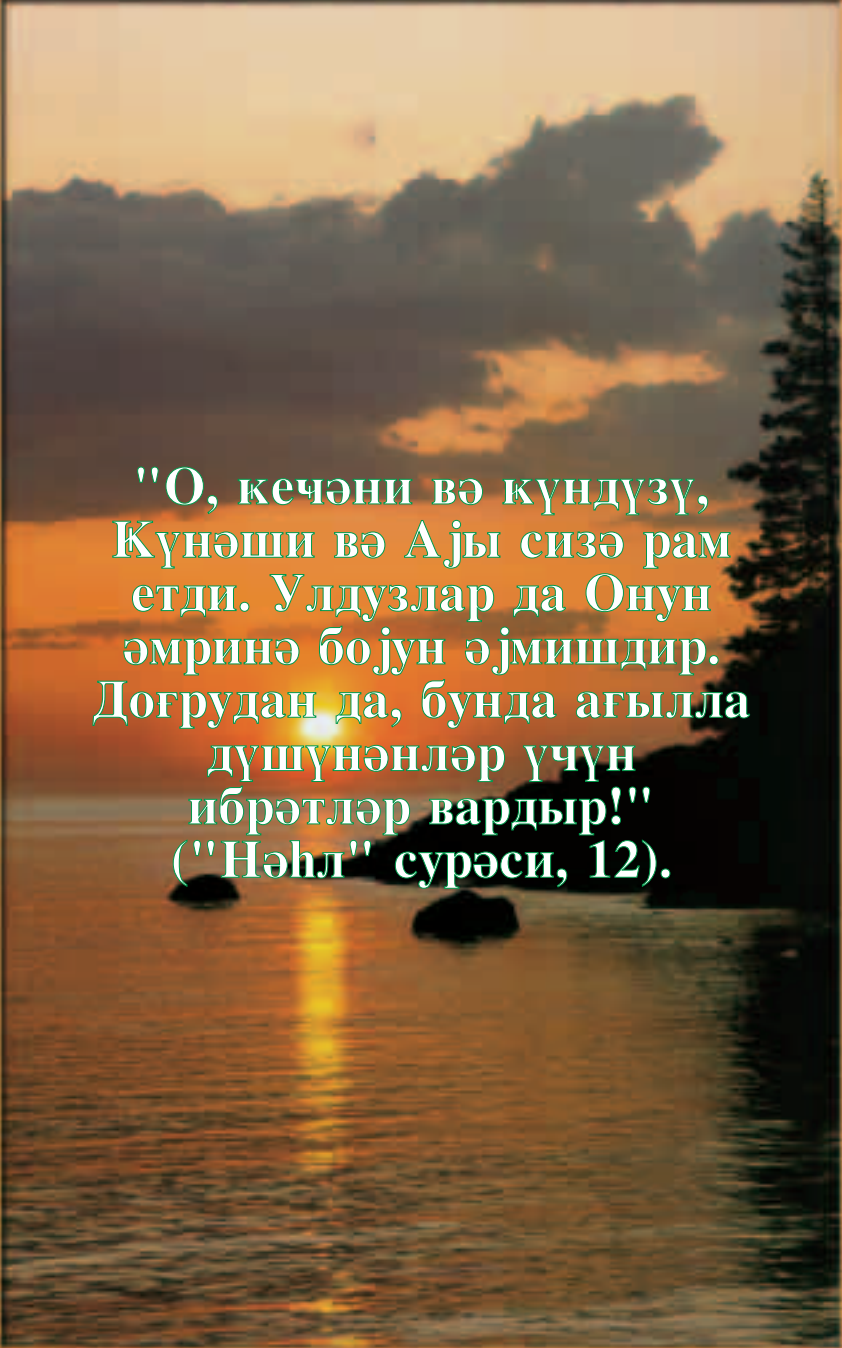
"...Мурдар бүтләрдән гачын,
јалан сөзләрдән дә
чәкиһин-батилдән һагга
дөнәрәк јалһыз Аллаһа
тәслим олдуғунуз вә
Она шәрик гошмадығыһыз
һалда...

сидир. Азэр оғлу Һз.Ибраһими "даш-галаг етмөклө" һөдөлө-
јөчөк гөдэр азғынлашмышдыр. Бу вөзијјөт инкарчыларын
залым характеринин бир нүмүнөсидир.

Һз.Ибраһимин нәсиһәт вердији инкарчы

Гуранда Һз.Ибраһимин инсанлары Аллаһа иман кәтир-
мәјә дөвөт едөркөн гаршылашдығы аз-
ғын бир һөкмдардан данышылыр.
Тарихи гајнагларда "Нәмруд"

**...Аллаһа шәрик гошан кимсә
көјдән дүшән, гушларын ону
сүрәтлә алыб апардығы,
јахуд күләјин совуруб узагла-
ра атдығы бир шејә бәнзәр"
("Һәчч" сурәси, 30-31).**



"О, кечәни вә күндүзү,
Жүнәши вә Ајы сизә рам
етди. Улдузлар да Онун
әмринә бојун әјмишдир.
Догрудан да, бунда ағылла
дүшүнәнләр үчүн
ибрәтләр вардыр!"
("Нәһл" сурәси, 12).

кими хатырланан бу инкарчы илэ Һз.Ибраһим арасында мүһүм бир данышыг олмушдур:

"Аллаһын вердији һөкманлыг үзүндән Ибраһим илэ Рәббиде барәсиндә мүбаһисә апаран шәхси көрмәдинми? Ибраһим: "Мәним танрым һәм дирилдир, һәм дә өлдүрүр" - дедији заман, о: "Мән дә һәм дирилдир, һәм дә өлдүрүрәм" - демишди..." ("Бәгәрә" сүрәси, 258).

Ајәдә билдирилдији кими, мал-мүлкү вә игтидары илэ гүрүр дујан бу адам Һз.Ибраһимлә чәкишмәјә кирәрәк өзүнүн дә јаратма вәсфинә саһиб (Аллаһы тәнзиһ едәрик) ола биләчәји кими бәјүк вә ағылсыз бир ифтираја әл атмышды. Мал-мүлкү илэ өјүнән бу адам өзүнү мүгәддәсләшдирәрәк Аллаһы инкар едирди. Тәкәббүрүндән Аллаһын бүтүн каинат үзәриндәки күч вә гүдрәтини көрмәк истәмирди.

Инкарчы адам - тарихи гајнаглара көрә, Нәмруд - она Аллаһын варлығыны вә бирлијини тәблиғ едән Һз.Ибраһимлә чәкишмәјә кирир. Аллаһа гаршы чыхан бу адама Һз.Ибраһимин вердији чаваб исә сон дәрәчә һикмәтли вә мәналыдыр:

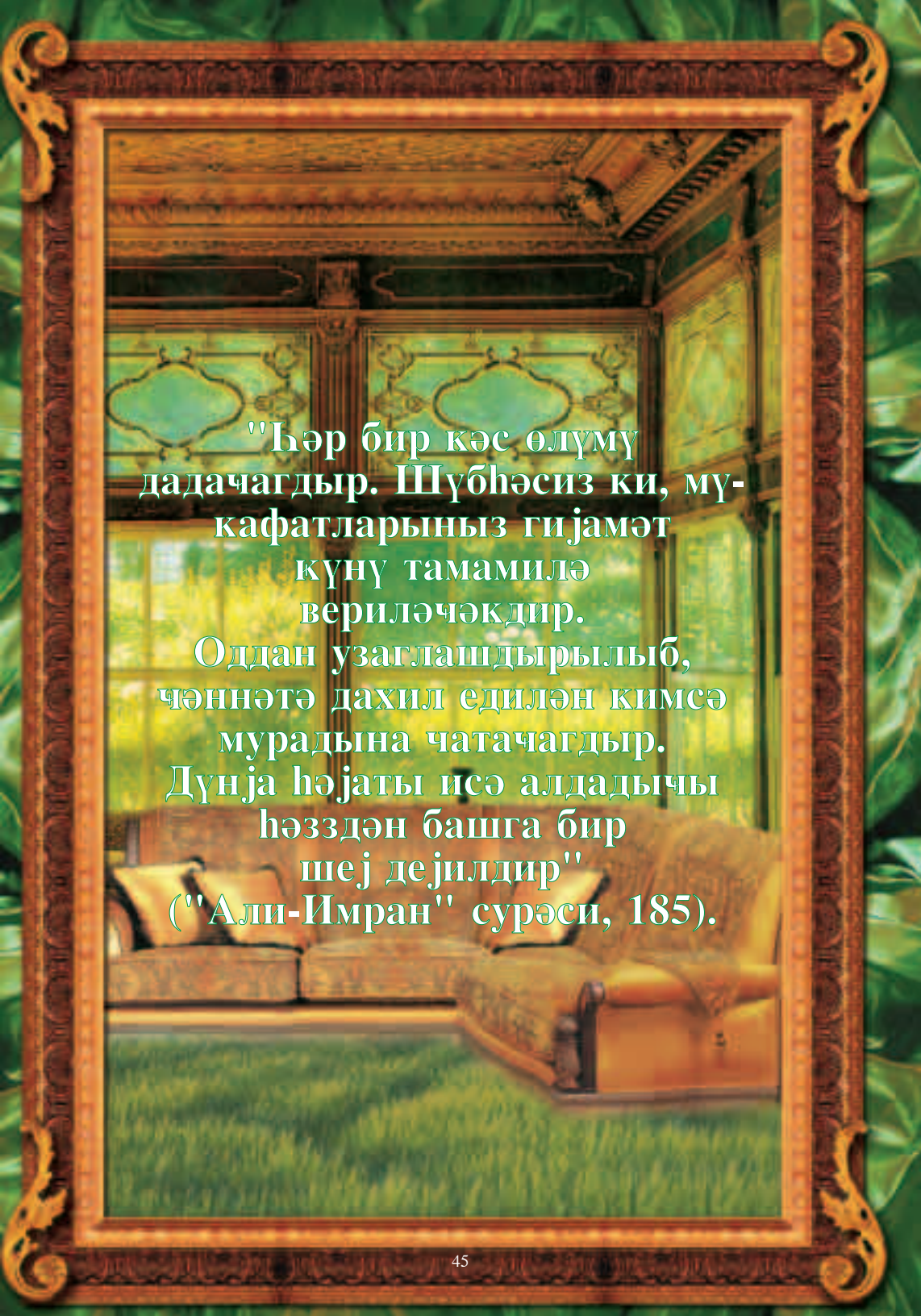
"...Аллаһ Күнәши шәргдән доғдурур, бачарырсанса, сән ону гәрбдән доғдур!" - дедикдә, о кафир донуб галмышды. Һәгигәтән, Аллаһ зүлм едәнләри дүз јола јөнәлтмәз!" ("Бәгәрә" сүрәси, 258).

Аллаһын варлығыны вә гүдрәтини инсанлара изаһ едән пејғәмбәрләр һәр заман бу нүмунәдәки кими һикмәтли сөз вә ибадәтләрдән истифадә етмишләр. Аллаһа олан сәмиими иманлары онларын тәблиғатыны даһа да күчләндирмиш, инкарчыларын азғын нәзәрләри бу шәкилдә өз гүввәсини итирмишдир. Өзләрини доғру јолда зәнн едән, малларына, күчләринә вә ширк гошуб инандыглары бүтләринә архаланан инкарчылар исә иман кәтирәнләр гаршысында һәр чәһәттән чарәсиз галмышлар. Чүнки Аллаһын мүкәммәл јарадычылығыны вә сонсуз күчүнү изаһ едән иман саһибләри

гаршысында батил инанчларыны мұдафиә етмәләри мүмкүн дежилди. Онлар һәр заман мәғлуб олмаға, ајөнин ифадәси илә десәк, "донуб галмаға", чавабсыз галмаға мөһкумдурлар.

Һз.Ибраһимин вердији чавабда дигәти чәлб едән дикәр бир мәгам исә онун сәмимијјәти вә тәбиилијидир. Ичдән кәлән, сәмими бир изаһ формасы Аллаһын изни илә һәмишә инсанларын гәлбләринә вә вичданларына тәсир едир. Чүнки Аллаһын варлығы ачыг-ајдындыр вә мөмин бу һәгигәти ичиндән кәлдији кими тәбии бир үслубла изаһ едир. Анчаг бу тәблиғ гаршысында тәсирләнсәләр белә инсанларын бир һиссәси шејтанын тәсиринә гапылараг инкар етмәкдә давам едирләр. Үмумијјәтлә, диндән узаг јашајан бу инсанлар Һз.Ибраһимлә мүбаһисә едән адам кими зәнкинлијин, кәзәллијин вә ја мөвгенин өз сәјләринин нәтичәси олдуғуну дүшүнәрәк тәкәббүр кәстәрир, ловғаланырлар. Өзләринә һагсыз јерә бир үстүнлүк верәрәк Аллаһын бәјүклүјүнү унудурлар. Шејтан онлары малик олдуғлары күч вә игтидардан истифадә едәрәк тәкәббүрлү олмаға сүрүкләјир. Бу шәкилдә Аллаһа гуллуғ етмәләрини әнкәлләмәк истәјир.

Мөминләр дә тәблиғ едәркән бир чох инсанларла гаршылашырлар. Бунларын чоху тәкәббүр кәстәрәрәк Аллаһын күчүнү вә гүдрәтини там көрә билмир. Бу һалда мүсәлманларын етмәли олдуғу ишләрдән бири Һз.Ибраһим кими онларын тәкәббүрүнү ортадан галдырачаг, Аллаһын гаршысында нә гәдәр ачиз олдуғларыны һисс етдирәчәк нүмунәләр вермәкдир. Бунун нәтичәсиндә инкарчы адам артыг тәкәббүр кәстәриб ловғаланмасынын, мал-мүлкү илә өјүнмәсинин Аллаһын күчү гаршысында һеч бир әһәмијјәтинин олмадығыны анлајачаг. Өз күч вә гүдрәтинин мөһдуд олдуғуну, өлүмү илә бирликдә һәр шејин јох олачағыны, Аллаһын исә јекәнә мүтләг күч олдуғуну вичданы илә һисс едәчәкдир.




"Бәр бир кәс өлүмү
дадачагдыр. Шүбһәсиз ки, му-
кафатларыңыз гијамәт
күнү тамамилә
вериләчәкдир.


Оддан узаглашдырылыб,
чәннәтә дахил едилән кимсә
мурадына чатачагдыр.

Дүнја һәјаты исә алдадычы
һәзздән башга бир
шеј дејилдир"

("Али-Имран" сурәси, 185).



Һз.Ибраһимин онунла мубаһисә едөн адама гаршы истифаде етдији изаһ тәрзи тәблиғде ағыллы, һикмәтли вә нәтичәје тәсир еде биләчәк сәһбәтин нә гәдәр мүһүм олдугуну да кәстәрир. Мүсәлман һеч бир заман мубаһисәје сәјкәнән вә нәтичәси олмајан сәһбәтләрә кирмәмәлидир. Әксинә, һәр заман үчүн гаршы тәрәфин психоложи вәзијјәтини вә мәнтигини тәһлил едәрәк онун батил инанчларыны ортадан галдырачаг, она Аллаһын варлығыны кәстәрәчәк тәсирли вә мәнтигли изаһлардан истифаде етмәлидир. Бу тәсирли вә һикмәтли изаһ тәрзинә исә анчаг иманда дәринләшмиш, Аллаһын әјәләрини дәгиглији илә һәјата кечирән вә Аллаһдан чох горхан инсанларын саһиб ола биләчәкләри ачыг-әјдын мәсәләдир. Чүнки һикмәт Аллаһын бир лүтфүдүр вә ону Аллаһдан истәмәк кәрәкдир.



"Аллаһа вә Пејғәмбәрә
итаәт един. Әкәр бо јун
гачырсаңыз, биллин ки,
Пејғәмбәримизин вәзифәси
јалныз ачыг
бир тәблиғдир"
("Маидә" сурәси, 92).

Аллаһ бир әјәдә "Аллаһ истәдији шәхсә һикмәт бәхш едәр. Кимә һикмәт бәхш едилмишсә, она чохла хејир верилмишдир..." ("Бәгәрә" сурәси, 269) шәклиндә бујурараг бу сирри бизләрә хәбәр верир.

Һз.Ибраһимин гөвмүнә етдији тәблиғ

Бир мүсәлман инкар ја да гәфләт ичиндә олан бир инсана нечә тәблиғат апармалыдыр? Ону динә нечә дөвәт етмәлидир? Аллаһ Гуранда тәблиғ ибадәтинин јахшы дүшүнүлмүш методлар вә үслубларла апарылмасынын вачиблијини билдирир. Тәблиғин јеканә бир үслубу јохдур. Бу үслуб гаршыдакы адамын вәзижјәтинә, ичиндә олдуғу шәртләрә, дүшүнчәләринә вә инанчларына кәрә дәјишир. Мәсәлән, Аллаһ әјәләрдә Һз.Нухун инсанлара Өз варлығыны һәм "ачыгча елан" етмәсиндән, һәм дә "кизли-кизли јолларла" аңлатмасындан, онлары динә јөнләндирәчәк долајы методлардан истифадә етмәсиндән бәһс едир ("Нух" сурәси, 9).

Һз.Ибраһимин өз гөвмүнә етдији тәблиғдә дә чох өнәмли нүмүнәләр вар. Онун ән диггәтчәкичи үслубларындан бири гөвмүнә Аллаһы аңладаркән онларын вичданларыны һәрәкәтә кәтирәчәк, онлары дүшүндүрәчәк методлардан јарарланмасыдыр. Онлара суаллар верәрәк дүшүнмәләрини истәмиш вә беләчә ичиндә олдуғлары азғынлығы исбат етмишдир. Ситајиш етдикләри сахта танрыларын шүүрсуз бир тахта вә даш парчасындан ибарәт олуғуну онлара кәстәрмиш, инчә бир планла онларын ағылла вә гәлблә бундан кифајәтләнмәсини тәмин етмишдир. Гөвмүнүн әсрләрдән бәри ичиндә јашадығы ширк системини бу тәблиғ үслубу илә дармадығын едәркән онлара Аллаһын варлығыны вә бирлијини дә ачыгламышдыр. Аллаһ Гуранда Һз.Ибраһимин тәблиғини белә билдирир:

"Кечә гаранлығы бүрүдүкдә о, бир улдуз көрүб: "Бу мәним Рәббимдир!" - деди. Улдуз батдыгда исә: "Мән батанлары севмирәм" - сөjlәди. Сонра доған аjы көрүб: "Бу мәним Рәббимдир! - деди. Аj батдыгда исә: "Доғрудан да, әкәр Рәббим мәни доғру jола jөнәлтмәсәjди, мән зәлаләтә дүшәнләрдән олардым" - сөjlәди. Даһа сонра доған күнәши көрүб: "Бу мәним Рәббимдир, бу даһа бөjүкдүр!" - деди. Күнәш батдыгда исә деди: "Еj чамаатым, мән, һәгигәтән, сизин Аллаһа шәрик гошдугларыныздан узағам! Мән, һәгигәтән, батилдән һагга тапынараг үзүмү көjlәри вә jери jарадана чевирдим. Мән шәрик гошанлардан деjиләм!" ("Әнам" сурәси, 76-79).

Һз.Ибраһимин бу әjәләрдә билдирилән Аj, Күнәш вә улдузлар һаггындакы ачыгламалары өзүнүн керчәк дүшүнчөләри деjил, гөвмүнә jөнәлик бир тәблиғат үслубу кими көрүнүр (Ән доғрусуну Аллаһ билир.) Чүнки кечә вахты көр-



дүжү улдузларын вә Ажын гыса бир заман сонра (Жүнәшин доғмасы илә) јох олачағыны, Жүнәшин исә доғдугдан сонра тәкрар батачағыны әлбәттә Һз.Ибраһим дә билир. Анчаг мүшрик олан гөвмү ағыл вә мәнтигдән јохсул олдуғу үчүн Һз.Ибраһим белә мәрһәләли бир изаһат методуна әл атмыш ола билир.

Китабын илк бөлүмүндә дә үзәриндә дурдуғумуз кими, о дөнәмин бүтпәрәст чәмијјәтләри өз дүзәлтдикләри һәкәлләрлә бәрәбәр Жүнәш, Ај кими көј чисимләринә дә ситајиш едирдиләр. Бу сәбәблә Һз.Ибраһим онларын танрылыг вердикләри бу чисимләрин нә үчүн танры ола билмәјәчәкләрини онлара суал-чаваб јолу илә ачыгламаг истәмиш ола билир. Бунун үчүн өнчә улдузларын бир танры олмајачағыны Аллаһын она илһам етдији шәкилдә исбат етмишдир. Һз.Ибраһимин сөјләдији **"Мән итиб кедәнләри севмирәм"** ифадәси дә јенә гөвмүнә јөнәлик вачиб бир мәсаждыр: бу шәкилдә "танры" вәсфинә саһиб олан варлығын әсла өлмәјән вә јох олмајан бир варлыг олдуғуну долајы олараг анлатмышдыр (Ән доғрусуну Аллаһ билир.) Белә ки, бунлар Рәббимизин "Баги" (давам едән, фани олмајан) вә "Гаим" (идарә едиб ајагда тутан) сифәтләридир.

Һз.Ибраһим бунун ардындан ејни үслубдан гөвмүнүн сөздә танрыларындан бири олан Ај үчүн истифадә етмиш вә Ажын бир танры олмајачағыны онлара јенә ағыллы бир јолла көстәрмишди. Даһа сонра ејни мәнтиги Жүнәш үчүн дә тәтбиг етмиш вә бу вахт хүсусилә Жүнәшин "ән бөјүк" олдуғуна диггәт чәкмиш ола биләр. Беләчә, гөвмүнүн танры кими гәбул етмәси еһтимал олуан ән бөјүк мадди варлығы да арадан галдырмышдыр. Жүнәшдән о јана гөвмүнүн көрә биләчәји даһа бөјүк бир мадди варлыг јохдур вә бу сәбәблә бунун бир танры олмадығынын анладылмасы ширк системи-нә өнәмли бир зәрбәдир.

"Мән онун вә тајфасынын Аллаһы гојуб күнәшә ситајиш етдикләрини көрдүм. Шејтан әмәлләрини онлара көзәл көстәрмиш, онлары јолдан сапдырмышдыр. Буна көрә дә һагг јолу тапа билмирләр"
("Нәмл" сурәси, 24).



Һз.Ибраһим ән сонунда да **"Мән мүшрикләрдән дежиләм"** сөзләри илә бүтүн бунлары Аллаһын јаратдығыны, Онун тәк керчәк Танры олдуғуну вә өзү дә Аллаһа ширк гошмадан иман етдијини ачыгламышдыр. Һз.Ибраһимин бу сөзәриндән онун ширк системини чох јахындан билдији алашылыр. О, бүтүн бу нүмунәләри бу тәблиғ үслубу кими вермиш вә бу шәкилдә онларын сәһв мәнтигләрини, азғынлыгларыны ортаја чыхармаг истәмишдир. Белә ки, ајәләрдән дә бөјүк бир азғынлг ичиндәки гөвмүнүн онунла чөкишмәјә чалышдығы алашылыр:

"Тәјфасы онунла мүбаһисәјә киришди. Ибраһим деди: "Аллаһ мәни доғру јола салдығы һалда, сиз Онун бәрсиндә мәнимлә мүбаһисә едирсиниз? Рәббинин истәдији һәр һансы бир шеј истисна олмагла, мән сизин Она шәрик гошдуғунуз бүтләрдән горхмурам. Рәббин һәр шеји елмлә еһтива етмишдир. Мәкәр дүшүнүб өјүд-нәсиһәт гәбул етмирсиниз?" ("Әнам" сурәси, 80).

Һз.Ибраһим гөвмүнә тәблиғ едәркән Аллаһын илһамы илә һәрәкәт етмишдир. Истифадә етдији методлардан, вердији нүмунәләрдән Һз.Ибраһимин Аллаһын вәһји илә һәрәкәт етдији алашылыр. Аллаһ **"Бу, Ибраһимә гөвмүнә гаршы вердијимиз дәлилимиздир. Биз истәдијимизи дәрәчәләрлә јүксәлдирик. Шүбһәсиз, сәнин Рәббин һөкм вә һикмәт саһибидир, биләндир"** ("Әнам" сурәси, 83) ајәси илә Һз.Ибраһимә гөвмүнә гаршы дәлилләр вердијини хәбәр верир.

Һз.Ибраһимин истифадә етдији бу тәблиғ методу бүтүн мүсәлманлар үчүн нүмунәдир. Бир мөмин дә тәблиғ едәркән гаршы тәрәфин чүрүк вә әсасы олмајан фикирләрини бир-бир дармадағын етмәли вә бунун гәти дәлилләрини ортаја гојмалыдыр. Бунун ардынча да тәблиғ етдији адамлары Аллаһа иман кәтирмәјә вә јалнызча Она гуллуг етмәјә дә-

вөт етмәлидир. Әкәр бир инсанын өзүнә бүт етдији анла-
јыш јыхылмасса вә бу гаврамлары ширк гошмасына сәбәб
олан мәнтигләр ортадан галдырылмасса, о адамын Аллаһа
керчәк мәнәда иман етмәси вә керчәк мәнәда мүсәлман ол-
масы чәтинләшир. Бүтләрин јыхылмасы мәсәлән, инсанла-
рын ујдуғу батил идеолокијаларын, фәлсәфәләрин вә ја бир
нечә мадди варлыгларын тәрк едилмәси, керчәк иманын
шәртидир.

Һз.Ибраһимин тәблиғиндән онун Аллаһа олан севқиси,
чошғулу иманы вә Аллаһын әмрләрини һәјата кечирдији
заман көстәрдији дәгиглик ачыг бир шәкилдә анлашылып.
Гөвмүнә вә атасына јөнәлик етдији бир диқәр тәблиғ јолу
да онун Аллаһын сечиб бәјәндији вә инсанлара үстүн гыл-
дығы көзәл бир инсан олдуғуну бизләрә ән көзәл шәкилдә
көстәрир. Аллаһ әјәләрдә бу шәкилдә билдирир:



Бу һәјкәлдә Һаммурапи азғын инанчла-
рына ујғун олараг Шүмәрин Күнәш тан-
рысы олараг гәбул едилән Шамашы тәм-
сил едән бир бүт гаршысында һөрмәт
көстәришиндә көрүнүр.

— **"Онлара Ибраһимин һекајетини**

сөјлү! О заман ки, о өз атасы-

на вә тајфасына демишди:

"Нәјә ибадәт едирсиниз?"

Онлар: "Бүтләрә ибадәт

едир вә онлара тапынмаг-

да давам едирик!" - дејә

чаваб вермишдиләр. Иб-

раһим демишди: "Онла-

ры чағырдыныз заман

сизи ешидирләрми? Ја-

худ сизә бир хејир вә ја

зәрәр верә билирләр-

ми?" Онлар: "Хејр, ан-

чаг биз өз аталарымы-

зын белә етдикләрини

көрдүк!" - дејә чаваб

"Көжләрин вә јерин
гејби Аллаһа мәхсусдур.
Бүтүн ишләр дә ахырда
Она гајыдачагдыр. Јалныз
Она ибадәт ет вә јалныз
Она тәвәккүл елә..."
("Һуд" сурәси, 123).



вермишдиләр. Ибраһим демишди: "Инди нәјә ибадәт етдијинизи көрүрсүңүзмү?. Сизин вә улу бабаларынызын?" ("Шуәра" сурәси, 69-76).

Лухарыдакы әјәләрдән дә көрүндүјү кими, Һз.Ибраһим гөвмүнә бүтләрә ситајиш етмәјин нә гәдәр бөјүк бир азғынлыг вә ағылсызлыг олдуғуну мүхтәлиф јоллар вә нүмунәләрлә анлатмышдыр. Анчаг гөвмүнүн бу хатырлатмаларына вердији тәк чаваб "биз буну аталарымыздан көрдүк" олмушдур. Өнчәки бөлүмдә дә үзәриндә дурдуғумуз кими, бу чаваб чаһилијјә чәмијјәтиндә чох тез-тез растланан, батил инанчлары мәшрулашдырмаг үчүн истифадә олуан, вәрдиш етдијимиз бир чавабдыр. Вә һагг динин гаршысында һеч бир истинад нөгтәси вә аргументи јохдур. Бу әјәләрин давамында Һз.Ибраһим гөвмүнү Аллаһа иман кәтирмәјә дөвөт етмәкдә вә онлара Рәббимизи танытмагдадыр:

"Аләмләрин Рәбби истисна олмагла, онлар мәним дүшмәнимдир. Мәни јарадан вә мәни доғру јола јөнәлдән Одур! Мәни једирдән дә, ичирдән дә Одур! Хәстәләндијим заман мәнә јалныз О шәфа верир. Мәни өлдүрәчәк, сонра дирилдәчәк Одур. Вә гијамәт күнү хәтамы бағышлајачағына үмид етдијим дә Одур!" ("Шуәра" сурәси, 77-82).

Әјәләрдән дә көрүндүјү кими, Һз.Ибраһимин гөвмү ширк гошдуғу бүтләринә ситајиш етмәкдә гәрарлы олдуғуну давамлы олараг тәкрарламагдадыр. Һз.Ибраһим исә онлара Рәббимизи ән көзәл сифәтләри илә тәрифләрәк бунун чавабыны вермәкдәдир. Аллаһ каинатда олан чанлы-чансыз бүтүн варлыглары јохдан вар едәндир. Дүңја үзәриндәки бүтүн немәтләри инсанларын хидмәтинә верән, онлара сајмагла битирмәјәчәкләри гәдәр тајы-бәрабәри олмајан көзәлликләри бәхш едәндир. Инсанын дүңјага кәлиши, бөјүмәси, јемәси, ичмәси, һәрәкәт етмәси, данышмасы, күлмәси, гы-

сасы, бүтүн һәјаты Аллаһын истәмәси илә керчәкләшир. Һз.Ибраһимин дә әјәләрдә билдирдији кими, инсан хәстәләндији заман она шәфаны верән, јахшылашдырыб кечмиш сағлам һалына говушдуран аләмләрин Рәбби олан Аллаһдыр. Аллаһ ичазә вермәдикчә нә дәрманларын, нә дә һәкимләрин инсанлара шәфа вермәси мүмкүн дејил.

Инсаны вар етдији кими әчәл кәлдији заман чаныны алачаг олан да Аллаһдыр. Инсан һәлә дүңјаја кәлмәздән өнчә нечә ил, нечә саат, һәтта нечә санијә һәјатда галачағы Аллаһ дәркаһында бәлли олмушдур. Инсанын һәјаты бојунча башына кәләчәк һәр һадисә, сөјләјәчәји һәр сөз, едәчәји һәр һәрәкәт онун гәдәриндә јазылмышдыр. Инсан Аллаһын тәгдир етдији гәдәринин харичиндә һәр һансы бир һәрәкәти етмәјә дә, һансыса бир сөзү сөјләмәјә дә күч јетирә билмәз.

Аллаһ дүңја һәјатыны инсанлара бир имтаһан олага јаратмышдыр. Инсанлара бир һидајәт өндәри олага елчиләрини кәндәрмиш, һидајәт рәһбәри олага да әјәләрини вәһј етмишдир. Һәр инсан ахирәт күнүндә һәјаты бојунча еләдикләри илә һесаба чәкиләчәк. Рәббимизә иман едән, Ондан горхуб чәкинән, Аллаһын әмр вә јасағларына дәгигликлә әмәл едән, бүтүн һәјатыны Онун разылығыны, рәһмәтини умараг сәһә әмәллә кечирән иман саһибләри тајыбәрабәри олмајан немәтләрлә гаршылашачағлар. Аллаһ гулларына гаршы чох мәрһәмәтли, чох бағышлајан вә чох шәфгәтли оландыр. Аллаһ һесаб күнүндә иман едән гулларынын писликләрини өртәчәјини, онларын сәһвләрини бағышлајачағыны вә онлара сонсуз чәннәт немәтләри илә гаршылыг верәчәјини вәд етмишдир.

Бурада чох өнәмли бир мөвзуну да хатырлатмағ фәјдалы оларды. Инсанын тәблиғ едәрәк диқәр инсанлары һидајәтә чатдырмағ күчү јохдур. Тәблиғ мөмин үчүн бир ибадәтдир.

Бу ибадәтин мугабилиндә тәблиғ едилән адамын иман кәтириб-кәтирмәмәси тамамилә Аллаһын һидајәт вермәсинә бағлыдыр. Аллаһ гисмәт етмәзсә, һеч кимсә иман кәтирә билмәз. Белә ки, Һз.Ибраһимин Аллаһа олан иманындан алдығы күчлә апардығы бу тәблиғатын мугабилиндә Аллаһдан горхмајан, вичданларынын сәсини динләмәјән вә дүшүнчә габилијјәтиндән мәһрум олан гөвмү инкарына давам етмишиди. Бундан башга, иман кәтирмәји гәбул етмәмәклә кифајәтләнмәјиб ејни заманда даһа да азғынлашараг Һз.Ибраһими өлүмлә тәһдид етмишдиләр. Һәтта бир аз сонра инчәләјәчәјимиз кими, Һз.Ибраһими атәшә атмаға чалышмышлар. Бу сәбәблә бу һәгигәтләр унудулмамалдыр: иман кәтирән бир адам әтрафындакы инсанлары Аллаһа ихласла вә гәтијјәтлә иман кәтирмәјә дөвәт етмәли, анчаг онларын иман кәтирмәмәсинә көрә үзүлүб кәдәрләнмәмәлидир.

Рәббимиз бир әјәдә **"...Һагг Рәббиниздәндир. Ким истәјир инансын, ким дә истәјир инанмасын..."** ("Кәһф" сурәси, 29) шәклиндә бујурмагда вә Пејғәмбәримизә (с.ә.в.) **"Иман кәтирмәјәчәкләр дејә, бәлкә, өзүнү һәлак едәсән?!"** ("Шуәра" сурәси, 3) шәклиндә билдирмәкдәдир. Аллаһ "Јусиф" сурәсиндә бу шәкилдә бујурур:

"Сән чох истәсән дә, инсанларын әксәријјәти иман кәтирән дејилдир! Һалбуки сән бундан өтрү онлардан һеч бир мұкафат истәмирсән. Бу исә аләмләрә јалныз бир өјүд-нәсиһәтдир!" ("Јусиф" сурәси, 103-104).

Һз.Ибраһимин гөвмүнүн ичиндә олдуғлары системин мәнәсыз олдуғуну вичданлы шәкилдә көрсә дә инкарда тәкидлә исрар етмәсинин сәбәбләриндән бири өз мәнфәәтини гаршы олан дүшкүнлүјүдүр. Јашамагда олдуғлары ширк системи онлара мұхтәлиф дүңјәви мәнфәәтләр газандырыр вә гурулмуш бу системин дәјишмәси онларын мәнәфәји илә

үст-үстө дүшмүр (Ејнилө Мөккөдөки бүтлөр сәјәсиндө бө-
жүк тичари газанч әлдө едөн Мөккө лидерләринин Пејғәм-
бәр әфәндимизин (с.ә.в.) апардығы тәблиғата гаршы чыхма-
сы кими). Бу, һәгигәтдө Аллаһын пејғәмбәрләри үчүн ујғун
көрдүјү бир ганундур. Гуранда билдирилдији кими, һәр дө-
нөмдө көндөрилән елчиләрә гаршы чыхылмыш, пејғәмбәр-
ләр өлүмлө һәдәләнмиш вә һеч бир әсли олмајан ифтира-
лара мәрүз галмышлар. Бу мүбарәк, гижмәтли инсанлар бә-
зән сәһрбазлыг, бәзән дәлилик, бәзән дө "шаирлик", јәни
Аллаһ адына сөзләр ујдурмаг шәклиндө чиркин вә әсилсиз
ифтиралара мәрүз галмышдылар. Башга сөзлө, пејғәмбәрлө-
ри күнаһландыранлар онлары азғын, өзләрини исә һагг јол-
да елан етмәк кими бир сахтакарлыға әл атмагдан чөкинмө-
мишдиләр.

Анчаг унутулмамалыдыр ки, бу инсанлар бөжүк бир ағыл-
сызығын тәзјиги алтындадыр. Мәнфәәтләрини горумаға ча-
лышаркән әслиндө өзләрини өз әлләри илә әбәди давам
едәчөк бир әзаба сүрүкләјирләр. Аллаһ көзәл әхлаглары,
тәгвалары, дәрин иманлары илә үстүн инсанлара нүмунә
көстәрдији пејғәмбәрләринә үсјан едөн инсанларын уғраја-
чағы агибәт барәдө хәбәр верир:

**"...Онлар Аллаһын гәзәбинә дүчар олмуш, онлара мис-
кинлик дамғасы вурулмушдур. Бунун сәбәби одур ки,
онлар Аллаһын ајәләрини инкар етмиш, пејғәмбәрлө-
ри һаггсыз јерә өлдүрмүшләр. Бунун бир сәбәби дө одур
ки, онлар Аллаһа гаршы үсјан етмиш вә һәдди аш-
мышлар" ("Али-Иман" сүрәси, 112).**

Һз.Ибраһимин бүтләрә гурдуғу тәлә

Гуранда билдирилдијинә көрә, Аллаһ Ондан горхан гул-
ларына "доғруну сәһвдән ајырма" габилијјәти верир. Бу, са-

дөчө мөминләрә хас олан чох бөјүк бир лүтф, үстүн бир немәтдир. Һз.Ибраһимин гөвмүнү Аллаһа иман етмәјә дөвөт едәркән әсас көтүрдүјү методлар, вердији гәрарлар вә истифадә етдији үслуб Аллаһын сечкин гулларына бәхш етдији бу бөјүк немәтин өнәмли нүмунәләридир.

Һз.Ибраһимин һәјатындакы бу нүмунәләрдән бири гөвмүнүн бүтләринә гурдуғу тәләдир. Һз.Ибраһим чохсајлы бир чәмијәтә гаршы тәкбашына мүчадилә етмишдир. Бу, әлбәттә, тәһлүкәли бир вәзијјәтин мөвчудлуғуну вә бу сәбәблә дә тәдбир көрүлмәсинин вачиблијини көстәрир. Белә ки, Һз.Ибраһим дә инкарчыларын она зәрәр вермәсини вә тәблиғинин гаршысыны алмасыны әнкәлләмәк үчүн тәдбирләр көрмүшдү. Мәсәлән, әтрафындакы мүшрикләри узаглашдырмаг үчүн "хәстәјәм" демишди:

"Һәммин вахт о, атасына вә тајфасына белә демишди: "Сиз нәјә ибадәт едирсиниз? Аллаһы гојуб јаланчы танрыларымы истәјирсиниз? Аләмләрин Рәбби барәсиндә зәнниниз нәдир?" Ибраһим улдузлара бир нәзәр салды. Вә деди: "Мән хәстәјәм!" Беләликлә, ондан үз чевириб кетдиләр" ("Саффәт" сурәси, 85-90).

Һз.Ибраһим инкарчы чамааты өзүндән узаглашдырдыгдан сонра бүтләрин јанына кетмиш вә онлары парчаламышды:

"Ибраһим хәлвәтчә онларын танрыларынын јанына кедиб деди: "Мәкәр јемәјәчәксиниз? Сизә нә олуб ки, данышмырсыныз?" Сонра бүтләрин үстүнә јүјүрүб сағ әли илә онлара мөһкәм бир зәрбә ендирди" ("Саффәт" сурәси, 91-93).

"Парча-парча едиб јалныз онларын бөјүјүнү сахлады ки, бәлкә, гајыдыб она баш чәкдиләр" ("Әнбија" сурәси, 58).

Һз.Ибраһимин бүтләрин бирини саламат сахламасынын

да өнәмли бир һикмәти варды. Һз.Ибраһимин гөвмү бүтләр-рин олдуғу јерә кедәндә сөздә танрыларынын парча-парча олдуғуну вә јалнызча ән бөјүк олан бүтүн галдығыны көрдү. Вә буну едән адамы ахтармаға башладылар. Һз.Ибраһимин бүтләрә вә бу мүшрик инанча гаршы олан мүчадиләсини билдикләринә көрә бүтләри онун гырдығыны анладылар вә интигам алмаг үчүн Һз.Ибраһими ахтарыб тапдылар:

"Дедиләр: "Буну танрыларымыза ким едибсә, о, шүб-һәсиз ки, залимләрдәндир!" Мүшрикләрин бәзиләри: "Ибраһим дејилән бир кәнчин онлары писләдијини ешитмишик!" - дедиләр. Галанлары: "Бунларын ша-һидлик едә билмәләри үчүн ону чамаатын көзү габа-ғына кәтирин!" - дедиләр. Мүшрикләр Ибраһими та-пыб кәтирәрәк: "Ја Ибраһим! Танрыларымызы сәнми бу күнә салдын?" - дејә сорушдулар" ("Әнбија" сурә-си, 59-62).

Бу суал Һз.Ибраһимин ән бөјүк бүтү гырмајыб саламат сахламасынын сәбәбини дә ортаја чыхарырды:

"Бәлкә, онларын бу бөјүјү буну етмишидир. Әкәр даны-ша билирләрсә, өзләриндән сорушун!" - дејә чаваб верди" ("Әнбија" сурәси, 63).

Инкарчылар Һз.Ибраһимин бу чавабы үзәринә бүтләрин данышмаға күчүнүн чатмајачағыны истәр-истәмәз дүшүндү-ләр вә анладылар. О күнә гәдәр бу даш парчаларынын һеч бир күчүнүн олмајачағыны анлатмыш Һз.Ибраһимә инанма-јан бу инсанлар онун бу һикмәтли планы илә бу керчәји гаврадылар:

"Бунун нәтичәсиндә онлар өз-өзләринә мүрачиәтлә: "Сиз, доғрудан да, залимләрсиниз" -дедиләр" ("Әнби-ја" сурәси, 64).

Анчаг инкарчыларын бу пешманчылығы гыса чәкди. Керчәји анласалар да аталарындан мирас галан мүвәггәти

"Бәгигәтән,
Аллаһ иман кәтирәнләр,
јәһудиләр, сабииләр,
хачпәрәстләр, атәшпәрәстләр
вә мүшрикләр арасында
гијамәт күнү һөкмүнү
верәчәкдир..."
("Бәчч" сурәси, 17).

дүңјөви мөнафеләринә ујғун олан ширк системини давам етдирмәк үчүн тәкрарән Һз.Ибраһимә гаршы чыхдылар:

"Сонра јенә дә өз күфрләринә гајыдараг Ибраһимә: "Ахы сән билирсән ки, бунлар данышмырлар!" - дедиләр. Ибраһим деди: "Елә исә Аллаһы гојуб сизә һеч бир хејир вә зәрәр верә билмәјән бүтләрәми ибадәт едирсиниз? Тфу сизә дә, Аллаһдан башга ибадәт етдијиниз бүтләрә дә! Әчаба, баша дүшмүрсүнүз?" Белә дедиләр: "Әкәр бир иш көрәчәксинизсә, ону јандырын вә танрыларыныза көмәк един!"" ("Әнбија" сурәси, 65-68).

Һз.Ибраһимин бу һадисәдә ортаја гојдуғу һәрәкәтләр инчә бир планы вә һикмәти көстәрир. Гөвмүнә "хәстәјәм" дејәрәк онлары јанындан узаглашдырмыш вә беләчә өзүнә раһат бир фәалијјәт имканы јаратмышдыр. Сонра бүтләри гырмыш, амма ән бөјүк олан бүтә тохунмамышды. Буну бүтләрин гырылдығыны көрән гөвмүнүн верәчәји реаксиянын нәдән ибарәт ола биләчәјини дүшүнәрәк етмишди. Һз.Ибраһимин гурдуғу бу тәлә онун Аллаһын вәһји илә һәрәкәт едән үстүн ағыл вә бәсирәт саһиби бир елчи олдуғуну бизләрә көстәрир. О, Аллаһын илһамы илә чох һикмәтли бир тәлә гурмуш вә Аллаһын изни илә чох көзәл бир наилијјәт әлдә етмишди. Бүтләри гырдыгдан сонра бунун ән бөјүк бүт тәрәфиндән едилдијини сөјләмәклә гөвмүнү өз инанчыны һесаба чәкмәјә јөнәлтмишди. Бәри башдан дәгиг гурдуғу план беләчә һиссә-һиссә керчәкләшмишди.

Һз.Ибраһимин бүтләри гырмасындакы әсл мөгсәдләрдән бири гөвмүнүн саһиб олдуғу инанч системинин нә гәдәр ағылданкәнар олдуғуну онлара баша сала билмәк иди. Чүнки гөвмүнүн әкәр бу етдикләринин мәнәсыз олдуғуну анламазса, тәкрарән јени бүтләр дүзәлдиб онлара ејни шәкилдә ибадәт етмәјә давам едәчәјини билирди. Бу сәбәблә өнәмли

олан мөсәлә бүтләрә ситајишин Аллаһын вәһјинә вә имана гаршы олан батил бир азғынлыг олдуғуну онлара баша салмаг иди.

Јемәјән, ичмәјән, һәрәкәт едә билмәјән һејкәлләрин бир инсана зәрәр верә биләчәјини јахуд да бир фајда кәтирә биләчәјини дүшүнмәк чох бөјүк бир ағылсызлыгдыр. Буну дүшүнәнләр, јәни бүтпәрәстләр бир сыхынты, ја да чәтинликлә гаршылашанда бүтләрдән мөдәд умур, онлардан јардым истәјир, онларын истәмәјәчәјини дүшүндүкләри бир шеји етмирдиләр. Чүнки бу бүтләрдән горхур, чансыз бүтләрин бүтүн каинаты вә чанлылары вар етдијинә, бүтүн каинаты идарә етдијинә, инсанлара сағлыг, бәрәкәт, рузи, күч, анлајыш вердијинә инанырдылар. Бу дәрәчә гәфләтә кирәчәк гәдәр ағылсыз вә анлајышсыздырлар. Аллаһ мүшрикләрин нә гәдәр бөјүк бир азғынлыг ичиндә олдуғларыны ајәләрдә бу шәкилдә хәбәр верир:

"Ҳалбуки бу бүтләр нә онлара, нә дә өзләринә бир көмәк едә биләр! Сиз онлары доғру јола дөвәт етсәниз, сизә табе олмазлар. Истәр онлары дөвәт едиз, истәр сусун - бирдир" ("Әраф" сурәси, 192-193).

"Мәкәр онларын јеријән ајағлары, ја тутан әлләри, ја көрән көзләри, јахуд ешидән гулағлары вар?! Де: "Ҳајды, чағырын шәрикләринизи, мәним барәмдә истәдијиниз һижләни гурун вә мәнә һеч мөһләт дә вермәјин!" ("Әраф" сурәси, 195).

Анчаг бу анлајышсызлығын садәчә Һ.З.Ибраһим дөврүндә галдығыны зәнн етмәк сәһв оларды. Бүтпәрәстлик фәрғли адлар алтында олса белә һәлә дә јашајыр. Мөсәлән, Һ.З.Ибраһимин гаршылашдығы бүтпәрәстләрин инанчлары мүасир дөврдә дарвинистләрин инандығлары илә чох бөјүк бир ох-

шарлыға маликдир.

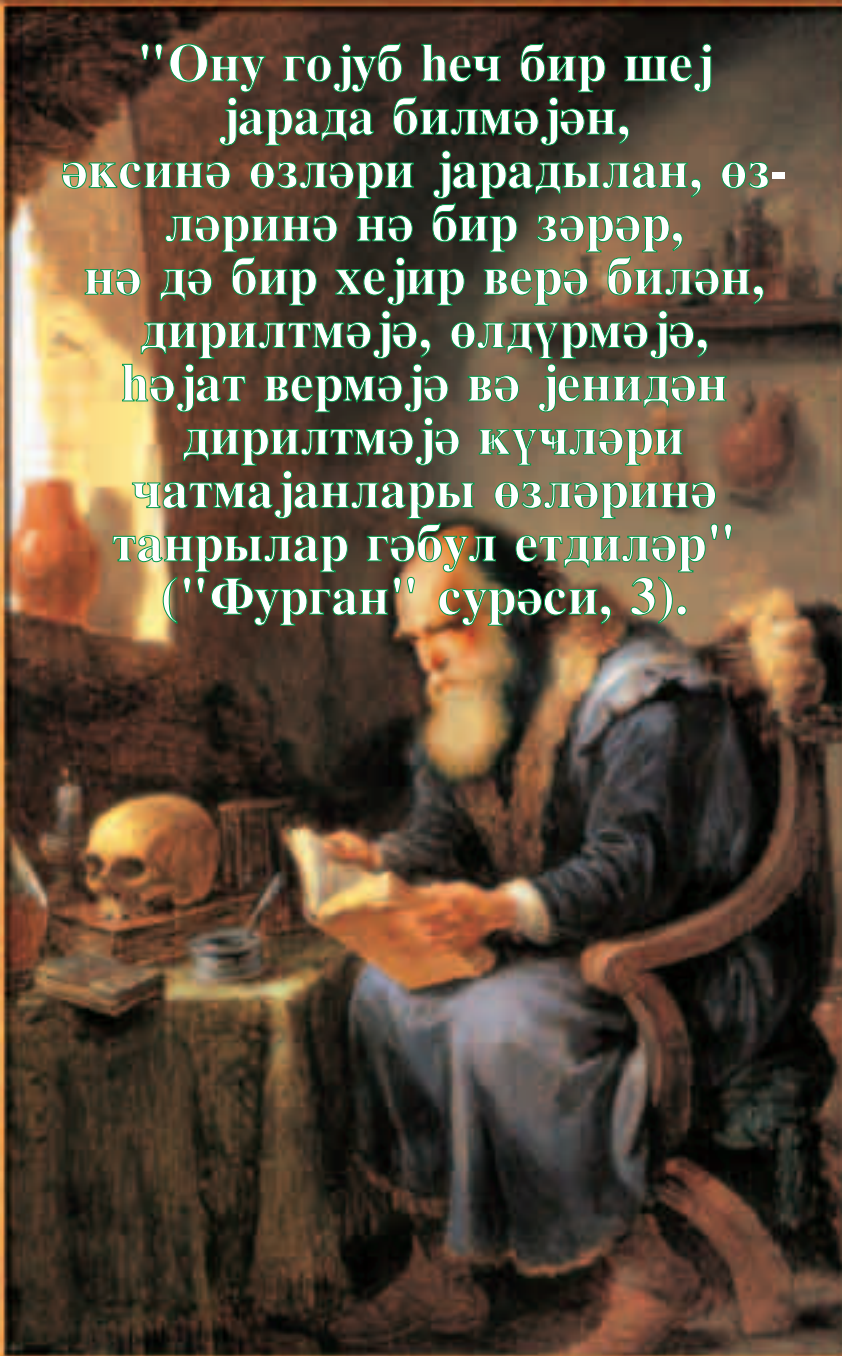
Һз.Ибраһимин бүтпәрәст гөвмү илә мүасир дөврүн дарвинистләри арасындакы бәнзәрликләр


Һз.Ибраһим заманындакы мүшрик гөвмләр дашдан, торпагдан вә тахтадан һежкәлләр дүзәлдир, даһа сонра өз әлләри илә дүзәлтдикләри бу бүтләрә ситајиш едирдиләр. Азғын инанчларына көрә ситајиш етдикләри һежкәлләрин каинатын фәалијјәти үзәриндә бир күчә саһиб олдуғуна инанырдылар. Бу батил инанча көрә, бүтләр гәрар вермәк, бунлары һәјата кечирмәк, чанлылары чәзаландырмаг, ја да мүкафатландырмаг сәләһијјәтинә маликдир. Башга сөzlә, мүшрикләр бу һежкәлләри мејдана кәтирән чансыз маддәнин сөздә јаратма вә инсанлары идарә етмә күчүнә саһиб олдуғуну зәнн едидиләр. Һеч шүбһәсиз ки, бу, чох бөјүк бир азғынлыг, Аллаһын Гуран әјәләриндә билдирдији чох бөјүк бир күнаһдыр. Белә ки, Аллаһ бир Гуран әјәсиндә бу шәкилдә бујуруп:

"Шүбһә јохдур ки, Аллаһ Өзүнә шәрик гошанлары әфв етмәз, амма истәдији шәхсин бундан башга олан күнаһларыны бағышлар. Аллаһа шәрик гошан шәхс, әлбәтгә, бөјүк күнаһ етмиш олур" ("Ниса" сурәси, 48).

Һал-һазырда да Дарвинин тәкамүл нәзәријјәсини мүдафиә едәнләр Һз.Ибраһим заманында јашајан бу инсанларын азғын инанчларына чох бәнзәјән бир батил анлајышын ардынча кедирләр. Онлар да карбон, гидрокен, оксикен, калсиум, магнизиум, дәмир кими элементләрин, тәркибиндә мүхтәлиф минераллар олан палчыглы сујун заманын вә тәсадүфләрин јардымы илә үстүн бир күчә вә азад ирадәјә саһиб олмасына инанырлар. Дарвинистләрин азғын иддиаларына көрә, дүнјанын илк дөврүндәки палчыгдан заман


"Ону гојуб неч бир шеј
јарада билмәјән,
әксинә өзләри јарадылан, өз-
ләринә нә бир зәрәр,
нә дә бир хејир верә билән,
дирилтмәјә, өлдүрмәјә,
һәјат вермәјә вә јенидән
дирилтмәјә күчләри
чатмајанлары өзләринә
танрылар гәбул етдиләр"
("Фурган" сурәси, 3).





"Сизи жарадан,
сонра сизэ рузи верән,
сизи өлдүрән вә даһа сонра
дирилдәчәк мәнз
Аллаһдыр..."

ичиндә тәсадүфләрин ярдымы илә чанлы
аләм мејдана кәлмишдир. Тәбиәтдәки бүтүн
көзәлликләри, һејванлары вә ән вачиби шүүрлу бир
инсаны јаратма гәрарыны сөздә јенә бу палчыгылы су, заман
вә тәсадүф үчлүјү вермишдир. Бу батил инанчын көкү чан-
сыз маддәләри ағыл вә ирадә саһиби, гәрар верә вә бу гә-
рарлары һәјата кечирә билән варлыглар кими гәбул етмәјә
гәдәр кетмәкдә вә беләчә маддә адәтән бир танры кими кө-
рүлмәкдәдир. Бу вәзијјәтдә каинатда көрүлән һәр варлығын
өз-өзүнә вә тәсадүфләр нәтичәсиндә мејдана кәлдији иддиа



"Шәрикләриниз ичәрисиндә
бунлардан һеч олмаса бирини
едә биләни вармы?..."
("Рум" сурәси, 40).

едилир вә һәр варлыг тәсадүфләрлә бирлик-
дә танры кими гәбул олунур (Аллаһы тәнзиһ едә-
рик). Һалбуки өз бәдәниндән башлајараг әтрафыны
әһатә едән чанлы вә чансыз варлыглары инчәләјән һәр ин-
сан бүтүн каинаты сонсуз бир күчә, ағыла вә елмә саһиб
олан бир Јарадычынын вар етдијини көрәчәк. Үзәриндә ја-
шадығы планетлә бәдәни арасындакы гүсурсуз ујғунлуг,
космосдакы галактикалар, улдузлар вә бүтүн диқәр көј чи-
симләри арасындакы таразлыгдан сајмагла гуртармајан гә-
дәр мисли-бәрабәри олмајан немәтләрлә бәзәнмиш јер үзү-

нә гәдәр һәр бир детал сонсуз мәрһәмәт вә шәфғәт саһиби олан бир Јарадычынын варлығынын дәлилләриндәндир. О үстүн Јарадычы аләмләрин Рәбби олан Уча Аллаһдыр. Рәббимиз инсанын бир аз дүшүнәрәк тапа биләчәји бу ачыг керчәји Һз.Ибраһим кими елчиләрин васитәси илә дә бүтүн инсанлара билдирмишдир. Инсанлар тарих бојунча бир чох инсанлара анладылан керчәкләри инкар етмиш, Аллаһын варлығыны инкарда дирәнмишдиләр. Аллаһ сон вәһји олан Гуранда бу чүр инсанларын варлығыны белә билдирир:

"Аллаһа үрәкдән анд ичдиләр ки, әкәр онлара бир әјә кәлсә, она мүтләг инаначаглар. Онлара де: "Ајәләр анчаг Аллаһын јанындадыр. Сиз нәдән билирсиниз ки, онлара әјә кәлдикдә јенә дә иман кәтирмәјәчәкләр?" Биз онларын үрәкләрини вә көзләрини әввәлчә она иман кәтирмәдикләри кими тәрсинә чевирәр вә онлары өз азғынлыглары ичиндә шашгын бир вәзиј-јәтдә гојарыг. Әкәр Биз мәләкләри онлара көндәрсәјдик, өлүләр онларла данышсајды вә һәр шеји дәстә-дәстә топлајыб онларын гаршысына гојсајдыг белә, Аллаһ истәмәдикчә, онлар иман кәтирмәздиләр. Лакин онларын әксәријјәти билмәз" ("Әнам" сурәси, 109-111).

Көрүндүјү кими, шүүрсуз минералларын, атомларын вә тәсадүфләрин гүсурсуз лајиһәләр ортаја чыхардығыны ид-диа етмәклә һејкәлләрин өнүндә әјилиб тахта һејкәлдән сағлыг вә бәрәкәт истәмәк ејни азғынлығын давамындан башга бир шеј дејил. Дәјишән јеканә шеј бу азғынлығы в-рилән адлар, буну тәриф етмәк үчүн истифадә едилән анла-јышлардыр.

Һз.Ибраһимин ичиндә јашадығы, Аллаһа ортаглар гошан азғын чәмијјәтин саһиб олдуғу инанча көрә, каинаты дүзән-ләјән, идарә едән, чанлылары јәнләндирән, һәрәкәт етди-

"Ибраһимин дурдуғу
јери намазкаһ един!"
- дедик. Ибраһимә вә Исмаилә
дә: "Евими тәваф едәнләр,
орада галыб һәмишә
ибадәтдә оланлар, рүку вә сәч-
дә илә намаз гыланлар үчүн
тәмизләјин!
- дејә төвсијә етдик"
("Бәгәрә" сурәси, 125).

"Губбәтүс-Сәһра" мәсчидиндән бир
көрүнтү (Чарл Вернер, 1863, Матһаф
Галлери, Лондон).

рэн мүхтәлиф бүтләр варды. Дарвинистләр дә бәнзәр бир шәкилдә бүтүн чанлыларын вә каинатдакы гүсурсуз низамын чансыз маддәләрин (атомларын, молекулларын, тәбии күчләрин, чисимләрин кимјәви вә физики хүсусијјәтләринин) тәсири илә јарандығына инанырлар. Бир бүтпәрәстин бүтләри белә күчлү сајмасы кими дарвинистләр дә "маддәнин өз-өзүнү тәшкил етмәси", "тәбиәтин бу мүхтәлифликләри јаратмасы" кими анлајышларла чансыз маддәләрин хәјали бир јаратма күчүнүн олдуғуну иддиа едир, онлары бүтләшдирирләр.

Бу вәзијјәт тәкамүл нәзәријјәсини мүдафиә едән мәшһур нәшрләрдә ачыгча көрүнүр. Бу нәшрләрдә јер алан јазыларда дарвинистләрин бүтләриндән тез-тез бәһс едилик, бу бүтләрин башында дајанан бүтү дә "Ана тәбиәт" адландырырлар. Бу азғынлығы мүдафиә едәнләр каинатдакы бүтүн инкишаф вә јениликләрин, дәјишмәләрин сөздә Ана тәбиәтин - ја да Тәбиәтин - идарә етмәсинә вә онун ирадәси илә керчәкләшдијинә инанырлар. Чанлылардакы гүсурсуз көзәлликләрин, бүтүн чанлыларын мејдана кәлмәсини, өлүмүнү, тәбии фәлакәтләрин Ана тәбиәтдән кәлдијини билир, бунлары онун әзабы вә ја мөчүзәси сајырлар. Тәбиәтдәки бир көзәликдән бәһс едәркән "тәбиәтин инсана әрмәғаны", бир фәлакәтдән бәһс едәркән дә "Ана тәбиәтин гәзәби" кими азғынлыгларыны көз өнүнә сәрән чүмләләрдән



истифадә едирләр. Анчаг Ана тәбиәтин күчүнү һарадан алдығына вә јахуд да ким олдуғуна даир һеч бир ачыглама кәтирмәзләр. Бу, әлбәттә, чох бөјүк бир ағылсызлыг, чох чиркин бир ифтирадыр. Бәһс етдијимиз адамлар Аллаһа ачыгашкар ширк гошур вә бу батил инанчларыны да сөздә елми бир бүнөврәјә бағламаға чалышырлар. Дарвинизмин мүасир тәнгидчиләриндән бири олан америкалы мүтәфәккир, профессор Филипп Чонсон тәкамүл нәзәријјәсинә вә үмуми олараг чағымыздакы материалист фәлсәфәјә олан инанчын бир нөв бүтпәрәстлик олдуғуну белә ачыглајыр:

"Инкар һәр заман биз инсанлар үчүн чаишдырычы бир вәситә олмушдур. Ачыг атеизм и сә инкарын ән сәтһи вә габарыг формасыдыр... (Инкарын) дикәр бир көһнә стратегијасы и сә Јарадычынын јеринә нәзарәтимиз алтындакы бир башга варлығы јерләшдирмәкдир. Бунун ады бүтпәрәстликдир. Ибтидаи гәбиләләр бүтләрини тахтадан вә ја килдән дүзәлдирдләр. Мүасир интеллектуаллар и сә өз нәзәријјәләрини бүтләри һалына кәтирмәкдәдир... "Таңры" кәлмәсиндән истифадә етсәләр белә буну тәсадүф вә тәбиәт ганунлары кими көстәрирләр. Бу стратегијадан истифадә едәнләрин һамысы Јарадычынын јеринә јарадылмыш варлыгла

ры гојурлар ки, бу да бүтпәрәстлијин өзүдүр".³

Һәгигәтән дә "Бүтүн кайнаты јохдан вар едән Рәббимизин јеринә, өзү дә јарадылмыш олан ачиз варлыгылары гојмаг" (Аллаһы тәнзиһ едәрик) мин илләрдән бәри кәлән бүтпәрәстлијин тәмәл дашыдыр. Һз.Ибраһим дә ејни азғын дүнјакөрүшүнә саһиб олан гөвмү илә мүчадилә етмишди. Аллаһ әјәләриндә буну белә билдирир:

"О, бир заман атасына белә демишди: "Атачан! Нә үчүн ешитмәјән, көрмәјән вә сәнә һеч бир фајда вә зәрәр верә билмәјән бүтләрә ибадәт едирсән?" ("Мәрјәм" сүрәси, 42).

"Ибраһим атасына вә тајфасына: "Сизин тапыныб дурдугунуз бу һејкәлләр нәдир?" - дедији заман. Онлар: "Биз аталарымызы онлара ибадәт едән көрдүк!" - дејә чаваб вермишдиләр. Ибраһим онлара: "Анд олсун ки, сиз дә, аталарыныз да (һагг јолдан) ачыг-ашкар азмысыныз!" - демишди" ("Әнбијә" сүрәси, 52-54).

Маддәнин ағлынын олмамасы, бу сәбәблә дә мадди варлыгылара ағыл истинад етмәјин бөјүк бир сәһв олдуғу ачыг-ашкар мәсәләдир. Атомларын, молекуллары, палчыгылы сүјүн јахуд да тәсадүфләрин бир шүүру, гәрар вермә күчү, дүшүнмә габилијјәти јохдур. Атомлар шүүрсүз, чансыз маддәләрдә. Һалбуки кайнатда вар олан һәр шејин анчаг үстүн Дарвинистләр кайнатдакы чанлы вә чансыз бүтүн маддәләрин, атомларын, молекулларын, тәбиәт күчләринин, чисимләрин кимјәви вә физики хүсусијјәтләрин тәсири вә тәсадүфләрин көмәји илә заман өтдүкчә мејдана кәлдијинә инанырлар. Һалбуки тәкамүлчүләрин истәдикләри бүтүн шәртләр бир јерә јығылса да, бир чанлынын мејдана кәлмәси мүмкүн дејил. Тәкамүлчүләр шәкилдәки кими бир бөјүк ведрәјә чанлылары мејдана кәтирән бүтүн атомлары, гормонлары, протейнләри вә истәдикләри бүтүн элементләри гојсунлар, даһа сонра бунлары истәдикләри үсуллары гарышдырсынлар вә истәдикләри гәдәр -лазым оларса, мидјонларла ил- көзләсинләр. Нә едәрләрсә етсинләр вә нә гәдәр көзләјирләрсә көзләсинләр, бу ведрәдән бирчә чанлы мөхлүг, һәтта бирчә чанлынын бир һүчәјрәсини дә чыхара билмәзләр.



бир шүүр вә ирадәнин варлығы илә һәјат тапа биләчәји ачыг бир керчәкдир. Бу үстүн шүүр вә ирадәнин һамысы аләмләрин Рәбби олан Аллаһа аиддир. Бүтүн каинат сонсуз елм саһиби олан Аллаһын јаратмасыдыр. Каинатын һәр детал вә инчәлијиндә Аллаһын јарадычы күчүндәки гүсурсузлуг, үстүн ағыл вә гејри-ади елм ачыгча көрүнүр. Аллаһ чанлы-чансыз бүтүн варлыглары јохдан вар етмиш, бу варлыгларын һәр биринә инсаны бөјүк бир тәәччүб ичиндә бурахан мүкәммәл өзәлликләр бәхш етмишдир.

Һз.Ибраһим Ајын, Жүнәшин ја да улдузларын бир јарадычы күчләринин олмајачағыны инсанлара көстәрмиш вә бу шәкилдә онлары ширк гошмагдан дашыныб Аллаһа иман етмәјә чағырмышды. Бу вахт тутдуғу јол исә - даһа өнчә дә билдирдијимиз кими - өзүндә бизләр үчүн чох өнәмли олан ишарәләри еһтива едир. Һз.Ибраһим әввәлчә "ола билмәјәчәкләри" - јәни бүтпәрәстлијин әсасыны тәшkil едән инанчларын батил вә күчсүз олдуғуну - инсанлара Аллаһын илһамы илә ән һикмәтли вә ән тәсирли шәкилдә көстәрмишдир. Мүасир дөврүмүздә бәзиләри дарвинизм вә материализм кими атеист фәлсәфәләрин кечәрсизлијинин вә бунлары мүдафиә едән кимсәләрин сәһвләринин ачыға чыхарылмасына еһтијач олмадығыны сөјләјирләр. Онларын фикринчә, Аллаһын үстүн јаратма сәнәтинин сөјләнилмәси кифәјәтдир вә дарвинизмин кечәрсизлијинин сөјләнилмәсинә еһтијач јохдур. Һалбуки бу, сон дәрәчә сәһв бир фикридир. Чүнки инсанларын илләрдән бәри алышдығы сәһв дүшүнчә шәкилләрини арадан галдырмағын ән өнәмли јолларыннан бири онларын ағылларында јер алан бүтүн суал ишарәләринин бир-бир ачыгланмасыдыр. Бу сәбәблә дә инсанлара Аллаһын варлығынын дәлилләрини, Рәббимизин јаратма керчәкләрини анладаркән бир јандан да тәкамүл нәзәријјәсинин кечәрсиз олмасынын мүтләг ачыгланмасы

лазымдыр. Беләчә, инсанлар өз фикирләринин нә гәдәр әсассыз олдуғуну, илләрлә бөјүк бир јаланын архасынча кетдикләрини гаврајачаг вә Аллаһын варлығынын ачыг бир керчәк олдуғуну даһа асан анлајачаглар.

Дарвинизмин нијә кечәрсиз олмасынын маддә-маддә анладылмасы бу анлајышы мүдафиә едән инсанларын истинад етдији бүтүн гәјнаглары ортадан галдырыр. Беләчә, бүтүн "сәһвләр вә имкансызлыглар" ортаја чыхмыш олур. Һз.Ибраһим дә Аллаһа олан мөһкәм иманындан гәјнагланан үстүн гаврајышы вә бәсирәти сәјәсиндә даш вә тахта бүтләрин јахуд да Җүнәшин, Ајын, улдузларын бу шәкилдә танры олмајачағыны дәлилләри илә вә ән һикмәтли шәкилдә ортаја гојмушду. Аллаһын варлығыны вә јарадылыш керчәјини тәблиғ едән инсанлар да көзәл әхлагы вә күчлү иманы илә Аллаһын инсанлара нүмунә көстәрдији Һз.Ибраһимлә ејни үслубу изләјә билирләр.

Һз.Ибраһимин гөвмү илә дарвинистлр арасындакы дијәр бир бәнзәрлик дә тәблиғ гаршысында вердикләри чаваблардыр. Бүтпәрәстләр даш вә тахта һејкәлләрин һеч бир шејә күчүнүн чатмајачағыны баша дүшмүш вә буну өзләри дә дилә кәтирмишдиләр. Аллаһ **"Онлар бир-биринә мүрачиәтлә: "Ахы сиз өзүнүз һагсызсыныз" дедиләр ("Әнбија" сурәси, 64)** әјәси илә бизләрә бу керчәји билдирир. Анчаг керчәкликләри ачыг көрмәләринә вә гәлбдән гәбул етмәләринә бахмајараг инкарда дирәнмиш, бүтләринә сәдагәт көстәрмәкдә гәрарлы олмушдулар.

Дарвинистләр дә тәкамүл нәзәријјәсинин елм гаршысында бүтүн сүбутларыны итирдијини, күнүмүздә дарвинизми елми дәлилләрлә исбат етмәјин имкансыз һала кәлдији чох јахшы билирләр (Әтрафлы мәлумат үчүн бах: "Тәкамүлчүләрин етирафлары", II нәшр, Һарун Јәһја, Арашдырма Јајынчылыг). Аллаһын үстүн јаратма дәлилләрини ортаја го-

јан һәр чалышма онлары даһа да бөјүк бир үмидсизлијә вә уғурсузлуға сүрүкләмәкдәдир. Чанлылардакы гүсурсуз низам нүмунәләри, комплекс системләр, мүкәммәл јарадылыш деталлары алимләр тәрәфиндән бир-биринин ардынча ачыгланмагда, дарвинизмин иддиалары елм гаршысында бир-бир ортадан галдырылмагдадыр. Анчаг дарвинистләр буну ачыгча гәбул етмир, бу дүшүнчәләрини садәчә сәтир араларында вә истәмәдән дилә кәтирир, амма там мәнәсы илә гәбул едә билмирләр. Бу мөвзудакы һәр мүбаһисәдә дарвинистләр нәзәријјәләрини кор-коранә мүдафиә едир, гаршы тәрәфин дәлилләрини исә көрмүрләрмиш кими фикирләринә давам едирләр.

Бу мөгамда иман едәнләр чох вачиб бир керчәји әсла унутмамалыдыр: вачиб олан шеј бир керчәји сөзлә тәсдиг етмәк көрүнүшдә гәбул етмәк дејилдир. Вачиб олан шеј гәлбән бу керчәјин фәргиндә олмагдыр. Дарвинистләр дә јарадылыш керчәјини гәлбән гәбул етмиш вәзијјәтдәдир. Онларын өз сәмими дүшүнчәләрини инсанларын өнүндә дилә кәтирмәси бу керчәји дәјишдирмәкдәдир. Үстәлик дарвинистләрин јарадылыш керчәјини вичданән чох јахшы баша дүшдүкләри һалда ону рәдд етмәси Гуранда бизләрә билдирилән бир керчәји дә ортаја гојур: "Садәчә аз бир чамаатын иман едәчәји".

Иман едәнләрин үзәринә дүшән вәзифә исә керчәкләри тәкрат-тәкрат баша салмаг, баша дүшәнләр үчүн јени метод вә үслублар тапмаг, инсанлара Аллаһын динини ән көзәл шәкилдә тәблиғ едә билмәк үчүн кениш шәкилдә бир зәһни фәалијјәт һәјата кечирмәк олмалыдыр. Бу мүчадиләни һәјата кечирәчәк адамлар Аллаһа тәслимијјәтли вә тәвәккүллү олмалыдыр. Чүнки гаршыларындакы адамлара һидәјәт верәчәк олан Аллаһдыр. Бүтүн анладыланлар тәблиғ едилән адамлара анчаг Аллаһын буну истәјәчәји тәгдирдә

тәсир кәстәрәчәкдир.

Һз.Ибраһим дә гөвмүнә тәблиғ едәркән чоһ сәбри давранмыш, тәвәккүлү вә тәслимијјәти илә бүтүн инсанлара нүмүнә олмушдур. О, һәр вәзијјәтдә Аллаһын онунла бирликдә олдуғуну билмиш, һәр аны олдуғу кими, чәтин көрүнән һадисәләри дә Аллаһын јаратдығына вә Рәббимизин һәр һадисәни ән көзәл вә ән хејирли шәкилдә сонучландырачағына иман етмишди. Гөвмүнүн һәдәләри гаршысында әлиндән кәлән бүтүн чәһдләри

кәстәрмиш, анчаг нәтичәнин Аллаһа аид олдуғуну биләрәк Она архаланыб етимад етмишди. Аллаһ онун бу көзәл тәвәккүлү гаршысында ону даим күчлү вә уғурлу етмишдир.

Һз.Ибраһимин мәфкурәви мүбаризәси

Һз.Ибраһимин гөвмү инкарда исрар едән ән кобуд вә давакар бир чәмијјәт иди вә әјәләрдә дә билдирилдији кими, бу гијмәтли инсанла мүбаһисәјә кирмәјә чалышмышды. Һз.Ибраһим исә башына кәлән һәр һадисәдә бөјүк бир сәбр кәстәрмиш, Аллаһы вәкил тутуб Она һәмд едәрәк үстүн бир әхлаг кәстәрмишдир. Һз.Ибраһим гөвмүнә тәблиғ едәркән даима бүтүн тәбии дәлилләри ортаја гојмуш, Аллаһын она бәхш етдији үстүн һикмәт сәјәсиндә ән тәсирли нүмүнәләри вермиш вә сон дәрәчә ганеедичи бир методдан истифадә етмишдир. О, Аллаһын хошуна кәләчәји кими бир әхлаг кәстәрмиш, инсанлара һәр заман шәфғәтлә вә мәрһәмәтлә јахынлашмышды.

Һз.Ибраһим тәтбиғ етдији планла гаршысындакы бүтпәрәст чәмијјәтин батил инанчынын бүтүн тәмәл гајнағларыны ортадан галдырмышды. Бу азғын инанчларын ән кичик бир әгли тәмәли олмајан, мәнтигә зидд кәлән, Аллаһын вәһјинә тәрс бир инанч олдуғуну әсасландырмышды.

Гөвмү вә хүсусилә дә атасы Азәр исә Һз.Ибраһимә гаршы күч тәтбиг етмәк истәмишди. Һалбуки Һз.Ибраһим сәдәчә мөфкурәви бир чалышма етмиш, инкарчыларә гаршы фикри бир мүбаризә апармағын нә гәдәр вачиб олдуғуну ортаја гојмушду. Гаршысындакылар ону даш-галаг етмәк, евиндөн говмаг вә һәтта өлдүрмәк истәмиш, амма о, гөвмү-нүн зүмләринә көзәлликлә реаксија вермишди. Бу, Аллаһын иман едәнләрә Гуранда да әмр етдији үстүн бир әхлаг өзәллијидир:

"Јахшылыгла пислик ејни ола билмәз! Сән јахшылыгла дәф ет! Белә олдугда аранызда дүшмәнчилик олан шәхси, санки јахын бир дост көрәрсән!" ("Фуссиләт" срәси, 34).

Һз.Ибраһим тәвәккүл етмиш, чамаатынын дүшмәнчәсинә давранышы гаршысында һәр заман Аллаһа олан күчү, иманы, сәмимијјәти, тәслимијјәти, ихласы она күч вермиш, Аллаһын варлығыны аңлатмаг үчүн чох тәсирли методлар тәтбиг етмишди. Һәјаты бојунча чох бөјүк бир гәтијјәт вә шөвглә инкарчыларә гаршы фикри мүбаризә апармыш вә Аллаһын ризасы, рәһмәти, чәннәтиндән башга һеч бир әвәз көзләмәмишди.

Буну әсла унутмаг олмаз ки, һәр кәсин иман етдији вә Аллаһын ризасына көрә јашадығы бир чәмијјәт ичиндә иман кәтирмәк даһа асандыр. Бу чәмијјәтдә инсан әтрафындакы адамларын һәјатларыны көзләмәјәрәк доғру јолу асанлыгла тапа билир. Анчаг имансызларын, Аллаһы инкар едәнләрин сәјча чох олдуғу бир шәраитдә иман кәтирмәк, Аллһын разы олачағы кими бир һәјат сүрмәк үчүн даһа чидди бир гәтијјәт ләзимдыр вә бу сәбәблә даһа мөғбул ола билир (Ән доғрусуну Аллаһ билир). Һз.Ибраһим дә бу јөнү илә Аллаһын инсанлардын үстүн тутдуғу хошбәхт бир пејгәмбәрди.

Жүнүмүздө бөзи адамлар əтрафындакы инсанларын бир гисмини Аллаһын варлыгыны инкар етмөси вə Гуран əхлагынын харичиндөн һəјат сүрмөси сəбəби илə үмидсизлијə дүшмөкдə, Аллаһын ризасыны газанмаг јөнүндөки истəклəрини итирмөкдəдир. Һалбуки мүсəлман бүтүн дүңја инкар етсə белə Аллаһа көнүлдөн тəслим олмаг, Онун хошланачагы кими бир һəјат сүрмөк мүкəллəфијјəтини дашыјыр.

Аллаһ **"Һəгигəтən, Ибраһим Аллаһа мүти, батилдөн һагга тапынан бир имам иди. О һеч вахт мүшриклэр-**

"Де: "Аллаһын бизим үчүн јаздыгындан башга бизə һеч бир шеј үз вермөз.

О бизим ихтијар саһибимиздир. Буна көрə дə мөминлэр јалныз Аллаһа тəвəккүл етсинлэр!"
("Төвбə" сүрəси, 51).

дән олмамышды" ("Нәһл" сурәси, 120) әјәси илә Һз.Ибраһимин керчәк иманы тәкбашына јашаја билән, садәчә Аллаһа јөнәлән бир гул олдуғуну билдирир. Бу сәбәблә дә бүтүн иман едәнләрин ејнилә Һз.Ибраһим кими дәгиг гәрар вериб шәраит нә олурса олсун, инкарчыларын јаланлары вә тәләләри гаршысында зәифләмәмәси лазымдыр.

Һз.Ибраһими алова атмаг истәмәләри

Бүтләринин сындырылмасындан гәзәбләнән инкарчылар Һз.Ибраһимә шиддәтлә вә зоракылыгла чаваб вермәји гәра-ра алмышдылар. Бунун үчүн дә Һз.Ибраһими алова атараг јандырмаг кими бөјүк бир әззиллијә әл атмышдылар:

"Онлар дедиләр: "Бунун үчүн бир бина тикин, өзүнү дә ода атын!" Онлар онун үчүн белә бир һижлә гурмаг истәдиләр, Биз исә онлары чох сәфил бир вәзијјәтә салдыг" ("Саффәт" сурәси, 97-98).

Башга бир әјәдә дә Аллаһ гөвмүнүн Һз.Ибраһимә нә гәдәр дүшмәнчәсинә јахынлашдығыны, ону мүтләг өлдүрмәк үчүн тәлә һазырладығыны бу шәкилдә билдирир:

"Тажфасынын чавабы: "Ону өлдүрүн, јахуд да јандырын!" -демәкдән башга бир шеј олмады. Амма Аллаһ ону оддан хилас етди. Һәгигәтән, бунда иман кәтирән бир тајфа үчүн ибрәтләр вардыр!" ("Әнкәбүт" сурәси, 24).

Мүшрикләрин Аллаһын варлығынын дәлилләрини ачыгча көрдүк-ләри һалда ичләриндә Һз.Ибраһими алова атачаг гәдәр бө-



жүк бир гөзөб һисс етмөләри бу адамларын елчиләрә вә иман саһибләринә олан кин вә дөзүмсүзлүжүнүн вачиб бир нүмунәсидир. Аллаһ Гуранда инкарчылар тәрәфиндән алова атылан дикәр мөминләрден дә хәбәр верир:

"Хәндәк саһибләри гәтл едилдиләр. О хәндәкләр ки, чырпы илә аловландырылмышды. О заман онлар кәнарында отуруб, мөминләрин башларына кәтирдикләринә тамаша едирдиләр. Онлардан јалныз јенилмәз гүввәт саһиби, шүкрә лајиг олан Аллаһа иман кәтирдикләринә көрә интигам алырдылар" ("Буруч" сурәси, 4-8).


Анчаг Аллаһ инкарчыларын бүтүн һижләләри кими онларын зүлмүнү дә боша чыхарыр. Мөминләр онлара верилән ишкәнчә сәбәби илә Аллаһ дәркаһында бөјүк бир саваб газанаркән онлара бу зүлмү едән инкарчылар да әбәди бир чәһәннәм әзабына дүчар олулар.

Илк бахышда Һз.Ибраһимин чоһсајлы инкарчы тәрәфиндән јандырылараг өлдүрүлөчәји зәнн едилер. Фәгәт, өлүм анчаг Аллаһын диләмәси илә олдуғу кими атәш дә јалныз Аллаһын истәји илә "јандырма" өзәллијинә саһибдир. Һәр шеји јарадан Аллаһ о ан алова Һз.Ибраһимә гаршы "сојуг вә сәрин" олмағы әмр етмиш, инкарчылары исә елә өзләринин газдығы гујуја салмышды:

"Биз дә: "Еј атәш! Ибраһимә гаршы сәрин вә зәрәрсиз ол!" -дејә бујурдуг. Онлар һижлә гурмаг истәдиләр, лакин Биз онлары даһа чоһ зијана уғратдыг. Биз ону да, Луту да аләмләр үчүн мүбарәк етдијимиз јерә говушдурдуг" ("Әнбија" сурәси, 69-71).

Аллаһ бүтүн елчиләринә јардым етдији кими Һз.Ибраһимә дә бу чәтин анында ән көзәл шәкилдә көмәк етмишдир. Һз.Мусаја Фирон вә әскәрләри чатдығы анда дәнизин јарыллараг јол ачылмасы вә ардынча Фирон ордусунун дәниз-

дә боғулмасы кими Һз.Ибраһимә гурулан тәлә дә бөјүк бир мөчүзә илә позулмушдур. Ибраһим пејғәмбәр инкарчылары гурдуғу бу тәлә гаршысындакы дөјанәти, чәсарәти вә тәвәккүлү илә мөминләрә нүмунәдир. Сон дәрәчә күчлү бир иманы олдуғу үчүн башына кәлән бүтүн һадисәләрин бир алын јазысы, Аллаһын бир планы олдуғуну анлајыр. Бунун үчүн гејри-мүмкүн кими көрүнән бир һадисәдә дә



"Аллаһ бизә јолларымызы ничат, сәадәт јолларыны көстәрдији һалда, биз нә үчүн Она тәвәккүл етмәмәлијик..."


Аллаһын көмәјинин вә дәстәјинин һәмишә мөминләрин ја-
нында олачағыны билир. Чүнки бу, Аллаһын вәдидир,
Аллаһ мөминләрин әлејһинә инкарчыларә јол вермәз ("Ни-
са" сурәси, 141).

Мөминләрин дә Аллаһа олан иманы, тәвәккүлү вә көзәл
әхлагы илә әјәләрдә өјүлән Ибраһим пејғәмбәри өзләринә
нүмунә көтүрәрәк чәтинликләр гаршысында һәр заман

**"...Бизә вердијиниз бүтүн әзиј-
јәтләрә, әлбәттә,
дөзәчәјик. Тәвәккүл
едәнләр дә јалныз
Аллаһа тәвәккүл етсинләр!"
("Ибраһим" сурәси, 12).**

Аллаһа күчлү бир төвөккүл көстөрмөси вә һәр шеји јаарадын Аллаһ олдуғуну әсла унутмамасы лазымдыр. Нечә ки, зәрәр кәтирәчәји дүшүнүлән һадисәләрин һамысы әслиндә бир имтаһан олага јенә мөминләрин хејрин керчәкләшир. Бу дурумда мүсәлманын даим шөвглү вә әзмли олмасы вә һәр заман Рәббимизә күвәнмәси Аллаһын ризасыны газанмаға ән ујғун давраныш олачаг.


Она көрә дә инкарчыларын тәлә, суй-гәсд вә һүчумлары мөминин кәдәрли олмасына вә гәм-гүссә дүјмасына әсла



**"О кәсләр ки, башларына бир мүсибәт кәлдији заман:
"Биз Аллаһыныг вә
Она тәрәф гајыдачағыг..."**

сәбәб олмамалыдыр. Әксинә, һәр заман үчүн шөвгүнүн арт-масына вә Аллаһа җахынлашмасына вәсилә олур. Белә ки, Аллаһ Гуранда Пејғәмбәримизә (с.ә.в.) бу мөвзуда белә әмр етмишдир:

"Сәбр ет. Сәнин сәбр етмәјин җалныз Аллаһын көмә-јиләдир. Онлардан өтрү кәдәрләнмә вә гурдуглары һижләләрә көрә дә үрәјини гысма! Һәгигәтән, Аллаһ Ондан горхуб пис әмәлләрдән чәкинәнләр вә җахшы



"...Онлары Рәбби тәрәфиндән бағышланмаг вә рәһмәт көзләјир. Онлар доғру јолда оланлардыр!"
("Бәгәрә" сурәси, 156-157).





ишләр көрәнләрләдир!" ("Нәһл" сурәси, 127-128).

ҺЗ.ИБРАҺИМИН ТӘБЛИҒАТЫНДАКЫ ҺИКМӘТЛӘР

Доғру оланлары инсанлара сорғу-суал јолу илә көстәрмәк

Һз.Ибраһим ширк гошан гөвмүнә ситајиш етдикләри бүтләрин һеч бир шејә күчүнүн чатмајачағыны суал вермәклә онлары дүшүндүрмүшдү:

"...Елә исә Аллаһы гојуб сизә һеч бир хејир вә зәрәр верә билмәјән бүтләрәми ибадәт едирсиниз?" ("Әнби-јә" сурәси, 66).

Суал вермәк инсанларын өз мәнтигләриндән истифадә едәрәк ичинә дүшдүкләри вәзијјәти көрмәјинә шәраит ја-радыр. Бу чох өнәмли бир тәблиғат методудур. Аллаһы ин-кар едән инсанлар сәмими вә һикмәтли суаллар гаршысын-да чох бөјүк бир чәтинлијә дүшәрләр. Чүнки Аллаһын вар-лығы ачыг дәлилләрлә ортададыр. Аллаһын дининдән үз че-вирәрәк вә Аллаһы ундараг бир һәјат гурмағын бөјүк бир алданыш олачағы ајдындыр. Ағыл вә вичдан саһиби олан инсанлар Аллаһын сонсуз күч вә гүдрәтини анлајар, Оун һәр шејә күчүнүн чатдығыны, сонсуз елм вә һикмәт саһиби олдуғуну билир вә бүтүн һәјатларыны Аллаһын ризасы үзә-риндә гурурлар. Шејтанын тәсири илә бу керчәкликләри дүшүнмәјән гафил инсанлары ојандырманын тәсирли јолу исә онлары бу гәфләт јухусундан ојандырачаг, көзләрини ачачаг суаллар вермәкдир. Аллаһ Гуранын бир чох ајәсиндә инсанлары мүхтәлиф суалларла дүшүнмәјә дөвәт едир:


"Бәс ичдијиниз суја нә дејирсиниз? Ону булуддан ен-дирән сизсиниз, јохса Биз?! Әкәр истәсәјдик, ону ачы едәрдик. Елә исә нијә шүкр етмирсиниз? Бәс јандыр-дығыныз ода нә дејирсиниз? Оун ағачыны јарадан

сизсиниз, жокса Биз? Биз ону ибрэт дәрси вә сәһрада олан мұсафирләрин фајдаланмасы үчүн жаратдыг. Белә олдугда сән улу олан Рәббинин адыны мұгәддәс тутуб зикр ет!" ("Вагиә" сурәси, 68-74).

Мөминләр дин әхлагыны анладаркән гаршыларындакы адамын вәзијјәтинә, шурунун ачыглыгына вә вичданлы давраныб-давранмамасына көрә бир чох методлары сынагдан чыхара биләрләр. Әкәр тәблиғ едилән адам Аллаһын әјләринә гаршы дужулу, вичданы ачыг бир адамдырса, Аллаһын изнијлә онун дин әхлагыны гаврамасы чох асан олур. Фәгәт, Һз.Ибраһимин гаршысындакылар кими тәкәббүрлү вә залым бир чәмијјәтдирсә, бу һалда онлары бу шәкилдә "ојандырмаг", гәфләт һалындан чыхармаг, фикрән сарсытмаг лазымдыр. Белә инсанлар тәкүббүрү үзүндән доғруну көрмәјәчәк, көрсә дә гәбул етмәјәчәк бир шуурсузлуг ичиндәдир. Инадла өз инанчларынын доғрулуғуну мұдафиә едир вә фәргли бир фикри динләмәјә һәтта разылыг да вермирләр. Белә бир вәзијјәтдә гаршы тәрәфин мұдафиә етдији фикри дармадағын етмәк үчүн о адама суаллар вермәк ән һикмәтли вә ән тез нәтичә верәчәк үслублардан биридир. Беләчә, адам өз мұдафиә етдији азғын инанчында зиддијјәтә дүшәчәк. Вә өз ағылсызлыгына, батил вә азғын бир инанча нечә кирдијинә хүсусилә өзү шаһид олачагдыр.

Суал вермәјин дикәр бир өнәми дә гаршы тәрәфин анладыланлар үзәриндә дүшүнмәкдән гачмасыны әнкәлләмәкдир. Чүнки инсан Гуранда билдирилдији кими, һәчәтә вә мұбаһисәјә мејлли бир варлыгдыр. Јәни фәргли бир фикрин анладылмасынын мұгабилиндә бир чох адам үмумијјәтлә әкс һүчума кечиб өз фикрини мұдафиә етмәјә чалыша чаг. Бу нәтичәсиз чәкишмәни әнкәлләмәјин бир үсулу суал вермәклә вә беләчә адамын өз фикрини сорушмаға јөнәлтмәкдир. Шејтан инсанларын Аллаһын, ахирәт күнүнүн,

"Еј гөвмүмүз!
Аллаһын чарчысыны гәбул
един вә она иман кәтирин.
Аллаһ күнаһларыныздан
кечәр вә сизи шиддәтли
әзабдан хилас едәр!
Аллаһын чарчысыны гәбул
етмәјән јер үзүндә гачыб
чаныны Ондан гуртара
билмәз вә она Аллаһдан
башга көмәк едән достлар да
тапылмаз. Беләләри
ачыг-ашкар азмышлар!"
("Әһгаф" сурәси, 31-32).



"О деди: "Еј Рәббим!
Мән гөвмүмү кечә-күндүз
дәвәт етдим! Лакин дәвәтим
онларын гачмаларыны даһа
да артырмагдан башга бир
шејә јарамады. Сәнин
онлары бағышламағын үчүн
мән нә заман онлары дәвәт
етдимсә, онлар бармагларыны
гулагларына тыхадылар,
либасларына бүрүндүләр,
исрар едиб дурдулар вә
тәкәббүр көстәрдиләр.
Сонра мән онлары уча сәслә
дәвәт етдим. Даһа сонра
онлара ашкар сөјләдим вә
кизли билдирдим"
("Нух" сурәси, 5-9).

чәннәт вә чәһәннәмдин варлығы кими өнәмли мөвзулар үзәриндә дүшүнмәсини әнкәлләмәк истәдијиндән онлары даим керчәкләрдән гача чағлары бир давраныша јөнәлтмәјә чалышыр. Суал методундан бу типли адамлара гаршы истифадә олуна вә сөзүкәдән адамларын Аллаһын варлығы, дүңја һәјатынын мәгсәди, өлүмдән сонра нәләрин олачағы, һесаб күнү кими даһа өнчә бәлкә дә һеч дүшүнмәдикләри керчәкләр үзәриндә дүшүнмәси тәмин едилә биләр.

Тәблиғдә чәсур вә ачыг
даньшан олмағын әһәмијјәти

Һз.Ибраһим Аллаһын һидәјәт вердији вә инсанлары иман етмәјә чағырмагла вәзифәләндирдији мүгәддәс бир елчидир. О, һәр елчи кими инсанлары доғру јола, Аллаһын ризасыны газанмаға, ахирәт үчүн јашамаға вә көзәл әхлағлы олмаға чағырмышдыр.

Елчиләрин бу дәвәтләр заманы истифадә етдији методлар, мөвзулары изаһ етмә формалары, үслублары һәр мүсәлманә нүмунә олмалы, һәр мүсәлман инсанлары дин әхлағына дәвәт едәркән бу мүбарәк инсанлар кими данышмалы вә давранмалыдыр.

Пејғәмбәрләрин Аллаһа иман етмәјә вә даһа өнчәки азғын инанчларыны тәрк етмәјә дәвәт етдији чәмијјәтләр үмумијјәтлә сөз анламајан азғын инсанлардан ибарәт иди. Анчаг Рәббимизин Пејғәмбәримизә (с.ә.в.) "Буна көрә дә сән дәвәт ет вә сәнә әмр едилдији кими сәбатлы ол. Онларын нәфсләриндән кәлән истәкләрә ујма вә де: **"Елә исә сән буна көрә, дәвәт ет вә әмр олундуғун кими дүзкүн истигамәтә табе ол..."** ("Шура" сурәси, 15) әјәси илә дә әмр етдији кими, бүтүн елчиләр тәблиғләриндә Аллаһын разы олачағы шәкилдә давранмыш вә үстүн бир әхлағ көстәрмишләр. Һз.Ибраһимин гаршысында да аталарынын батил

дининә сон дәрәчә бағлы олан һөчөт бир гөвм вардыр. Һз.Ибраһим онлара ширк системинин сәрсәмлијини көс-тәрдији һалда онунла мүбаһисәјә кирмишдиләр:

"Тажфасы онунла мүбаһисәјә киришди. Ибраһим деди: "Аллаһ мәни доғру јола салдығы һалда, сиз Онун ба-рәсиндә мәнимлә мүбаһисә едирсиниз? Рәббимин ис-тәдији һәр һансы бир шеј истисна олмагла, мән сизин Она шәрик гошдуғунуз бүтләрдән горхмурам. Рәббим һәр шеји елмлә еһтива етмишдир. Мәкәр дүшүнүб өјүд-нәсихәт гәбул етмирсиниз? Аллаһын сизә һеч бир дәлил ендирмәдији бүтләри Она шәрик гошмагдан горхмадығыныз һалда, мән нијә сизин гошдуғунуз шә-рикләрдән горхмалыјам? Әкәр билирсинизсә, бу ики дәстәдән һансы әмин олмаға даһа лајигдир? Иман кә-тириб иманларыны зүлмә гатышдырмајанлар әмин-аманлыгдадырлар. Һагг јола јөнәлмишләр дә онлар-дыр! Бу бизим Ибраһимә өз тајфасына гаршы вердији-миз дәлилдир. Биз истәдијимиз шәхси дәрәчә-дәрәчә јүксәлдәрик. Шүбһәсиз ки, Рәббин һикмәт, елм саһи-бидир" ("Әнам" сурәси, 80-83).

Һз.Ибраһимин тәблиғиндә ән диггәтчәкичи чәһәтләрдән бири дә сәмимијјәти вә ачыг данышан олмасыдыр. О, Аллаһын варлығыны анладаркән адамларын вичданларына јөнәлик, тәсирли сөз сөјләјир. Онлары ачыгча хәбәрдар едир, садәчә Аллаһдан горхмаға дөвәт едир. Бу исә онлара вә ширк гошдуглары бүтләринә гаршы нә чүр чәсур, дәја-нәтли вә гәтијјәтли олдуғуну көстәрир. Һз.Ибраһим гөвмү-нүн инанчынын азғынлығыны, сарсаглығыны сәмими бир шәкилдә анладыр вә буну тәсирли бир методла ифадә едир. Бу, Аллаһын Гуранда иман едәнләрә билдирдији бир әмри-дир:

"Онлар елә шәхсләрдир ки, Аллаһ онларын үрәклә-


риндәкини билир. Сән онлардан үз чевир, онлара өјүд вер вә онлара өзләри һаггында тәсирли сөз де!" ("Ниса" сурәси, 63).

Гөвмү она гаршы чыхаркән Һз.Ибраһимин Аллаһа олан дәрин иманындан гајнагланан истәји вә гәтијјәти сәмими, ағыллы вә вичданлы бир инсана тәсир едәчәк бир давраныш үстүнлүјүдүр. Анчаг гөвмү һеч бир сөзү анламаға чалышмајан чаһил бир чәмијјәт олдуғу үчүн Һз.Ибраһим бундан сонра башга методлары сынамышдыр. Онларын давакар вә һөчәт үслубларына Аллаһын әјәләриндә дә билдирдији кими, ән көзәл шәкилдә чаваб вермишир. Аллаһ иман кәтирәнләрә бир әјәдә бу шәкилдә әмр едир:

"Әкәр онлар сәнинлә мүбаһисә едәрләрсә, белә де: "Мән өзүмү ардымча кәләнләрлә бирликдә Аллаһа тәслим етмишәм". Китаб верилмиш шәхсләрә вә савадсызлара де: "Сиз дә тәслим олдурузму?" Әкәр тәслим оларларса, доғру јола јөнәлмиш оларлар, јох, әкәр үз дөндәрәрләрсә, сәнин вәзифән анчаг һаггы тәтбиг етмәкдир. Аллаһ, шүбһәсиз ки, бәндәләрини көрәндир!" ("Али-Имран" сурәси, 20).

Планлы һәрәкәт етмәк вә ардычыллығла дүшүнмәк

Әввәлки фәсилдә дә үзәриндә дурдуғумуз кими, Һз.Ибраһим гөвмүнү Алаһа иман кәтирмәјә дөвәт едәркән һәр чүр планлар чызмыш вә чох фәргли методлары нәзәрдән кечирмишиди. Бу методларын бири дә мүмкүн тәһлүкәләри вә ала биләчәји әкс-тәсирләри дүшүнәрәк әввәлчәдән мүх-тәлиф тәдбирләр көрмәкдир. Гуранда пејғәмбәрләрин Аллаһын вүчудча вә елмчә дәстәкләдији, үстүн бир һикмәт, анлајыш вә гаврајыш габилијјәти вердији, Аллаһын илһамы илә чох ағыллы вә тәсирли тәдбирләр көрән, бәсирәт саһи-



"Биз һәр үммәтә:
"Аллаһа ибадәт един,
Тағутдан чәкинин!
-дејә пејгәмбәр
көндәрмишдик.
Онларын бир гисмини
Аллаһ доғру јола
јөнәлтмиш, бир гисми исә һагг
јолдан азмалы
олмушдур. Јер үзүндә
долашыб көрүн ки,
јаланчы һесаб едәнләрин
ахыры нечә олду!"
("Нәһл" сурәси, 36).

би гуллар олмасы хэбэр верилир. Бу үстүн өзэлликләр Һз.Ибраһимдә дә ән мүкәммәл шәкилдә ортаја чыхыр. Она Аллаһын вердији мәсулијјәти ән көзәл шәкилдә јеринә јетирмиш, инсанлары һидајәт јолуна дәвәт етмәк үчүн әлиндәки бүтүн имканлардан сона гәдәр истифадә етмишдир.

Һз.Ибраһимин гаршысында чох басырыг бир чәмијјәт варды. Үстәлик бу чәмијјәт ону өлдүрмәклә, даш-галаг етмәклә вә јурдундан говмагла һәдәләмәкдәдир. Һз.Ибраһим исә она гаршы һәр чүр тәлә гурмаға чалышан бу мүшрик-ләри мүгләг јанындан узаглашдырмаг истәјир. Бунун үчүн дә онлара "хәстәјәм" демишдир:

**"Һәмин вахт о, атасына вә тајфасына белә демишди:
"Сиз нәјә ибадәт едирсиниз? Аллаһы гојуб јаланчы
танрыларымы истәјирсиниз? Аләмләрин Рәбби барә-
синдә зәнниниз нәдир?" Ибраһим улдузлара бир нәзәр
салды. Вә деди: "Мән хәстәјәм!" Ондан үз чевириб
кетдиләр" ("Саффат" сурәси, 85-90).**

Һз.Ибраһимин сөјләдији сөзлә инкарчылары јанындан узаглашдырмасы сон дәрәчә һикмәтли вә ағыллы бир һәрәкәтдир. Чүнки онун хәстә олдуғуну ешидән адамлар өзләринә бир зәрәр кәлмәсин дејә ондан узаглашмыш, беләчә Һз.Ибраһимә бир зәрәр верә билмәмишләр. Бу шәкилдә тәк галан Һз.Ибраһим бүтләри сындырмаг үчүн дә вахт газанмышды. Әкәр белә бир шеј сөјләмәсәјди, инкарчы гөвмү ондан ајрылмајачаг, о да бүтләри сындырыб тәлә һазырламаг имканы тапмајачагды. Һз.Ибраһимин инсанлары ширк кими бир күнаһдан тәмизләмәк үчүн гурдуғу бу инчә план онун Аллаһ горхусу, Аллаһ севкиси вә иман күчү илә һәрәкәт етмәсинин ән көзәл нүмунәләриндәндир. Аллаһын она вердији тәблиғ вәзифәсини јеринә јетирмәк үчүн чох бөјүк бир чәсарәт вә гәтијјәтлә, һеч бир чәтинлик гаршысында горхмадан чалышмышдыр. Инсанлардан һеч бир әвәз

көзлөмөмиш, писликләрә јахшылыгга чаваб вермиш, бунлары едәркән дә садәчә Аллаһын ризасыны һәдәфләмишди.

Гуранда "бир шеји гүсурлу көстәрәрәк залымларын әлиндән гуртарма" илә бағлы даһа бир нүмүнә верилир. Бу нүмүнәләрдән бири Һз.Муса илә бирликдә сәфәрә чыхан Һз.Хызыр һекајәсиндә јер алыр. Ајәләр бу шәкилдәдир:

"Бундан сонра онлар дуруб јола дүшдүләр. Кәмијә миндикләри заман ону дешди. Муса деди: "Сән кәмидә оланлары суја гәрг етмәк үчүнмү кәмини дешдин? Доғрусу, күнаһы бөјүк бир шеј етдин"" ("Кәһф" сурәси, 71).

"Белә ки, кәми дәниздә чалышыб-вурушан бир дәстә јохсула мәнсуб иди. Мән ону хараб етмәк истәдим, чүнки һәммин адамларын арасында һәр бир саз кәмини зорла әлә кечирән бир падшаһ вар иди" ("Кәһф" сурәси, 79).

Аллаһын хүсуси бир емлә дәстәкләдији мүбарәк бир гулу олан Һз.Хызырын кәмини дешмәсиндә дә чох бөјүк бир ағыл, бәсирәт вә узагкөрәнлик дигтәти чәкир. Ајәләрдә Һз.Хызырын Аллаһа күчлү иманы, тәвәккүлү, тәслимијјәти вә даһа бир чох өзәллији илә тәрифләнән, һәр һәрәкәти хејир вә һикмәт үзрә олан бир гул олдуғу билдирилир. Һз.Хызыр бир кәмини дешмишди вә буну едәркән чох өнәмли бир нечә мәгсәди варды. Ирәлидә бу кәмидәкиләрә вә кәмијә зәрәр верәчәк әзәзил бир шаһ олдуғуну билир, мәрһәмәти илә дәрһал јохсуллара јардым етмәјә гачыр. Онларын сыхынты ичинә дүшмәсини, әзәзил кимсәләрдән зүлм көрмәсини әнкәлләмәк истәмишдир. О сәбәблә дә јохсуллуғ вә еһтијач ичиндә олан бу инсанлары горумағ үчүн дәрһал кәмиләриндә бир дешик ачмыш, беләчә кәмини нөгсанлы көстәрәрәк залымларын әлиндән гуртармыш-

"Белә ки, кәми дәннздә
чалышыб-вурушан бир
дәстә јохсула мәнсуб иди.
Мән ону хараб
етмәк истәдим..."



"...Чүнки һәмин адамларын
арасында һәр бир саз кәмини
зорла әлә кечирән бир
һөкмдар вар иди"
("Кәһф" сурәси, 79).



ды. Бу арада кәмини ујғун өлчүлөрдө, тәкрат тәмир едиләндә асанча истифадә едилә биләчәк шәкилдә дағымшыды. Беләчә, кәмини көрән адам ону гүсурлу зәнн едәчәк вә истифадә етмәкдән ваз кечәчәкди. Анчаг мөминләр әзазил адамларын малларыны әлә кечирмә тәһлүкәси ортадан галхдыгдан сонра кәмини асанлыгла јенидән тәмир едиб истифадә едә биләчәк хала кәтирәчәкдиләр.

Ајәләрин давамында Һз.Хызырын Аллаһын әмрләрини тәрәдүдсүз јеринә јетирән, мәрһәмәт вә шәфғәти илә диггәти чәкән, иман едәнләрә пәрәстиши вә јардымсевәрлији илә танынан, сәбри вә гәтијјәти илә тәрифләнән һикмәт саһиби бир гул олмасы анлашылып (Мүфәссәл мәлумат үчүн бах: ""Кәһф" сурәсиндән ахыр замана ишарәтләр", Һарун Јәһја).

Һз.Ибраһим дә инкарчы гөвлә мүчадилә едәркән гурдуғу бир план үзрә гөвмүнүн бир танры сајыб ситајиш етдији бүтләрин һамысыны сындырмыш, јалныз бирини саламат сахламышды. Буну көрән инсанлар Һз.Ибраһими бүтләри сындырмагда сучламыш вә ону өзләринә көрә чәзаландырмаг истәмишди. Һз.Ибраһимин инкарчылара гаршы һазырладығы план - даһа өнчә дә билдирдијимиз кими - бурада ортаја чыхыр:

"Бәлкә, онларын бу бөјүјү буну етмишдир. Әкәр даныша билирләрсә, өзләриндән сорушун!" - дејә чаваб верди ("Әнбија" сурәси, 63).

Һз.Ибраһимин бу чавабы илә даш вә тахта бүтләрин бүтүн каинаты идарә етмәсинә, чанлылар үзәриндә һаким олмасына инанан бүтпәрәст гөвмү чох бөјүк бир далана салмыш, алчалтмыш вә о, һеч бир чаваб верә билмәмишди. Чүнки бу бүтләрин һеч бир күчү олмајан, чансыз даш вә тахта парчаларындан һәкәлләр олмасы ашкар мәсәләдир. Бу ачыг-ашкар керчәји гәбул етмәкдән башга чарәләринин олмасы ортададыр. Анчаг вичданын вә гәлбин инандығы

бу керчәкләри ачыг шәкилдә сөjlәjә билмәзләр. Бунун сәбәпләриндән бири исә Аллаһын Гуранда да билдирдији кими, **"зүлм вә тәкәббүрләри" дир ("Нәмл" сурәси, 14).**

Һз.Ибраһимин тәблиғиндә вурғуланачаг дикәр вачиб мәгам исә жени бир изаһата башламаздан әввәл гөвмүнүн бүтүн сәһв инанчларыны тамамән ортадан галдырмыш олмасыдыр. Аллаһ Һз.Ибраһимә чох бөjүк бир һикмәт, үстүн бир анлаjыш вә тәблиғ күчү вермишдир. О, өз гөвмүнү Аллаһа иман кәтирмәjә дөвәт едәркән ән һикмәтли, ән тәсирли вә ән ағыллы үслубдан истифадә етмишди. Аллаһын илһамы илә гөвмүнүн азғын вә жанлыш динини тамамән ортадан галдырмыш, ширк дининин нә гәдәр бөjүк бир сәһв вә азғынлыг олдуғуну ән тәсирли шәкилдә ортаjа гоjмушду. Беләчә, Рәббимизин инсанлара хәбәрдарлыг едән вә хиласкар кими көндәрдији вә аләмләрдән үстүн тутдуғу бу мүбарәк елчиси Аллаһын изни илә батил бир анлаjышын jеринә Аллаһын варлығына, Онун үстүн күч вә гүдрәтинә иман етмәjә сөjкәнән, һаг олан бир көрүш вә дүшүнчә тәрзи jерләшдирмишди.

Һз.Ибраһимин гөвмүнү Аллаһын вәһji илә һидаjәтә дөвәт едәркән әсас көтүрдүjү бу һикмәтли jол бүтүн мүсәлманларын дин әхлагыны анладаркән нүмунә ала биләчәкләри чох өнәмли бир рәһбәрдир. Һз.Ибраһимин гөвмүнә етдији бу тәблиғ бир чәмиjјәти Аллаһа иман етмәjә дөвәт едәркән әввәлчә о чәмиjјәтин саһиб олдуғу бүтпәрәст динин зиддиjјәтләрини вә чыхыш jолунун олмадығыны ортаjа гоjмағын сон дәрәчә һикмәтли вә тәсирли бир jол олдуғуну көстәрир. Беләликлә, инанчларын чүрүк бир әсаса сөjкәндијини көрән инсанларын һаг динин үстүнлүjүнү гаврамаcы, Аллаһын бүтүн каинаты jохдан jаратдығыны, сонсуз күч вә гүдрәт саһиби олдуғуну вә бүтүн варлыглары әһатә етдијини көрә билмәләри - Аллаһын диләмәси илә - даһа асан олачагдыр.


Ҳз.Ибраһимә кәлән елчиләр

Аллаһын Ҳз.Ибраһимә вердији ән бөјүк немәтләриндән бири ону мәләкләри илә дәстәкләмәсидир. Рәб-бимизин Гуранда хәбәр вердијинә көрә, Ҳз.Ибраһимә инсан сурәтиндә кәлән мәләк елчиләр онун евиндә гонаг олмушдулар:

"Ибраһимин мөһтәрәм гонағларынын сөһбәти сәнә кәлиб чатдымы? Онлар јанына кәлиб салам вердикдә саламы алыб: "Бунлар танымадығын кимсәләрдир!" - деди" ("Заријат" сурәси, 24-25).

"Ҳәгигәтән, елчиләримиз Ибраһимин јанына мүждә илә кәлиб: "Салам!" - дедиләр. Ибраһим дә: "Салам!" - дејә чаваб верди вә дәрһал гызармыш бир бузов кәтирди" ("Ҳуд" сурәси, 69).

Көрүндүјү кими, Ҳз.Ибраһим кәлән гонағларын фәрғли адамлар олдуғуну дәрһал баша дүшмүшдүр. Чавабында һеч танымадығы бу гонағлара чох үстүн бир гонағпәрвәрлик нүмунәси көстәрмиш, дәрһал чох көзәл һәдијјә етмишдир. Ҳз.Ибраһимин танымадығы гонағларына дәрһал һәдијјә етмәси онун үстүн әхлагынын даһа бир тәзаһүрүдүр. Һәдијјә етмәјин гонағлардан бир тәләб кәлмәмиш едилмәси мүсәлманларын нүмунә алмалалы олдуғу инчә дүшүнчә хүсусијјәтләриндән биридир. Ҳз.Иб-



раһимин көстәрдији инчә дүшүнчә
нүмунәлериндән дикәри дә бу һәдиј-
јәни һисс етдирмәдән һазырламасы-
дыр:

**"О аиләсинин јанына кетди вә бир
бузов кәтирди. Ону габагларына гојуб:
"Бәлкә, јејәсиниз!" - деди" ("Заријат" су-
рәси, 26-27).**

Һз.Ибраһим гонагларындан ач олуб-олма-
дыгларыны сорушмамыш, јемәк һазырладығы-
ны белә онлара һисс етдирмәмишди. Чүнки
инсанын евинә кәлән бир гонаг јемәјә еһтија-
чы олдуғуну демәкдән утана вә иззәти-нәфси
учбатындан буну дилә кәтирмәјә биләр.
Һз.Ибраһимин јемәји сездирмәдән һазырлатма-
сы гонагларга кәстәрилән һөрмәтин вә гајғынын
бир нүмунәсидир.

Һз.Ибраһим гонагларына "көк, гызардылмыш
бир бузову" һәдијјә етмишди. Бу да верилән јемәјин
сон дәрәчә ләззәтли вә кәзәл олдуғуну кәстәрир. Онлара
ән ләззәтли, ән тәзә вә ән дадлы јемәкләрдән бирини һа-
зырламышдыр. Һз.Ибраһимин һәдијјә едәркән "јемәзмиси-
низ" дејә сорушмасы да јенә Аллаһын бүтүн инананлара нү-
мунә кәндәрдији бу хошбәхт елчисинин үстүн әхлагынын
вә инчә дүшүнчәли давранышынын чох кәзәл нүмунәлә-
риндән биридир.

Елчиләрин кәтирдји мүждәләр

Һз.Ибраһимин гонаглары онун онлара тәгдим етдији јемәкләрдән јемәмишдиләр:

"Ибраһим гонагларын әлләринин јемәјә узанмадыгларыны көрдүкдә онларын бу һәрәкәти хошуна кәлмәди вә горхуја дүшдү. Онлар дедиләр: "Горхма, биз Лут тајфасына көндәрилмишик!"" ("Һуд" сурәси, 70).

Гонагларына гаршы чох јахшы даврандығы вә онлара һөрмәт етдији һалда гонагларын онлара верилән јемәји јемәмәләри Һз.Ибраһимә ортада бир фөвгәләдәлијин олдугуну көстәрмишди. Инсан сурәтиндә она кәлмиш олан бу мәләкләр шүбһәсиз ки, чох нәзакәтли вә әсилзадә бир әхлаг көстәрмишдиләр. Һз.Ибраһим дә онларын чох гијмәтли гонаглар олдугларыны дәрһал аңладығы үчүн онлара гаршы сон дәрәчә гонаг-



пэрвэрлик кестэрмишди. Елчилэр бунун мүгабилиндә өз кимликләрини ачыгламыш вә сонра да Һз.Ибраһими салеһ бир ушагла мүждәләмишдиләр:

"О заман ки, онлар онун һүзуруна дахил олуб: "Салам!" -дедиләр. (Ибраһим дә гонагларын јемәјә әл узатмадыгларыны көрүб):"Биз, һәгигәтән, сиздән горхуруг!" - деди. Онлар: "Горхма, биз сәни чох биликли бир оғулла мүждәләјирик!" -дејә чаваб вердиләр" ("Һичр" сурәси, 52-53).

Елчиләрин бу мүждәси гаршысында Һз.Ибраһим вә ханымы чашмышды, чүнки икиси дә јашлы иди. Үстәлик Һз.Ибраһимин ханымынын да ушағы олмурду. Елчиләрин бу мүждәсинин мүгабилиндә Һз.Ибраһим онлара бу сөзләрлә чаваб вермишдир:

"Ибраһим: "Гочалыг мәни басдыгы вахтдамы мәнә мүждә верирсиниз? Мәни нә илә муштулуглајырсыныз?" -дејә сорушду. Мәләкләр: "Биз сәнә доғру хәбәрлә мүждә веририк. Үмидини үзәнләрдән олма!" -дедиләр" ("Һичр" сурәси, 54-55).

"Ибраһимин арвады дурмушду. О күлдү. Бундан сонра Биз ону Ичагла, Ичагын да ардынча Јәгубла мүждәләдик. Деди: "Вај һалыма! Мән гоча бир гары, бу әрим дә ихтијар бир киши олдуғу һалда, мән нечә доға биләрәм?! Бу чох тәәччүблү бир шејдир!" ("Һуд" сурәси, 71-72).

Бу, Һз.Ибраһим үчүн бөјүк бир мөчүзәнин хәбәри иди. Елчиләрин бу хәбәриндән чашан Һз.Ибраһимин арвады һејрәтлә нечә доғачағыны сорушанда елчиләр онун бу суалына "...Онлар дедиләр: **"Сәнин Рәббин белә дејир, ахы. О, һөкм вә һикмәт саһибидир, һәр шеји биләндир"** ("Заријат" сурәси, 30) дејә чаваб вермишдиләр. Аллаһ башга бир әјәсиндә дә Һз.Ибраһимин вә арвадынын бу әмрә тәәччүбләнмәмәсинин лазым олдуғуну билдирмишдир:

"...Сэнин Рэббин белэ бујурмушдур. Шүбһәсиз ки, О, никмәт саһибидир, биләндир!" ("Һуд" сурәси, 73).

Елчиләр Һз.Ибраһимә ајрыча буну да хатырлатмышды:

"Дедиләр: "Аллаһын әмринә тәәччүбү едирсән? Еј ев әһли! Аллаһын бәрәкәти вә мәрһәмәти үстүнүздә олсун. Аллаһ тәрифләниб шүкр олунмаға, өјүлүб мәдһ едилмәјә лајигдир!" ("Һичр" сурәси, 55).

Аллаһдан үмиди кәсмәк диндән узаг јашајан инсанлара аид бир руһ һалыдыр. Бу инсанлар бир нечә арзулары јеринә јетмәјәндә үмидсизлијә дүшүр вә истәкләринин һеч бир заман керчәкләшмәјәчәјинә инанырлар. Бу, онларын Аллаһы лазымы шәкилдә тәгдир едә билмәдијини кәстәрир. Һз.Ибраһим исә даим Аллаһа үмид едәрәк кәзәл әхлаги хүсусијјәтләр кәстәрмишдир.

Мөмин Аллаһын күчүнүн фәргиндә олараг һәр шеји Аллаһдан истәјир вә Она үмидвар олур. Унутмаг олмаз ки, сәбәбләри вә бунлара бағлы олараг мејдана чыхан нәтичәләри јарадан, дүнја үзәриндәки ганунлары гојан Аллаһдыр. Аллаһ әкәр бир шејин олмасыны диләјәрсә, она садәчә "Ол" дејәр вә о һадисә дә дәрһал керчәкләшәр. Аллаһ дәркаһында һәр шеј мүмкүн олдуғу үчүн мөмин һәр тәләбиндә үмид ичиндәдир. Аллаһ сонсуз гүдрәтини бир Гуран ајәсиндә бу шәкилдә билдирир:




"Көjlәри вә jери ичад едән Одур. Бир ишин jаранма-сыны истәдији заман, она jалныз: "Ол!" - деjәр, о да олар" ("Бәгәрә" сурәси, 117).

Бу сирри гаврајан инсан кечилмәси имкансыз кими көрүнән әнкәлләри дә Аллаһын бир һикмәтлә jаратдығыны билир. Сонсузлуғу jарадан Аллаһ истәдији анда буну тәрсинә чевирә биләр. Нечә ки, Һз.Ибраһимин һекаjәсиндә дә бу шәкилдә олмуш, Аллаһ гоча jашларына вә арвады сонсуз олса да онлара биликли бир ушаг вермишдир. Өлдүрән дә, дирилдән дә, jашадан да jалныз Аллаһдыр.

Аjәләрдә Аллаһ мөчүзәви бир һадисәни бизләрә билдирмиш вә ушаг саһиби олмалары мүмкүн олмајан Һз.Ибраһими вә арвадыны бир ушаг саһиби едәчәји-





"Бир шеји истәдији заман
бујуругу она анчаг:
"Ол!" -демәкдир. О да дәрһал
олар. Һәр шејин һөкмү әлиндә
олан пак вә
мүгәддәсдир.
Сиз дә Онун һүзуруна
гајтарылачагсыныз!"
("Јасин" сурәси, 82-83).

ни хэбэр вермишдир. Бу ајә ејни заманда күнүмүздә сонсуз-луғун мүаличәсиндә вә тибб елминдә олан инкишафлара да бир ишарә ола биләр (Ән доғрусуну Аллах билир).

Елчиләрин Һз.Ибраһимә кәтирдији дикәр хэбәрләр

Һз.Ибраһимә кәлән елчиләрин кәтирдији биринчи хэбәр ушаг мүждәсидир. Икинчи хэбәр исә Һз.Ибраһимлә бирликдә иман етмиш олан Лут пејғәмбәрин инкарчы гөв-мүнүн јахын заманда һәлак едиләчәјидир (Лут пејғәмбәр Һз.Ибраһимлә ејни дөнәмдә, ејни чоғрафијада јашамыш вә ејни бир гөвмү бу азғынлыгдан ваз кечмәјә вә иман кәтир-мәјә дөвәт етмишди. Китабын икинчи бөлүмүндә Һз.Лутун һәјатыны инчәләјәчәјик). Елчиләрин вердији бу хэбәри Аллах Гуранда белә билдирир:

"Сонра Ибраһим деди: "Еј елчиләр! Сизин ишиниз нәдир?" Онлар дедиләр: "Биз күнаһкар бир гөвмә көндәрилмишик. Онларын башына килдән дашлар јағдырмаг үчүн кәлмишик. Һәдди ашанлар үчүн сәнин Рәббинин дәркәһиндә хүсуси нишан гојулмуш-дур!" ("Заријат" сүрәси, 31-34).

Елчиләрлә Һз.Ибраһим арасындакы данышыг ајәләрдә бу шәкилдә хэбәр верилир:

"Елчиләримиз Ибраһимә мүждә кәтирдикләри заман: "Биз бу мәмләкәт әһлини мәһв едәчәјик, чүнки онлар залиmdirләр" - дедиләр. Ибраһим деди: "Орада Лут да вар!" Онлар: "Биз орада кимин олдуғуну јахшы билирик. Биз ону вә аиләсини мүтләг хилас едәчәјик. Јалныз өврәтиндән башга. О галанлардан олачаг!" - дејә чаваб вердиләр" ("Әнкәбут" сүрәси, 31-32).

"Ибраһимин горхусу чәкилдикдә вә она мүждә кәлдикдә Лут тајфасы барәсиндә Бизимлә мүбаһисә етмәјә башлады. Һәгигәтән, Ибраһим һәлим хасијјәтли,

жалварыб-јахаран вә өзүнү тамамилә тәслим етмиш бир зат иди. Мәләкләр дедиләр: "Еј Ибраһим! Бундан әл чәк, Рәббинин әмри артыг кәлмишдир. Онлара мүтлэг гаршысы алынмаз бир әзаб кәләчәкдир" ("Һуд" сурәси, 74-76).

Аллаһын елчиләринин кәтирдији һәлак олма хәбәри бир башга әјәдә белә хәбәр верилир:

"Белә чаваб вердиләр: "Биз күнаһкар бир тајфаја кәндәрилмишик. Јалныз Лутун аиләсиндән башга! Биз, сөзсүз ки, онларын һамысыны хилас едәчәјик! Анчаг зөвчәси истисна олмагла! Гәт етдик ки, о, әзаба уграјанлардан олачагдыр!"" ("Һичр" сурәси, 58-60).

Аллаһ ичиндә мөминләрин олдуғу бир гөвмү әсла һәлак етмәјәчәјини Гуранда билдирир. Бу сәбәблә Аллаһ кәндәр-



дији мэләкләрлә Һз.Ибраһимә вә Һз.Лута нә етмәләри ла-зым олдуғуну хәбәр верир. Беләчә, Һз.Лут вә Һз.Ибраһим о бөлкәдән аҗрылагаг һичрәт етмишдиләр.

Һз.Ибраһимин огуллары: Һз.Исмајыл вә Һз.Исһаг

Һз.Ибраһимә кәлән елчиләр һәгигәтән онун даһа әввәл-чәдән Аллаһа етдији дуанын чавабыны мүждәләмишди. Бу дуа Һз.Ибраһимин Аллаһдан сәләһ бир варис истәмәсидир:

"Еј Рәббим! Мәнә сәләһләрдән олан бир өвлад бәхш ет!" ("Саффат" сурәси, 100).

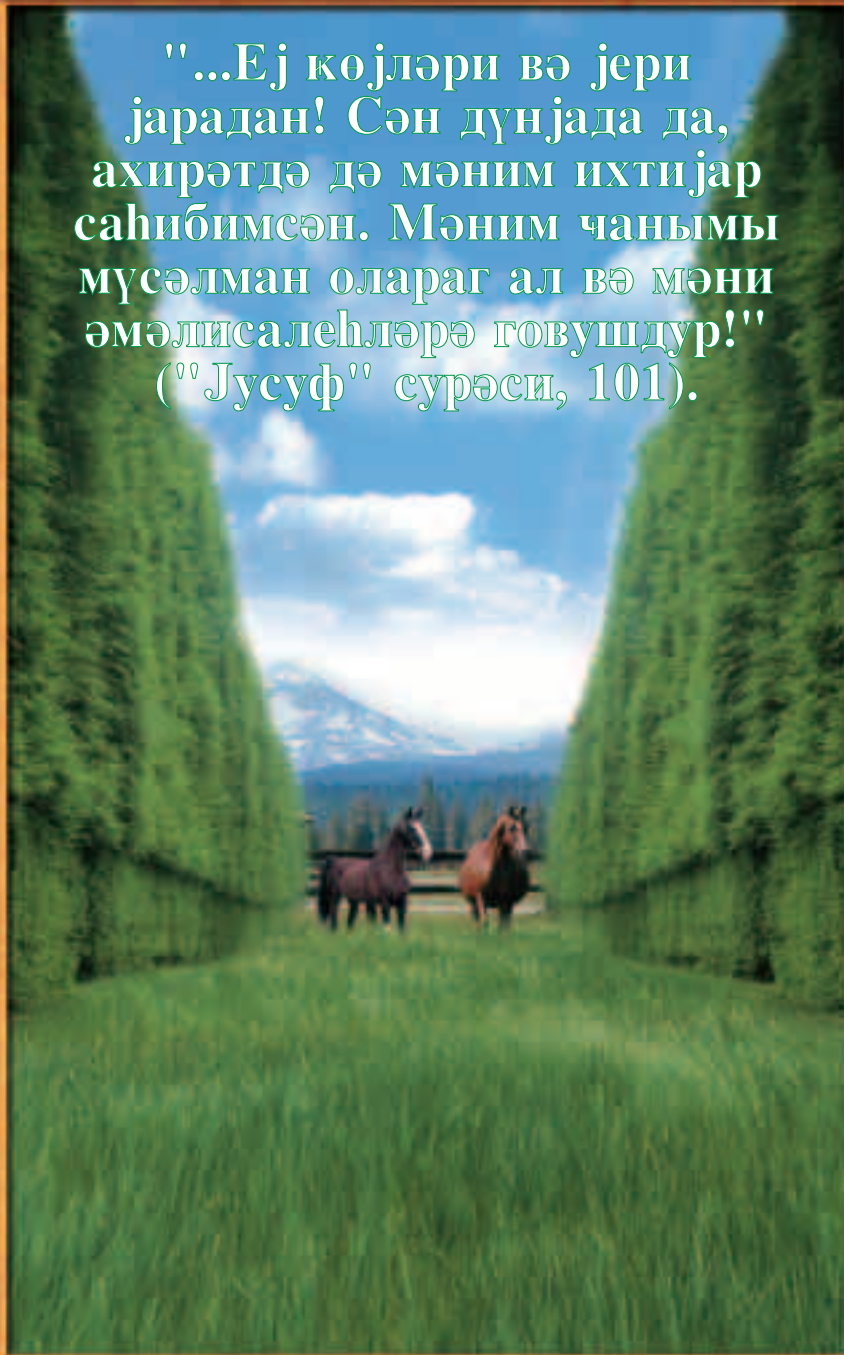
Һз.Ибраһим Аллаһдан хүсусилә өз нәслиндән бир өвлад дејил, сәләһ бир инсан истәјир. Һз.Ибраһимин Аллаһдан дуасы өзүндән сонра дини јүксәк тутачаг һәр һансы бир сәләһ мүсәлмандыр. Һз.Ибраһимин бир өвлад кәзләмәси елчиләрә вердији чаваблардан да анлашылыр. Елчиләр ону "алим бир ушагла" мүждәләјәндә "Ибраһим: **"Гочалыг мәни басдығы вахтдамы мәнә мүждә верирсиниз? Мәни нә илә муштулуглајырсыныз?"** - дејә сорушду" ("Һичр" сурәси, 54) дејә чаваб вермишди. Анчаг Аллаһ Һз.Ибраһимә мөмин бир нәсил јаратмаг истәмиш, бу сәбәблә бир мөчүзә керчәкләшдирәрәк сонсуз вә јашлы олан ханымыны ушаг саһиби олмаға әлверишли етмишди. Вә әввәлки бөлүмләр-дә дә билдирдијимиз кими, бу мүждәни елчиләри васитәси-лә хәбәр вермишди:

"Биз дә она һәлим хасијјәтли бир оғлан ушағы илә мүждә вердик" ("Саффат" сурәси, 101).

Һз.Ибраһимдә көрдүјүмүз бу нүмүнә онун сојундан кәлән Һз.Зәкәријјә үчүн дә кечәрлидир. Аллаһ Гуранда Һз.Зәкәријјәнин дуасыны вә даһа сонра ону сәләһ бир ушагла мүждәләмәсини белә хәбәр верир:

"Бу сәнин Рәббинин өз гулу Зәкәријјәја олан мәрһәмәтинин хатырланмасыдыр! Рәббинә кизличә дуа едиб јалвардығы заман белә демишди: "Еј Рәббим! Артыг сүмүјүм сусталмыш, башым ағаппаг ағармышдыр. Еј

"...Еј кoјлoри вo јeри
јaрaдaн! Сoн дунјaдa дa,
aхирeтдe дe мeним ихтијaр
caнибимceн. Мeним чaнымы
мyсeлмaн oлaрaг aл вo мeни
eмoлиcaлeнлeрe гoвyшдyр!"
("Јycyф" cурeси, 101).



"Рәбби Ибраһимә:
"Тәслим ол!" - дедикдә, о:
"Аләмләрин Рәббинә тәслим
олдум!" - дејә чаваб
вермишди. Ибраһим вә Јәгуб
буну өз оғланларына
вәсијјәт едиб:
"Еј оғланларым,
һәгигәтән, Аллаһ сизин үчүн
дин сечди, сиз дә анчаг мүсәл-
ман олараг өлмәлисиниз!"
("Бәгәрә" сурәси, 131-132).

Рәббим! Сәнә дуа етмәклә һеч вахт наүмид олмамышам. Мән өзүмдән сонра кәлән гоһум-әгрәбамдан горхурам. Зөвчәм дә ки, гысырдыр. Буна көрә дә мәнә Өз дәркахындан бир оғул бәхш ет ки, О һәм мәнә, һәм дә Јәгүб нәслинә варис олсун. Еј Рәббим! Һәм дә елә ет ки, о риза газанмыш олсун!" "Еј Зәкәријја! Сәнә бир оғулла мүждә веририк ки, ады Јәһјадыр. Биз бу ады әввәлләр һеч кәсә вермәмишик!" Зәкәријја деди: "Еј Рәббим! Зөвчәм доғмајан бир гадын, мән дә гочалыб әлдән дүшмүш икән мәним нечә оғлум ола биләр?" "Дедијин кимидир, лакин Рәббин бујурду ки, бу иши көрмәк Мәним үчүн асандыр. Нечә ки, илк әввәл сәни һеч бир шеј дејилкән јаратмышдым!" ("Мәрјәм" сурәси, 2-9).

Һз.Ибраһим кими Һз.Зәкәријјә дә Аллаһдан сәләһ бир варис истәмишди. Һеч унудулмамалыдыр ки, әкәр бир инсана Аллаһ һидајәт вермәмишсә, һеч кимсә ону доғру јола јөнәлдә билмәз. Нечә ки, Аллаһ Гуранда **"...Аллаһ диләдијини доғу јола салар. Доғру јолда олачаг кәсләри даһа јахшы О билир!" ("Гәсәс" сурәси, 56)** шәклиндә бујуруп. Рәббимиз бу мөвзуда бизләрә Һз.Нухун оғлуну да бир нүмунә олараг вермишдир. Бу адам Һз.Нух кими сәмимијјәти, сәбри, тәвәккүлү вә көзәл әхлагы илә аләмләрә нүмунә гылдығы гијмәтли бир елчисинин оғлудур. Анчаг Һз.Нухун чағырдығы һидајәт јолуна ујмамыш вә инкарчылардан олмушду. Аллаһ Һз.Нухун оғлуну туфанда диқәр инкарчыларла бирликдә һәлак етмишди ("Һуд" сурәси, 43).

Рәббимиз Һз.Ибраһими исә сәләһ ушагларла мүждәләмишди. Гуранда Аллаһын пејғәмбәрлик мәртәбәси илә шәрәфләндирдији бу мүбарәк гулларын Һз.Исмајыл вә Һз.Исһаг олдуғлары билдирилир. Онлар да Һз.Ибраһим кими Аллаһа олан бағлылығлары, көзәл әхлағлары вә тәслимијјәтләри илә сечилмиш хошбәхт елчиләрдир. Гуранда Һз.Ибраһимин Һз.Исһаг вә Һз.Исмајыл мүждәләндикдән

сонра Рәббимизә олан сәмими дуасы вә шүкрү бу шәкилдә хәбәр верилир:

"Ихтијар чағымда мәнә Исмаил вә Исаагы бәхш етмиш Аллаһа һәмд олсун! Һәгигәтән, Рәббим дуалары ешидәндир!" ("Ибраһим" сурәси, 39).

Рәббимиз Гуранда Һз.Исмајлыын **"хејирли оланлардан олдуғу"** вә **"аләмләрә үстүн гылындығы"**ны билдирир. Ајәләрдә Исмајыл пејғәмбәр барәдә **"О өз вәдинә садиг вә бир елчи, бир пејғәмбәр иди..."** ("Мәрјәм" сурәси, 54-55) шәклиндә бујрулур. Аллаһ Гуранда Һз.Исмајылдан разы олдуғуну да бүтүн инсанлара билдирир.

Һз.Исааг һәлә Һз.Ибраһим һәјатда икән Рәббимиз она Һз.Јағубу әрмәған етмишди. Һз.Јағуб да Аллаһын пејғәмбәрлик мәгамы илә шәрәфләндирдији салеһ бир мөминдир. Аллаһ Гуранда бу сечкин гулунун үзәриндәки немәтини тамамладығыны ("Јусиф" сурәси, 7) билдирир. Һз.Јағуб ајәләрдә Аллаһа олан сәмими иманы, әвәзсиз ахирәт јурдуну анан ихлас саһиби бир гул олмасы ("Сад" сурәси, 46) илә өјүлән мүбарәк бир инсандыр. Аллаһ Һз.Исаагын вә Һз.Јағубун үстүн әхлағ өзәлликләрини ајәләрдә белә хәбәр верир:

"Биз јурду анмағ хисләтини онлара мәхсус еләдик. Шүбһәсиз ки, онлар дәрқаһымызда сечилмиш ән јахшы кимсәләрдәндирләр!" ("Сад" сурәси, 46-47).

"Биз она Исаагы, үстәлик Јәғубу да бәхш едиб онларын һамысыны салеһ кимсәләр етдик. Биз онлары әмримизлә доғру јола кәтирән имамлар етдик. Биз онлара хејирли ишләр көрмәји, намаз гылмағы вә зәкат вермәји вәһј етдик. Онлар јалныз Бизә ибадәт едирдиләр" ("Әнбија" сурәси, 72-73).

"Она салеһләрдән олан Исаагын пејғәмбәр олачағы илә мүчдә вердик" ("Саффат" сурәси, 112).

Гуранда Һз.Ибраһим һәр ишиндә Рәббимизә јөнәлмәси, Она сәмими вә гәлбән дуа етмәси вә Аллаһа иманда гәрар-

лы олмасы илэ тәрифләнир. Һз.Ибраһим башына кәлән һәр чүр чәтинлик вә сыхынты гаршысында кәстәрдији тәслимијјәтли давраһнышы илэ бүтүн иман саһибләри үчүн бир нүмунәдир. Һз.Ибраһимин ушағлары илэ бағлы дуасы да бу сәмимијјәти ачығ шәкилдә кәстәрир:

"Еј Рәббимиз! Мән әһли-әҗалымдан бәзисини Сәнин Бејгүлһәрамынын јахынлығында, әкин битмәз бир вадидә сакин етдим. Еј Рәббимиз! Онлар намаз гылсынлар дејә белә етдим. Елә ет ки, инсанларын бир гисминин гәлбләри онлара мејл етсин. Онлара мејвәләриндән рузи вер ки, шүкр едә билсинләр!" ("Ибраһим" сурәси, 37).

Аллаһ Һз.Ибраһимин вә нәслинин үзәриндәки бөјүк лүт-фүнү "Јусиф" сурәсиндә бу шәкилдә билдирир:

"Рәббин сәни сечиб үстүн тутачағ, сәнә јуху јозмағы өјрдәчәк, бундан әввәл бабаларын Ибраһимә вә Исһаға немәтини тамамлајыб вердији кими, сәнә вә Јәгуб нәслинә дә тамамлајыб верәчәк. Һәгигәтән, Рәббин биләндир, һикмәт саһибидир!" ("Јусиф" сурәси, 6).

Аллаһ дикәр әјәләрдә Һз.Ибраһимин соју һағтында белә бујурур:

"Биз она Исһағы вә Јәгубу бәхш етдик, пејғәмбәрлији вә китабы онун нәслинә әта етдик, дүнјада онун мүкафатыны вердик. О, ахирәтдә дә мүтләг сәләһләрдән олачағдыр!" ("Әнкәбут" сурәси, 27).

"Гүввәт вә бәсирәт саһиби олан бәндәләримиз Ибраһими, Исһағы вә Јәгубу да јад ет! Биз јурду анмағ хисләтини онлара мәхсус еләдик. Шүбһәсиз ки, онлар дәркаһымызда сечилмиш ән јахшы кимсәләрдәндирләр!" ("Сад" сурәси, 45-47).

"Ибраһим мүшрикләри вә онларын Аллаһдан башға тапындығлары бүтләри тәрк едиб кетдији заман Биз

она Исагла Јэгубу бәхш етдик вә онларын һәр икисини пејғәмбәр етдик. Өз мәрһәмәтимиздән еһсан бујуруб тәрифләрини дилләр әзбәри етдик" ("Мәрјәм" сурәси, 49-50).

Рәббимиз әјәләрдә Һз.Ибраһимин аиләсини аләмләрә үстүн тутдуғуну, Китаб вә һикмәтлә дәстәкләдијини вә онлара бөјүк бир мүлк нәсиб етдијини билдирир:

"Аллаһ Адәми, Нуһу, Ибраһим өвладыны вә Имран аиләсини аләмләр үзәриндә сечилмиш етди" ("Али-Имран" сурәси, 33).

"Јохса онлар Аллаһын Өз немәтиндән бәхш етдији шејә көрә инсанлара һәсәд апарырлар? Һалбуки Биз Ибраһим өвладына да китаб вә һикмәт вермишдик вә онлара бөјүк мүлк бәхш етмишдик" ("Ниса" сурәси, 54).

"Иман кәтириб иманларыны зүлмә гатышдырмајанлар әмин-аманлыгдадырлар. Һагг јола јөнәлмишләр дә онлардыр! Бу бизим Ибраһимә өз тајфасына гаршы вердијимиз дәлилдир. Биз истәдијимиз шәхси дәрәчә-дәрәчә јүксәлдәрик. Шүбһәсиз ки, Рәббин һикмәт, елм саһибидир" ("Әнам" сурәси, 82-83).

"Сонрадан кәләнләр арасында онун үчүн гојдуг. Ибраһимә салам олсун! Һәгигәтән, Биз јахшы әмәл саһибләрини белә мүкафатландырырыг! Шүбһәсиз ки, о Бизим мөмин бәндәләримиздән иди!" ("Сәффат" сурәси, 108-111).

Аллаһ Һз.Ибраһими көзәл, хејирли вә тәмиз бир нәсиллә мүкафатландырымышды. Гөвмү итаәтсиз, тәкәббүрлү вә Аллаһы инкар етмәкдә исрарлы олан бир чәмијјәт икән Һз.Ибраһимин өзүндән сонра гөвмүнә варис бурахачағы оғланлары пејғәмбәр олараг сечилмишди:

"Биз Исагы вә Јэгубу Она әта етдик. Онларын һәр бирини һидајәтә чатдырдыг, Бундан әввәл Нуһу вә

онун нәслиндән олан Давуду, Сүлейманы, Әжжубу, Јусифи, Мусаны вә Һаруну да һидајәтә говушдурмушдуг. **Биз јахшы иш көрәнләри белә мүкафатландырырыг"** ("Әнам" сурәси, 84).

Һз.Исмајыл вә Һз.Исхаг Һз.Ибраһимлә бирликдә инсанлары Аллаһа иман кәтирмәјә дөвәт етмишдиләр. Һз.Исмајыл атасы Һз.Ибраһимлә бирликдә мүгәддәс Кәбәни инша етмишдир.

Һз.Ибраһимин Кәбәни инша етмәси

Аллаһ Гуранда Һз.Ибраһимин Һз.Исмајылла бирликдә Кәбәни инша етдијини билдирир. Әрәбистанын Мәккә шәһәриндә олан Кәбә инсанларын садәчә Аллаһа ибадәт етмәк үчүн истифадә едәчәкләри бир мөкан кими инша олуна илк бинадыр. Аллаһ "инсанлар үчүн илк гурулан ев" олан Кәбәдә "Һз.Ибраһимин мәгамы"нын олдугунун белә билдирир:

"Һәгигәтән, инсанлар үчүн илк бина олуна ев Мәккәдәки евдир ки, о, шүбһәсиз, бүтүн аләмләрдән өтрү бәрәкәт вә доғру јол гајнағыдыр. Орада ајдын нишанәләр - Ибраһимин мәгамы вардыр. Ора дахил олан шәхс әмин-аманлыгдадыр. Онун јолуна күчү чатан һәр бир кәсин һәччә кедиб о еви зијарәт етмәси инсанларын Аллаһ гаршысында борчудур. Ким буну инкар едәрсә өзүнә зүлм етмиш олар. Әлбәттә, Аллаһ аләмләрә мөһтач дејилдир!" ("Али-Имран" сурәси, 96-97).

Һз.Ибраһим Аллаһын она вердији Кәбәни инша етмәк вәзифәсини оғлу Һз.Исмајылла бирликдә јеринә јетирмишди. Аллаһ Гуранда бу мөвзуда Һз.Ибраһимә белә вәһј етдијини билдирир:

"Јадына сал ки, бир заман Ибраһимә Кәбәнин јерини билдириб белә бујурмушдуг: "Мәнә һеч бир шеји шә-

рик гошма, евими тәваф едәнләр, намаза дуранлар, рүку едән вә сәчдәјә гапананлар үчүн тәмизлә!" Инсанлары һәччә чағыр ки, онлар сәнин јанына пијада вә һәр узаг јолдан јолланан һәр чүр арыг дәвәләр үстүндә кәлсинләр. Белә ки, өз мәнфәәтләринин шаһиди олсунлар вә мәлум күнләрдә Аллаһын онлара рузи вердији һејванларын үстүндә Онун адыны чәксинләр. Онлардан өзүнүз дә јејин, бичарә јохсула да једирдин!" ("Һәчч" сурәси, 26-28).

Аллаһ Һз.Ибраһимә Кәбәнин тәмизләнмәсини әмр етмишди. Бу, физики бир тәмизлик ола биләчәји кими мәнәви мәнәда да бир тәмизлик ола биләр. Бу сәбәблә бу әјә илә Аллаһ Кәбәнин һәм физики, һәм дә мәнәви мәнәда (ширкдән вә Аллаһдан башгаларына ситајиш едән мүшрикләрин кириндән) тәмизләнмәсини әмр етмишди. Аллаһ ди кәр әјәдә Һз.Ибраһимлә Һз.Исмајылын Кәбәни инша етмәк вәзифәсини белә билдирир:

"Ону да јадына сал ки, Ибраһим вә Исмаил евин бүнөврәсини учалтдыглары заман: "Еј Рәббимиз! Биздән гәбул ет, Сән, доғрудан да, ешидәнсән, биләнсән!" - дејә дуа етдиләр" ("Бәгәрә" сурәси, 127).

Һз.Ибраһим вә Һз.Исмајыл Кәбәни инша едәркән, јәни әмәли бир иш вә ибадәт едәркән Рәббимизә давамлы ола раг дуа етмишдиләр. Пејғәмбәрләрин бу көзәл хүсусијјәтиндән ибрәт дәрси алараг Аллаһа һәр мөвзуда дуа едә, бир иш едәркән дә Аллаһдан јардым диләјә, Ону зикр вә тәсбиһ едиб учалда биләрик. Чүнки Аллаһ инсанын кизлининин кизлинини билән, ону һәр ан ешидән, көрән вә һәр етдијиндән хәбәрдар оландыр. Мөминләр Аллаһын бүтүн дуаларына ичабәт едәчәјини билир вә дуа етмәји Аллаһа јахынлашмаг үчүн бир вәсилә сајырлар. Бир чох һалларда бәзи инсанлар садәчә мүәјјән заманларда, мүәјјән јерләрдә дуа едә биләчәкләрини зәнн едәрәк дуаны мүәјјән бир шәкилә салмаға чалышыр. Һалбуки пејғәмбәрләрин Гуранда



хәбәр верилән дуалары да бизә көстәрир ки, мөмин бир иш едәркән дә, јатаркән дә, отураркән дә Аллаһа дахилән дуа едә, һәр заман Аллаһа јөнәлә билир. Бунун үчүн һеч бир ганун јохдур. Инсан һәр ан Аллаһа јөнәлә билир, һәр ан Ону гәлбән хатырлајыб ән көзәл исләри илә Рәббимизи јүксәлдә билир.

Һз.Ибраһимлә Һз.Исмајыл да Кәбәни инша едәркән етдикләри дуаларынын сонунда Аллаһы јүксәлтмишдиләр. Һәр ики пејғәмбәр Аллаһдан ешитдијини дилә кәтириб Аллаһы өјмүшдү. Бу да көстәрир ки, дуа сырасында да Аллаһы сифәтләри илә анмаг вә Она бу сифәтләрлә дуа етмәк мәғбулдур. Нечә ки, Аллаһ бир әјәсиндә белә бујурур:

"Ән көзәл адлар Аллаһындыр. Ону бу адларла чағырыб дуа един. Онун адлары барәсиндә күфр едәнләри тәрк един. Онлар етдикләри әмәлләрин чәзасыны алачаклар!" ("Әраф" сүрәси, 180).

Пејғәмбәрләр кими мөминләрин дә Аллаһын бөјүклүјүнү, һәр шеји көрдүјүнү, ешитдијини, һәр шејә күч вердијини, һәкм вә һикмәт саһиби олдуғуну дилә кәтирәрәк Аллаһы анмасы бир мөмин әламәтидир. Гуранда пејғәмбәрләрин дуалары илә бағлы бир чох әјә мөминләрин нечә дуа едәчәјинә јол көстәрир.













"Ъз.Ъмър" мѣсчидинин
ичиндѣ Ыз.Ибраһимин илк
дѣфѣ инша егдиѣ дѡврлѣн
галдыгына инанылан мѡ-
гѣдлѣс даш.

Һз.Ибраһимин вә оғлунун гурбан имтаһаны

Аллаһын Һз.Ибраһим гиссәсиндә хәбәр вердији һадисә-ләрден бири дә гурбан һадисәсидир. Һз.Ибраһимин вә оғлу Һз.Исмајлынын башындан кечән бу сынаманы Рәббимиз әжә-ләрдә бу шәкилдә хәбәр верир:

"Биз дә она һәлим хасијјәтли бир оғлан ушағы илә мүждә вердик. О, јүјүрүб гачмаг чағына чатдыгда де-ди: "Оғлум! Јухуда көрдүм ки, сәни гурбан кәсирәм. Бах көр нә фикирләширсән!" О деди: "Атачан! Сәнә нә әмр олунурса, ону да ет. Иншаллаһ, мәним сәбрил-ләрден олдуғуму көрәчәксән!"

Онларын һәр икиси тәслим олдуғу вә үзүстә јерә јых-дығы заман Биз она белә хитаб етдик: "Ја Ибраһим! Артыг сән рәјанын дүзкүнлүјүнү тәсдиг етдин!" Биз јахшы иш көрәнләри белә мүкафатландырырыг. Шүбһәсиз ки, бу, ачыг-әјдын бир имтаһан инди. Биз она бөјүк бир гурбанлыг әвәз вердик" ("Саффат" су-рәси, 101-107).

Аллаһ јухарыдакы әјәләрдә Һз.Ибраһими нечә бир сы-нагдан кечирдијини бизләрә хәбәр верир. Ислам алимләри дә бу әјәләри үмумијјәтлә ејни шәкилдә тәсвир едирләр. Мәсәлән, Әлмалылы Һәмди Јазыр Гурани-Кәрим тәфси-риндә Һз.Ибраһимин јухусунда көрдүкләринин бир вәһј, бу вәһјин јеринә јетирилмәсинин исә бир әмр олдуғуну билди-рир. Әјәләрин давамыны исә бу шәкилдә ачыглајыр:

"...Бу сәбәбдән она мәчбур етдирмәјиб, әввәлчә јеринә јетирилмә шәклини мәсләһәт етмәк үзрә бу фикрини сорушараг тәблиғ етди ки, бунунла илк өнчә онун ита-әт вә бојун әјмәклә әчр вә саваб газанмасыны тәмин етмәк истәди. Дүшүнмәли, буну сөјләркән "Еј овла-дым!" дејә чағыран бир атанын гәлбиндә нә јүксәк бир шәфғәт дујғусу чырпыныр вә она нә гәдәр бөјүк бир вә-

''Биз она бөјүк бир
гурбанлыг әвәз вердик''
(''Саффат'' сурәси, 107).



Тәһриф едилән Әһди-Әтигә корә Һз.Ибраһим вә ханымы Сара Әл-Хәлил шәһә-
риндә јерләшән Мачһпеләһ мағарасына дәфи едилмишләр. Бу бөлкә күнүмздә
Исраилин ишғалы алтындадыр.



зифә ешиги, Аллах севкиси һаким олурду... Бунун белә илаһи бир әмр олдуғуну анлајан вә Аллаһын сәбр едәнләрлә бәрабәр олдуғуну билән о јумшаг хасијјәтли оғул "Еј ата!" деди, "Нә әмр олунурсан ет! Мәни иншаллаһ сәбр едәнләрдән көрәчәксән".⁵

Өмөр Нәсуһи Билмәнин тәфсириндә Һз.Ибраһимин вә оғлунун башына кәлән бу имтаһан ашағыдакы кими изаһ едилир:

"Һәзрәти Ибраһим дә, оғлу да Аллах-Тәаланын әмринә итаәт едиб тәслимијјәт көстәрдиләр вә Ибраһим әлеј-һиссәлам (алнынын бир јаны үстүнә јатырды) ону кәсмәк үчүн елә бир вәзијјәтә кәтирди... Онун рәһмани бир јуху олдуғуну анлајараг әмр олундуғу вәзифәни еләмәјә әзм етдин, сәбрин, әмри илаһијә итаәтин тәзәһүр етмиш олду. Артыг Һагг Тәала лүтф етмиш, о, оғлунун јеринә бир гурбан һејванын кәсилмәсини әмр етмиш, Һәзрәти Ибраһими елә бир фәдакарлыгдан гуртармышды".⁶

Ајә вә тәфсирләрдән Һз.Ибраһим вә оғлу Һз.Исмајылын Аллаһа олан гәлбдән итаәти, тәслимијјәти вә көнүлдән бағлылығы ачыг бир шәкилдә анлашылыр. Бу үстүн әхлаг бүтүн мөминләрә чох кәзәл бир нүмунә, мисли-бәрабәри олмајан бир рәһбәрдир. Бу сәбәблә бүтүн иман едәнләр онларын јолу илә кетмәли вә Аллаһын ајәләрини тәтбиғ етмәкдәки тәләбкарлыглары илә, зүлмә вә сыхынтылара тәслим олмамасы илә, сәбрли вә тәвәккүллү адам кими танынмалдыр. Аллах "Сәффат" сурәсинин давамында белә дејир:

"Сонрадан кәләнләр арасында онун үчүн јахшы ад гојдуг. Ибраһимә салам олсун! Һәгигәтән, Биз јахшы әмәл саһибләрини белә мүкафатландырырыг! Шүбһәсиз ки, о Бизим мөмин бәндәләримиздән иди!" ("Саффат" сурәси, 108-111).

Һз.ИБРАҒИМИН КӨЗЭЛ ӘХЛАГЫ

Гуранда Рәббимизин инсанлара хәбәрда-редичи, горхудучу вә мүждәләјичи кими кәндәрдији гижмәтли елчиләринин көзәл әхлаг өзәлликләринә даир бир чох ајә јер алыр. Бүтүн пејғәмбәрләр Аллаһа олан тәслимиј-јәтләри, сәдагәти вә адил, тәвазәкар, ләјагәт-ли һәрәкәтләри илә сон дәрәчә үстүн әхлаг-лы инсанлардыр. Гуранда Пејғәмбәримиз Һз.Мәһәммәд (с.ә.в.) Аллаһа олан дәрин иманы, тәвәккүлү, сәмимијјәти вә күчлү Аллаһ горхусу; Һз.Сүлејман һәр ан Аллаһа шүкр едиб Рәббимизин шәнини јүксәлтмәси, дини јайма мөвзусундакы гәтијјәти, күч вә гүдрәти; Һз.Әјјуб вә Һз.Нух сәбрләри; Һз.Муса сәмимијјәти; Һз.Иса мәнәви дәрин-лији вә Аллаһа олан тәслимијјәти; Һз.Давуд давранышы илә Аллаһа јөнәлмәси вә даһа бир чох үстүн өзәлликләри илә бүтүн инсан-лара нүмүнә верилмишләр. Аллаһ Һз.Ибра-һими дә Гуран ајәләриндә өјмәкдә вә бүтүн мүсәлманлара үстүн чәһәтләри илә нүмүнә кәстәрмәкдәдир.

Јер үзүндәки бүтүн инсанларын Аллаһын пејғәмбәрлик мәгамы илә шәрәфләндиридији, елм вә күч бахымындан дәстәкләдији, көзәл

эхлаглары илэ өдүжү бу хошбөхт инсанлардан нүмүнэ кө-
түрмөси лазымдыр. Һәр мүсәлман Аллаһын аләмләрә үстүн
тутдуғу бу гиймәтли гуллара бәнзәмәјә чалышмалы, онларын
тајы-бәрабәри олмајан әхлаг хүсусијјәтләрини өз һәјатла-
рына кечирмәлидир. Китабын бу бөлүмүндә бир чох Гуран
әјәсиндә Аллаһа олан дәрин иманы, тәвәккүлү, сәмимијјәти
вә тәслимијјәти илэ өјүлән Һз.Ибраһимин үстүн әхлагы ан-
ладылыр вә инсанлар Һз.Ибраһим кими бир әхлаг көстәр-
мәјә дәвәт едилир.

Һз.Ибраһим "Аллаһын досту" дур


**"Јахшы әмәл саһиби олуб өзүнү Аллаһа тәслим едән,
Ибраһимин һәниф милләтинә табе олан шәхсдән дин
етибарилә даһа көзәл ким ола биләр? Һәгигәтән,
Аллаһ Ибраһими дост тутмушдур!" ("Ниса" сурәси,
125).**

Рәббимиз Гуранда Һз.Ибраһими дост сечдијјини билди-
рир. Бу сәбәблә дә Һз.Ибраһим "Хәлилуллаһ" ("Аллаһын
досту") кими таныныр, инсанлар тәрәфиндән бу көзәл
исимлә анылыр. Нечә ки, Пејғәмбәримиз Һз.Мәһәммәд
(с.ә.в.) дә **"Еј Аллаһым! Ибраһим әлејһиссәлам сәнин Хә-
лилиндир, пејғәмбәриндир"** шәклиндә бујурмушдур.⁷

Вәһј едилмәсиндән сонра тәһриф олуан Китаби-Мүгәд-
дәсдә исә Һз.Ибраһим барәдәки бу ифадәләр јер алыр:

*"Вә Ибраһим Аллаһа иман етди вә беләчә азад олмуш
сајылырды" дејән Мүгәддәс Јазы кәлмиш олду. Ибраһи-
мә дә "Аллаһын досту" дејилди".⁸*

Аллаһ горхусуна вә севкисинә саһиб вә Аллаһа дост
олан инсанын һәјатда јеканә мәгсәди Онун разылығыны,
рәһмәтини вә чәннәтини газанмагдыр. Гәлбиндә вә ағлында
даим Аллаһ олур. Көрдүјү көзәлликләр гаршысында
"Аллаһ нә көзәл јаратмыш, О, тәрифләнмәјә лајигдир" де-



жәр, Аллаһы ән көзәл исимләри илә тәсбиһ едәр. Она верилән һәр немәтин Аллаһдан олдуғуну биләр вә Аллаһа чох шүкр едәр. Һәр һансы бир сыхынты вә чәтинликлә гаршылашанда исә бунун Аллаһдан бир сынаг олдуғуну вә хејирләрлә бирликдә јарадылдығыны биләр. Аллаһ үчүн көзәл бир сәбр көстәрәр, тәвәккүл едәр вә ахирәт јурду үчүн сәләһ ишләр көрәр. Бәдиүз-заман Сәид Нурсинин сөјләдији "әлһәмдү-лиллаһи ала күлли һал" ("бүтүн һалларда Аллаһа һәмд олсун") сөзүнү өзүнә рәһбәр едәр вә немәт ичиндә дә, чәтинлик ичиндә дә олса даима Аллаһа һәмд едәр.

Аллаһ Гуранда бүтүн мөминләри бу ләјәгәтли мәгама чатмаға тәшвиғ едир. Бир Гуран әјәсиндә мөминләрә өзләрини Аллаһа јахынлашдырачаг вәситәләр ахтармасы белә әмр едилир:

"Еј иман кәтирәнләр! Аллаһдан горхун, Она вәсилә ахтарын. Аллаһ јолунда чһад един ки, ничат тапасыныз!" ("Маидә" сурәси, 35).

Аллаһ бир ајәдә "Аллаһа тәрәф гачын" ("Заријат" сурәси, 50) дејә бујурур. Башга ајәдә исә белә бујурур:

"...Елә исә намаз гылын, зәкат верин вә Аллаһа сығынын. Аллаһ сизин ихтијар саһибиниздир. О нә јахшы ихтијар саһиби, нечә дә көзәл имдада јетәндир!" ("Ғәчч" сурәси, 78).

"Мүзәммил" сурәсиндә исә Аллаһ инсанын һәр шејдән өзүнү чәкиндириб јалныз Она јөнәлмәсини әмр едир:

"Рәббинин адыны зикр ет вә Она тәрәф јөнәл. О мәшригин вә мәғрибин Рәббидир. Ондан башга һеч бир танры јохдур. Анчаг Ону вәкил ет!" ("Мүзәммил" сурәси, 8-9).

**Һз.Ибраһим күч вә бәсирәт саһиби иди,
доғруну сечмә габилијјәтинә маликдир**

Аллаһ Гуранда Һз.Ибраһимин "күч вә бәсирәт" саһиби бир гул олдуғуну билдирир ("Сад" сурәси, 45). Бәсирәт "бахыш, көрүш" мәнәсына кәлир, һадисәләрә һикмәтлә баха билмәји, дәрин гаврајыш күчүнү ифадә едир. Аллаһын дәрин иманы, сәмимијјәти вә тәслимијјәти илә инсанлара нүмунә гылдығы бүтүн пејғәмбәрләр кими Һз.Ибраһим дә бу һәдәфинә ујғун гәрарлар верән, ирәлини көрә билән бәсирәт саһиби бир пејғәмбәрдир.

Дикәр ајәдә исә Рәббимиз Һз.Ибраһимә "рүшд", јәни кәмилик вердијјини билдирир:

"Биз даһа өнчә Ибраһимә дә доғру јолу нәсиб етмишдик. Биз ону билирдик" ("Әнбија" сурәси, 51).

Ајәдәки "рүшд" кәлмәси "һагг бир доғру јолла гәтијјәтлә, там вә үстүн бир һәдәфә вурмагла, әмин аддымларла кетмәк, доғруја јөнәлтмәк" мәнәларына кәлир. Аллаһын бу көзәл чәһәтләрлә күчләндиридији Һз.Ибраһим фәрасәт вә бәсирәт, узагкөрәнлији, мүтәрәгги фикирли олмасы, доғру илә сәһви бир-бириндән ајырмасы вә ујғун гәрар вермәси илә инкарчылара гаршы бөјүк бир мүбаризә апармышды. Бүтүн бу хүсусијјәтләр онун Аллаһдан ичи титрәјәрәк горхан, Рәббимизин ајәләрини тәтбиг етмәк мәсәләсиндә чох дәгиг бир гул олдуғуну бизләрә көстәрир. Нечә ки, Аллаһ Ондан горханлара бу бөјүк немәтин вериләчәјини бир ајәсиндә белә билдирир:

"Еј иман кәтирәнләр! Әкәр Аллаһдан горхсаныз, О сизә һагла-наһаггы ајырд едән верәр, күнаһларынызын үстүнү өртүб сизи бағышлајар. Аллаһ бөјүк лүтф саһибидир!" ("Әнфал" сурәси, 29).

Рәббимизин Һз.Ибраһимә бәхш етдији үстүн чәһәтләр бу хошбәхт инсанын инкарчылара гаршы сон дәрәчә тәсир-

"Аллаһ иман кәтирәнләрә исә
Фиронун зөвчәсини
мисал чәкди. О заман о:
"Еј Рәббим! Мәним үчүн Өз
дәркаһында - чәннәтдә бир ев
тик, Мәни Фирондан вә онун
әмәлиндән гуртар.
Мәни залим гөвмдән хилас
ет!" - демишди"
("Тәһрим" сурәси, 11).

ли вә ағыллы бир мубаризәсинә сәбәб олмушду. Бунун сонунда да Һз.Ибраһим вә онун тәрәфдарлары үстүн кәлдиләр.

"Доғрулуғ" вә "доғруну сечмә"

Пејғәмбәр әфәндимизин (с.ә.в.) дә мөминләрә һәмишә хатырлатдығы чох өнәмли мөмин чәһәтләриндәндир. Пејғәмбәримизин (с.ә.в.) бунунла бағлы бәзи төвсијәләри бу шәкилдәдир:

"Аллаһа инандым де, сонра да доғру ол!".⁹

"Ким ки Аллаһ вә Рәсулунун онун севмәсиндән хошланырса, доғруну сөјләсин".¹⁰

"Аллаһ бир кимсәнин хејрини мурад едәрсә, ону доғруја иршад едәр".¹¹

"Доғрулуғ (сидғ) јахшылыға апарыр Јахшылығ да чәннәтә чатдырыр. Инсан доғру сөјләјә-сөјләјә сонунда Аллаһ дәркаһында доғру кими јазылыр. Јаланчылығ пислијә, пислик дә чәһәннәмә апарыр. Инсан јалан сөјләјә-сөјләјә сонунда Аллаһ дәркаһында јаланчы кими јазылыр".¹²

Һз.Ибраһим сырф ахирәт јурдуну анан ихлас саһиби бир гулдур

Аллаһ Гуранда Һз.Ибраһими вә онун сојуну сырф ахирәти дүшүнүб анан ихлас саһибләри кими тәриф едир:

"...Ибраһими, Исаһы вә Јәгубу да јад ет! Биз јурду анмағ хисләтини онлара мәхсус еләдик"
("Сад" сурәси, 45-46).

Пејғәмбәрләри вә сәмими иман саһибләрини дикәр инсанлардан ајыран ән әсас өзәлликләриндән бири онларын дүнја һәјатына даир бир көзләнти-

ләри олмадан садәчә Аллаһ ризасыны вә ахирәти газанмаг үчүн чидди бир сәј кәстәрмәсидир. Һәјатларынын сонуна гәдәр бөјүк бир сәбр вә ихласла гөвмләрини хәбәр етмәләри бунун ән ачыг дәлилләриндәндир.

Ихлас саһиби бир мөмин етдији ишләр вә ибадәтләрлә садәчә Аллаһын севкисини, разылығыны, тәгдирини вә достлуғуну һәдәфләјәр. Бу мөвзуда ән кәзәл өрнәк Пејғәмбәр әфәндимиз Һз.Мәһәммәдин (с.ә.в.) һәјатыдыр. Пејғәмбәримиз (с.ә.в.) садәчә Аллаһын разылығыны ахтармыш, һәјаты бојунча Аллаһын ризасыны, рәһмәтини вә чәннәтини газанмағы өзүнә мәгсәд етмишди. Аллаһ инсанлара бир рәһмәт вә лүтф олараг кәндәрилән елчиләрин һеч бир әвәз кәзләмәдән, ихласла инсанлары дин әхлағыны јашамаға дәвәт етдикләрини әјәләрдә бу шәкилдә хәбәр верир:

"Дә: "Мән буна кәрә сиздән һеч бир әчр истәмирәм. Вә мән өзүмдән бир шеј ујдуруб дәјәнләрдән дә дәјиләм!" ("Сад" сурәси, 86).

"Дә: "Мән сиздән һеч бир музд истәмирәм, о сизин олсун. Мәним мүкафатым анчаг Аллаһа аиддир. О, һәр шејә шаһиддир!" ("Сәба" сурәси, 47).

Пејғәмбәримиз (с.ә.в.) бир һәдисиндә дә *"Әмәлләринизи Аллаһ үчүн халис ғылын. Аллаһ-Тәала Онун үчүн ихласла едилән әмәли гәбул едәр"*¹³ шәклиндә бујурур вә бүтүн инсанлары ихласлы давранмаға дәвәт едир. Пејғәмбәрләрин дуаларына, гөвмләринә етдикләри хәбәрдарлығлара баханда онларын инсанлары Аллаһа иман етмәјә, әмәлләрини ха-

"Биз пейгәмбәрләри анчаг
мүчдә верәнләр вә
горхуданлар сифәтилә
көндәририк. Иман кәтириб
јахшы ишләр көрәнләр
рин һеч бир горхусу јохдур вә
онлар гәм-гүссә көрмәзләр!"
("Әнам" сурәси, 48).

лис гылмаға, дүнја һәјатынын кечичи немәтләринә алданмаға вә садәчә ахирәт јурду үчүн чалышмаға дәвәт етдикләрини көрүрүк.

Бир мөминин дә саһиб олмасы лазым олан ән өнәмли чәһәтләрдән бири "сырф ахирәт јурдуну дүшүнүб хатырламасыдыр". Көрүлән һәр иш, сөјләнән һәр сөз садәчә Аллаһын ризасыны газанмағ үчүн олмалыдыр. Мөмин әсл һәјаты олан ахирәтә давамлы сурәтдә һәсрәт дујмалы вә дүнјаја һеч бир заман бағланмамалыдыр. Иман едәнләр дә әлбәттә, Аллаһын дүнјадакы немәтләриндән фајдаланачағ, бу јолла Аллаһа шүкр едиб бу немәтләрин ахирәтдәки халисләрини дүшүнәчәкләр. Амма бунлар дин әхлагыны анлатмаға, ахирәт јурдуну хатырлатмаға вәсилә олан бир немәт сајылмалыдыр.

Чәннәтин сонсуз көзәлликләрини дүшүнмәк, Аллаһын чәннәт вәдинә көрә севинмәк, чәһәннәмдин битмәјәчәк әзабындан горунмағ вә буну ағылда тутмағ мөминин Аллаһа олан јахынлығыны вә Гуран әхлагыны јашамағ истәјини артыран чох өнәмли вәсиләләрдир. Әкс һалда шејтан инсанын унутганлығ хасијјәтиндән истифадә едәрәк ону ахирәт күнүнүн варлығындан гафил һалда јашатмағ истәјәчәк. Мөмин һеч вахт шејтанын бу тәләсинә дүшмәмәли, һәмишә Һз.Ибраһим кими ахирәт јурдуну дәрин-дәрин дүшүнән вә баша салан мөминләрдән олмалыдыр. Нечә ки, Аллаһ халис ахирәт јурдуну хатырлајан, Аллаһын ризасыны һәр шејдән үстүн тутан вә дин әхлагыны јаймағ үчүн бүтүн һәјаты бојунча ихласла сәј көстәрән бу гијмәтли гулу үчүн "Бәгәрә" сурәсиндә бу шәкилдә бујурур:

"Өзүнү сәфәһлијә гојанлардан башга ким Ибраһимдининдән үз чевирәр? Һәгигәтән, Биз ону дүнјада сечдик. Шүбһә јохдур ки, о, ахирәтдә дә әмәлисаләһ оланлардандыр" ("Бәгәрә" сурәси, 130).

Һз.Ибраһим сечкин вә хејирли бир гулдур

"Шүбһәсиз ки, онлар дәркахымызда сечилмиш ән јахшы кимсәләрдәндирләр!" ("Сад" сурәси, 47).

Һз.Ибраһим Аллаһын һидајәт вердији, пејғәмбәрликлә шәрәфләндирдији вә Өз јанында сечкин гылдығы гулларын-дандыр. Бир әјәдә Һз.Ибраһимин вә аиләсинин аләмләр үзәринә сечилмиш олдуглары белә билдирилир:

"Аллаһ Адәми, Нуһу, Ибраһим өвладыны вә Имран аиләсини аләмләр үзәриндә сечилмиш етди" ("Али-Имран" сурәси, 33).

Һз.Ибраһим вә оғуллары өз гөвмләрини Аллаһа иман кәтирмәјә дәвәт етмәк вә онлара Аллаһын үстүн күч вә гүдрәтини аңлатмағ үчүн сечилмишләр. Аллаһ Гуранда **"Анд олсун ки, Биз Нуһу вә Ибраһими кәндәрдик, пејғәмбәрлији вә китабы онларын нәслинә вердик..."** ("Һәдид" сурәси, 26) шәклиндә билдирир вә Ибраһим аиләсинин соју-ну пејғәмбәрликлә шәрәфләндирдијини хәбәр верир.

"Хејирли олмағ" өнәмли бир мөмин әләмәтидир, инкарчылар әтрафларына вә дүнјаја јахшылығ дејил, шәр (пислик) кәтирилләр. Бу, лабүддүр, чүнки инкарчы бир инсан фәјдаларыны һәр шејдән үстүн тутар вә бу сәбәблә өз фәјдасы ортаја чыханда диқәр инсанлара зәрәр вермәкдән чәкинмәз. Мөмин исә һәм мәнәви, һәм дә мадди јөндән бүтүн инсанлыға хејир, бәрәкәт вә боллуг кәтирир. Чүнки малик олдуғу Аллаһа горхусу вә күчлү иманы өзүнүн вә јахынларынын әлејһинә дә олса, әдаләти үстүн тутар, инсанлара јахшылығ едәр, залымлара гаршы чыхар.

Пејғәмбәримиз (с.ә.в.) дә *"Үммәтимин хејирлиләри исә әхлагча ән көзәл оланларыдыр"*¹⁴ шәклиндә бујуурағ көзәл әхлаглары илә нүмунә олан мөминләрин јашадығлары чәмијјәт үчүн "хејирли кимсәләр" олдугларыны билдирмиш-дир.



"...Ибраһим:
"Еј Рәббим, бураны бәладан
асудә бир шәһәр ет,
әһалисинин Аллаһа вә ахирәт
күнүнә инананларына
чүрбәчүр мејвәләрдән рузи
вер!" - дејә дуа етмишди..."
("Бәгәрә" сурәси, 126).

Аллаһ "хејир кәтирән", јәни Аллаһын һөкмүнә көрә давраһыб әтрафына даим дин әхлагынын көзәлликләрини дашыјан мөминләрлә бу чәһәтдән јохсул инсанларын фәргини бир әјәдә белә хәбәр верир:

"Биз пејгәмбәрләри мүждә кәтирән вә әзабла горхудан кими көндәрдик ки, даһа инсанлар үчүн пејгәмбәрләрдән сонра Аллаһа гаршы бир бәһанә јери галмасын..."
("Ниса" сурәси, 165).

"Аллаһ ики нәфәр барәсиндә јенә белә бир мәсәл бу-
јурду: бири дилсиздир, һеч бир шејә күчү чатмаз. О өз
ағасына бир јүкдүр, ону һара јолласа, хејирлә гајыт-
маз. О һеч доғру јолда олуб һагг-әдаләти әмр едән бир
кимсә кими ола биләрми?!" ("Нәһл" сурәси, 76).

"Биз сәни бүтүн инсанлара
мүждә верән, горхудан бир
пејгәмбәр көндәрдик.
Лакин инсанларын
әксәријјәти билмәз!"
("Сәба" сурәси, 28).

Ҳз.Ибраһим тәмизләнмиш бир гэлбә саһибдир


"О заман о өз Рэббинин һүзуруна тэртэмиз бир гэлблә кәлмишди" ("Саффаг" сурәси, 84).

Аллаһ өзүнә дост сечдији Ҳз.Ибраһими ширк ичиндә јашајан гөвмүндән ајырмыш вә бүтүн иман саһибләринин һидәјәт рәһбәри сечмишдир.

Аллаһын үстүн әхлаг саһиби елчиләрини өзүнә нүмунә кәтүрән бир мөминин дә Аллаһа јахынлашмаг, Онун севдији вә разы олдуғу бир инсан ола билмәк үчүн гэлбини чаһиллијин бүтүн батил инанчларындан, јанлыш дүшүнчәләриндән узаглашдырмасы, јәни тәмиз бир гэлблә Аллаһа јөнәлмәси лазымдыр.

Инсанын тәмизләнмәси ејни заманда нәфсинин писликләриндән вә шејтанын мәнфи тәлгинләриндән узаглашмасы демәкдир. Аллаһ Гуранда **"писи јахшыдан ајырачағыны"** ("Али-Имран" сурәси, 179) билдирир. Бурадакы тәмизлик мәнән вә руһән јашанан тәмизликдир. Дин әхлагындан узаг јашајан бир чох инсан да "мәним гәлбим тәмиз" дејә билир. Анчаг һәгигәтдә бу адамлар садәчә өз вичданларыны раһатламаға чалышыр. Чүнки Ҳз.Ибраһим кими "тәмизләнмиш (сәлим) бир гэлбә" саһиб олмаг истәјән бир инсан Аллаһа сәмими гәлбдән иман етмәлидир. Аллаһын әмрләрини дегигликлә јеринә јетирмәли, тәслимијјәтли вә тәвәккүллү олмалыдыр. Аллаһ Гуранда јахшылығы вә разы галачағы әхлагы бизләрә бу шәкилдә тәриф едир:

"Јахшы әмәл һеч дә үзүнүзү күнчыхана вә күнбатана тәрәф чевирмәкдән ибарәт дејилдир. Јахшы әмәл саһиби әслиндә Аллаһа, ахирәт күнүнә, мәләкләрә, китаба вә пејғәмбәрләрә инанан, мәһәббәти јолунда малыны гоһум-әгрәбаја, јетимләрә, јохсуллара, диләнчиләрә вә гулларын азад олунмасына сәрф едән, намаз гылыб зәкат верән кимсәләр, еләчә дә әһд едәндә әһ-



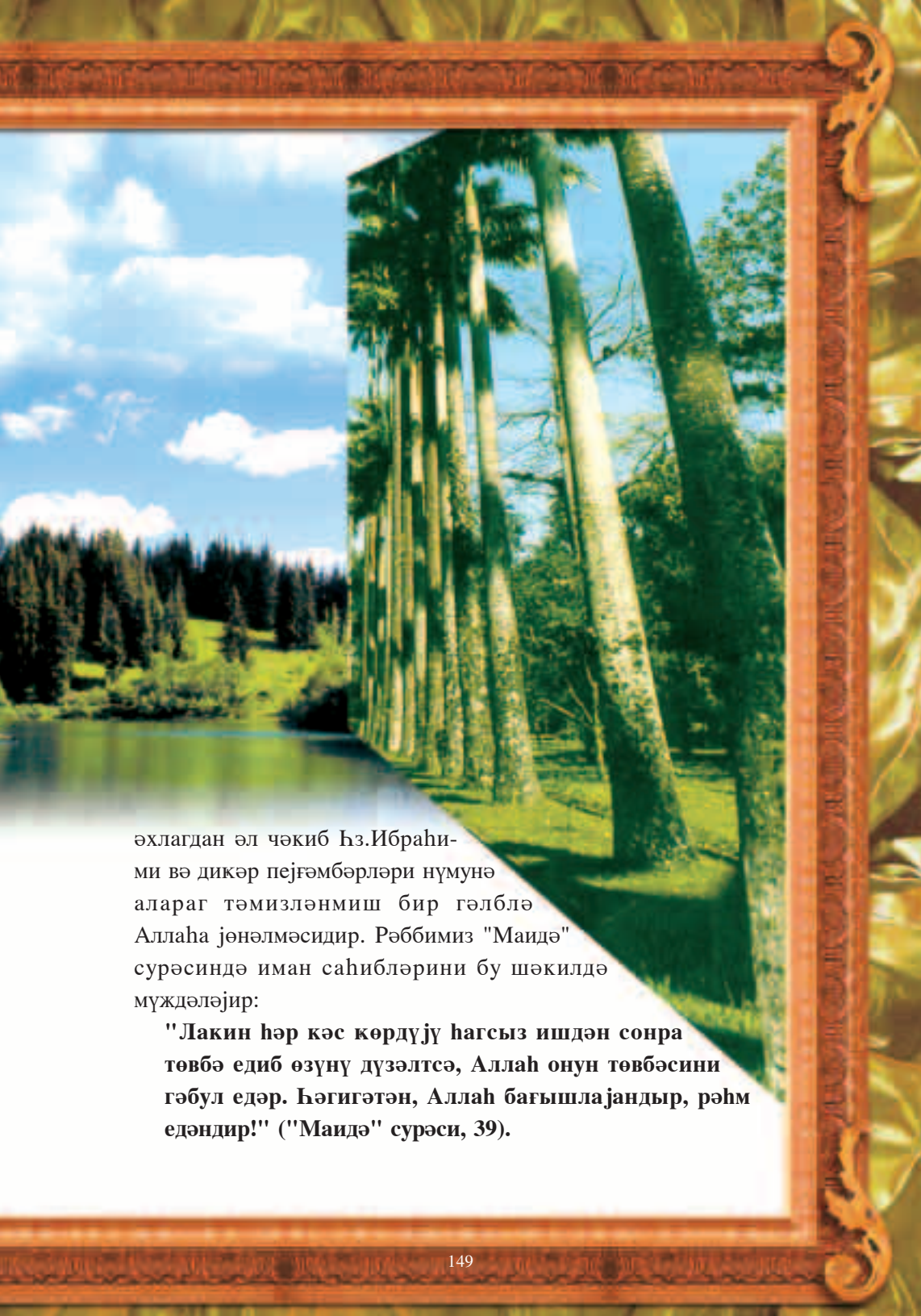
"Һәр кәсин үз тутдуғу
бир гибләси вардыр.
Јахшы ишләр көрмәкдә
бир-биринизи өтмәјә
чалышын! Һарада
олурсунузса олун,
Аллаһ сизи бир јерә
топлајачагдыр. Һәгигәтән,
Аллаһ һәр шејә гадирдир!"
("Бәгәрә" сурәси, 148).



динә садиг оланлар, дар аҗа-
да, чәтинликдә вә чиһад заманы
сәбр едәнләрдир. Доғру оланлардыр.
Мүттәги оланлар да онлардыр!" ("Бәг-
рә" сурәси, 177).

Аллаһ бир башга ајәдә исә "паклананлары се-
вәчәјини"

("Төвбә" сурәси, 108) билдирир. Бир инсан бәлкә чох
узун мүддәт шејтанын тәлгинләри илә һәрәкәт едә, пис дү-
шүнчәләрә вә пис бир әхлага саһиб ола биләр. Анчаг әсас
мәсәлә бу адамын Аллаһа төвбә етмәси, саһиб олдуғу бу



әхлагдан әл чәкиб Һз.Ибраһи-
ми вә диқәр пејғәмбәрләри нүмунә
аларағ тәмизләнмиш бир гәлблә
Аллаһа јөнәлмәсидир. Рәббимиз "Маидә"
сурәсиндә иман саһибләрини бу шәкилдә
мүждәләјир:

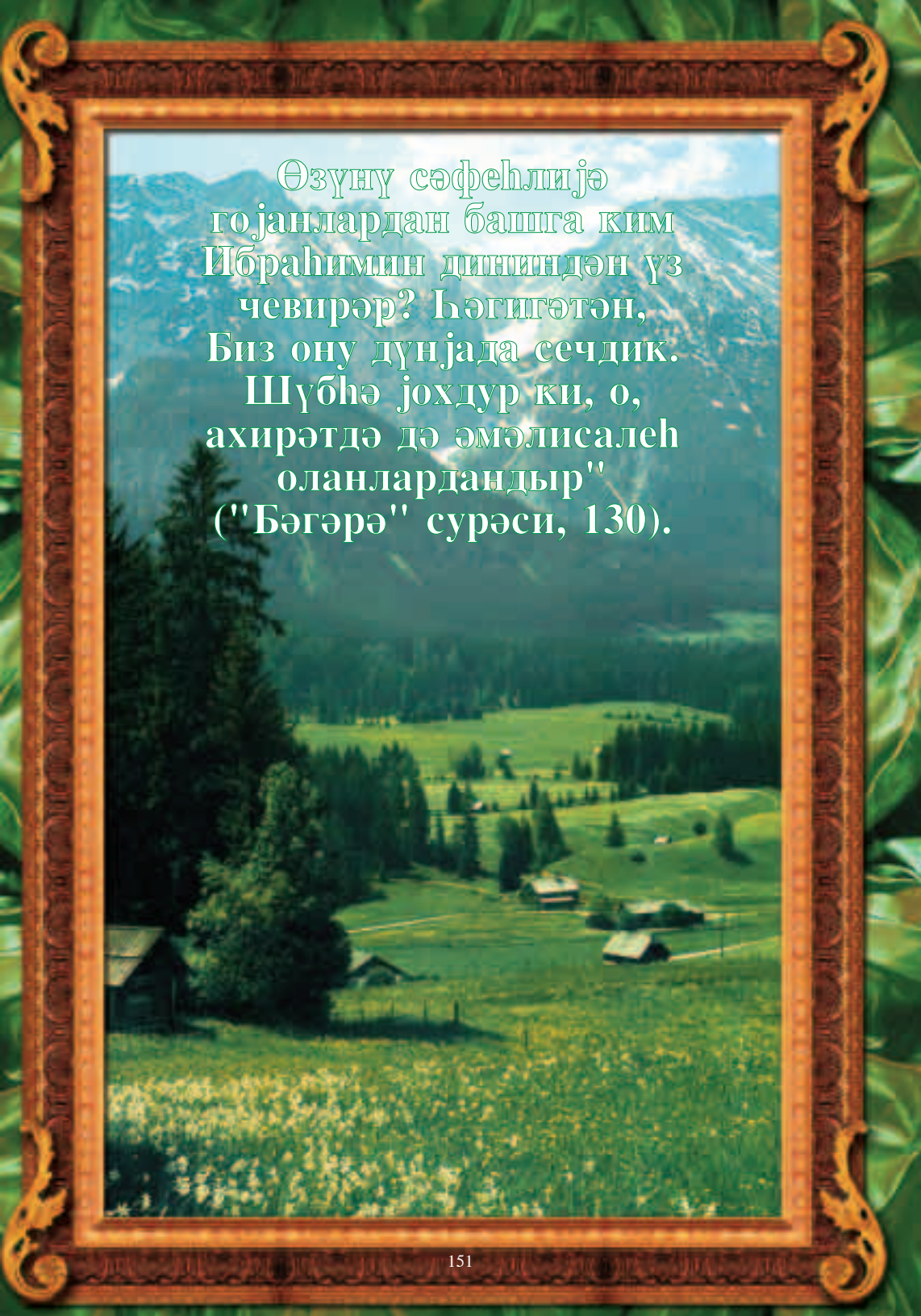
**"Лакин һәр кәс көрдүјү һағсыз ишдән сонра
төвбә едиб өзүнү дүзәлтсә, Аллаһ онун төвбәсини
гәбул едәр. Һәгигәтән, Аллаһ бағышлајандыр, рәһм
едәндир!" ("Маидә" сурәси, 39).**

Һз.Ибраһим "тәкбашына бир үммәтди"

"Ибраһим өзү бир үммәт иди. Аллаһа мүти, батилдән һагга тапынан бир имам иди. О һеч вахт мүшрикләр-дән олмамышды" ("Нәһл" сурәси, 120).

Һз.Ибраһим Аллаһы һәр шејдән уча тутан, садәчә Онун ризасыны көзләјән, Она гәлбән бағлы олан, јалныз Аллаһдан горхуб чәкинән вә Аллаһа етимад едән бир пеј-ғәмбәрдир. Чох инсаны гаршысында көрдүјү, онлар тәрә-финдән өлдүрүлмәк, һәтта алова атылмаг истәнилдији һал-да иманындан кәлән чәсарәти вә тәвәккүлү сајәсиндә Аллаһын динини һаким етмәк үчүн апардығы мүбаризәсин-дә чох гәтијјәтли олмушдур.

Бүтүн иман саһибләринин дә Һз.Ибраһимин бу үстүн әх-лагына јетмәјә сәј көстәрмәси вә тәкбашына галсалар да Һз.Ибраһим кими тәвәккүллү, чәсур, гәтијјәтли, сәмими, тәслимијјәтли вә ирадәли олмасы лазымдыр. Бунун үчүн әв-вәлчә көрүлмәси лазым олан иш исә бир вә јеканә Рәбби-мизә көнүлдән тәслим олмаг, садәчә Ондан горхмаг, Ону дост сечмәкдир. Чүнки бир мөмин дүнјанын һәр һансы бир јериндә инкарчы бир чәмијјәтин ичиндә тәкбашына да гал-са Аллаһын ризасыны газанмаг истәји ону даим хејирли ишләр көрмәјә, ибадәтләрини јеринә јетирмәјә, дин әхла-гыны нөгсансыз јашамаға вә Гуран әхлагынын истәдији ки-ми инсанлара дин әхлагыны тәблиғ етмәјә јөнәлдир. Аллаһын һәмишә јанында олдуғуну, һәр ан ону горујуб дәс-тәкләдијини билмәјин вердији күчлә һәрәкәт едир. Ким Һз.Ибраһимин әхлагыны јашајырса, Аллаһа ејни сәдагәт вә тәслимијјәтлә бағланырса, Һз.Ибраһим кими "тәкбашына бир үммәт" гүввәтиндә олмаға үмид едә биләр.



Өзүңү сәфәһлијә
гојанлардан башга ким
Ибраһимин дининдән үз
чевирәр? Һәгигәтән,
Биз ону дүнјада сечдик.
Шүбһә јохдур ки, о,
ахирәтдә дә әмәлисаләһ
оланлардандыр"
("Бәгәрә" сурәси, 130).

Ҳз.Ибраһим Аллаһа шүкр едөндир

Аллаһ инсанлара чохла немөт вермишдир. Өз гүсурсуз бөдөнлөриндөн каинатдакы бөнзөрсиз чанлылара гөдөр өтрафдакы бүтүн көзөлликлөр инсанларын Рәббимизә сәми-мијјәтлө шүкр етмәси үчүн бир вәсиләдир. Аллаһ "Бәгәрә" сурәсиндә бу шәкилдә бујурур:

"Һәмчинин сизә әјәләримизи охумаг, сизи тәмизлә-мәк, Китабы, һикмәти вә билмәдикләринизи өјрәтмәк үчүн сизә өз ичәриниздән бир пејғәмбәр көндәрдик. Белә олдугда сиз Мәни хатырлајын ки, Мән дә сизи јада салым! Мәнә шүкр един, Мәни данмајын! Еј иман кәтирәнләр! Сәбр вә дуа илә көмәк диләјин. Чүнки Аллаһ сәбр едәнләрләдир" ("Бәгәрә" сурәси, 151-153).

Ҳз.Ибраһим Рәббимизин она бәхш етдији немөтләрә да-им шүкр едән бир гул олараг Аллаһын бүтүн мүсәлманлара нүмунә көстәрдији сәләһ бир мөминдир. "Нәһл" сурәсиндә Ҳз.Ибраһим барәдә **"О, немөтләринә шүкр едән иди. Аллаһ да ону сечди вә дүз јола јөнәлтди"** ("Нәһл" сурәси, 121) шәклиндә билдирилир.

Туран әјәләриндә гиссәләри хәбәр верилән пејғәмбәрләр-ин әхлагына баханда исә онларын һәр ишләриндә һәр ан Аллаһа јөнәлән, Аллаһын немөтләринә даим шүкр едән, Аллаһы зикр едиб Рәббимизин шөһрәтини учалдан иман саһибләри олдуғларыны көрүрүк. Пејғәмбәримиз Ҳз.Мө-һәммәд (с.ә.в.) дә бир дуасында *"Һәмд Аллаһадыр, Она сы-ғыныр, Ондан бағышланма диләјурик"*¹⁵ шәклиндә бујурур вә һәмд етмәјин өнөминә диггәт чәкир.

Иман саһибләри дә Аллаһын мүбарәк елчиләринин бу шүкранлығыны өзләринә нүмунә көтүрмәли, һәјатларынын һәр анында даим Аллаһа һәмд етмәлидир. Аллаһ әјәләрин-дә шүкрүн даими олмасынын вачиблијини дә бизә хәбәр ве-рир. Бир сыхынты оlanda, һәр һансы бир чәтинлик ја да хәстәликлә гаршылашанда, бир һагсызлыгла ја да зүмлө

"Көжлэри вә јери јохдан
јарадан Одур. Бир ишшин
јаранмасыны истәдијји
заман, она јалныз:
"Ол!" - дејәр, о да олар"
("Бәгәрә" сурәси, 117).



үзлөшөндө мөмин дөрһал Рәббимизә шүкр етмәлидир. Рәб-
бимизин бу һадисәләри дә мүгләг бир хејир вә һикмәтлә ја-
ратдығыны көрмәлидир. Чүнки Аллаһ дүңја һәјатында һәр
инсанын чәтинлик вә сыхынтылар гаршысында нечә бир
әхлаг кәстәрәчәји илә сынајыр. Көзәл әхлаг кәстәрәнлә-
рин исә һәм дүңјада, һәм дә ахирәтдә чох үстүн бир әвәз
көрәчәјини вәд едир. Ајәләрдә Рәббимиз бу шәкилдә бил-
дирир:

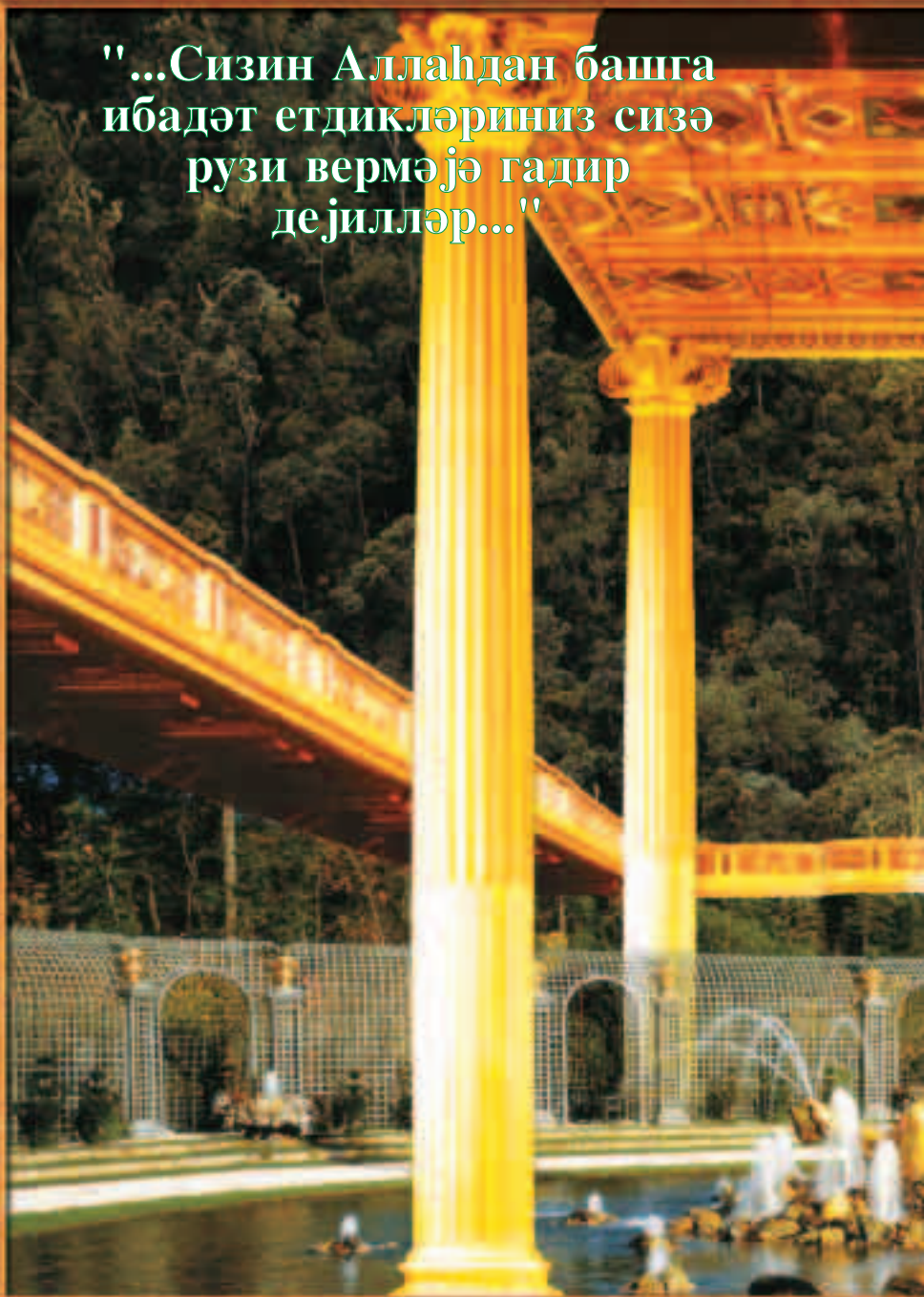
**"Әлбәттә, Биз сизи бир аз горху, бир аз ачлыг, бир аз
да мал, чан вә мәһсул гытлыгы илә имтаһан едәрик.
Сәбр едән шәхсләрә мүждә вер!" ("Бәгәрә" сурәси,
155).**

**"Һәр бир кәс өлүмү дадачагдыр. Јохламаг мәгсәдилә
Биз сизи шәр вә хејирлә имтаһана чәкәрик. Вә сиз ан-
чаг Бизим һүзурумуза гајтарылачагсыныз!" ("Әнбија"
сурәси, 35).**






"...Сизин Аллахдан башга
ибадәт етдикләриниз сизә
рузи вермәјә гадир
де јилләр..."



"...Рүзини Аллаһдан диләјин.
Она тапынын, Она шүкр един.
Сиз Онун һүзуруна
гајтарылачагсыныз!..."
("Әгкәбут" сурәси, 17).




Ғз.Ибраһим Аллаһа там тәслим олмуш бир гулдур
"Рәбби Ибраһимә: "Тәслим ол!" - дедикдә, о: "Аләм-
ләрин Рәббинә тәслим олдум!" - дејә чаваб вермиш-
ди" ("Бәгәрә" сурәси, 131).

"Ислам" кәлмәси тәслим олманын да көкү олан
"сәлам" фелиндән төрәмишдир. Бу сәбәблә "мүсәлман
олмаг" ејни заманда "тәслим олмаг" мәнәсына кәлир.
Ғз.Ибраһим гөвмү илә апардығы бүтүн мүбаризәсиндә
Аллаһа дәрин бир бағлылыг вә там бир тәслимијјәт
көстәрмишдир. Гөвмү нә гәдәр инадкар олурса ол-
сун, ону нә гәдәр бездирмәјә чалышырса чалыш-
сын, Ибраһим пејғәмбәр күчлү иманындан гајнагла-
нан бөјүк бир шөвглә Аллаһын динини јајмагда да-
вам етмишди. Белә ки, лазым кәлдикдә гөвмүндән
ајрылыб һичрәт етмиш, саһиб олдугу һәр шеји
гојуб кетмишди.

Инсанлары гаранлыгдан ишыға чыхармаг үчүн
елчилик мәгамы илә шәрәфләндиirmiш мүгәддәс
елчиләр Аллаһын бүтүн каинаты вә бүтүн инсанла-





рын һөҗатыны бир гәдәрлә (тале илә) җаратдығыны, җашадығымыз вә җашамаҗачағымыз һәр һадисәни әзәлдән Рәббимизин тәсбит етдиҗини чох җахшы билирләр. Бу сәбәблә дә онлар Аллаһа тәслимиҗҗәтли, тамамилә Аллаһа җөнәлән, Онун әмрләринә көнүлдән боҗун әҗән мүбарәк кимсәләрдир. Иман саһибләри дә Аллаһын Гуран әҗәләри илә хәбәр вердиҗи алын җазысы керчәҗини чох җахшы дүшүнмәли, Аллаһын җаратдығы гәдәри разы вә тәслимиҗҗәтли олараҗ җашамалыдырлар.

Һз.Ибраһим мұлајим хасијјәтли бир бәндәдир

Мәрһәмәт саһиби, мұлајим хасијјәтли, шәфгәтли, севки долу вә бағышлајычы олмағ Аллаһын Гуран әјәләриндә тәрифләдији мөмин хүсусијјәтләриндәндир. Рәббимиз әјәләриндә Һз.Ибраһимин дә јумшағ хасијјәтли олдуғуну хәбәр верир:

"...Һәгигәтән, Ибраһим јалварыб-јахаран вә һәлим хасијјәтли бир зат иди" ("Төвбә" сурәси, 114).

"Һәгигәтән, Ибраһим һәлим хасијјәтли, јалварыб-јахаран вә өзүнү тамамилә тәслим етмиш бир зат иди" ("Һуд" сурәси, 75).

Иман едәнләр Рәббимизә дүјдуглары күчлү севкинин бир әләмәти оларағ Аллаһын разы олачағы кими бир гул олмағ вә әјәләрдә билдирилән көзәл әхлага саһиб олмағ үчүн чох чидди чәһдләр көстәрирләр. Јумшағ хасијјәтли, мәрһәмәтли вә шәфгәтли олмағ Пејғәмбәр әфәндимизин (с.ә.в.) һәдисләриндә чох тез-тез үстүндә дајандығы әхлаг әләмәтләрдир. Бу һәдисләрдән бәзиләри бу шәкилдәдир:

"Рифғ (јумшағлығ, мұлајимлик) бир шејә кирдими, ону мүтләғ тәзјин едәр, бир шејдән дә чыхардылдымы, ону мүтләғ гүсурлу гылар".¹⁶

"Гәлбинин јумшалмасыны севирсәнми? Јетимә мәрһәмәт ет, онун башыны сығалла вә она једијиндән једир. Гәлбин јумшалар".¹⁷

"Мәрһәмәт един, мәрһәмәт олунасыныз. Әфв един, әфв олунасыныз...".¹⁸

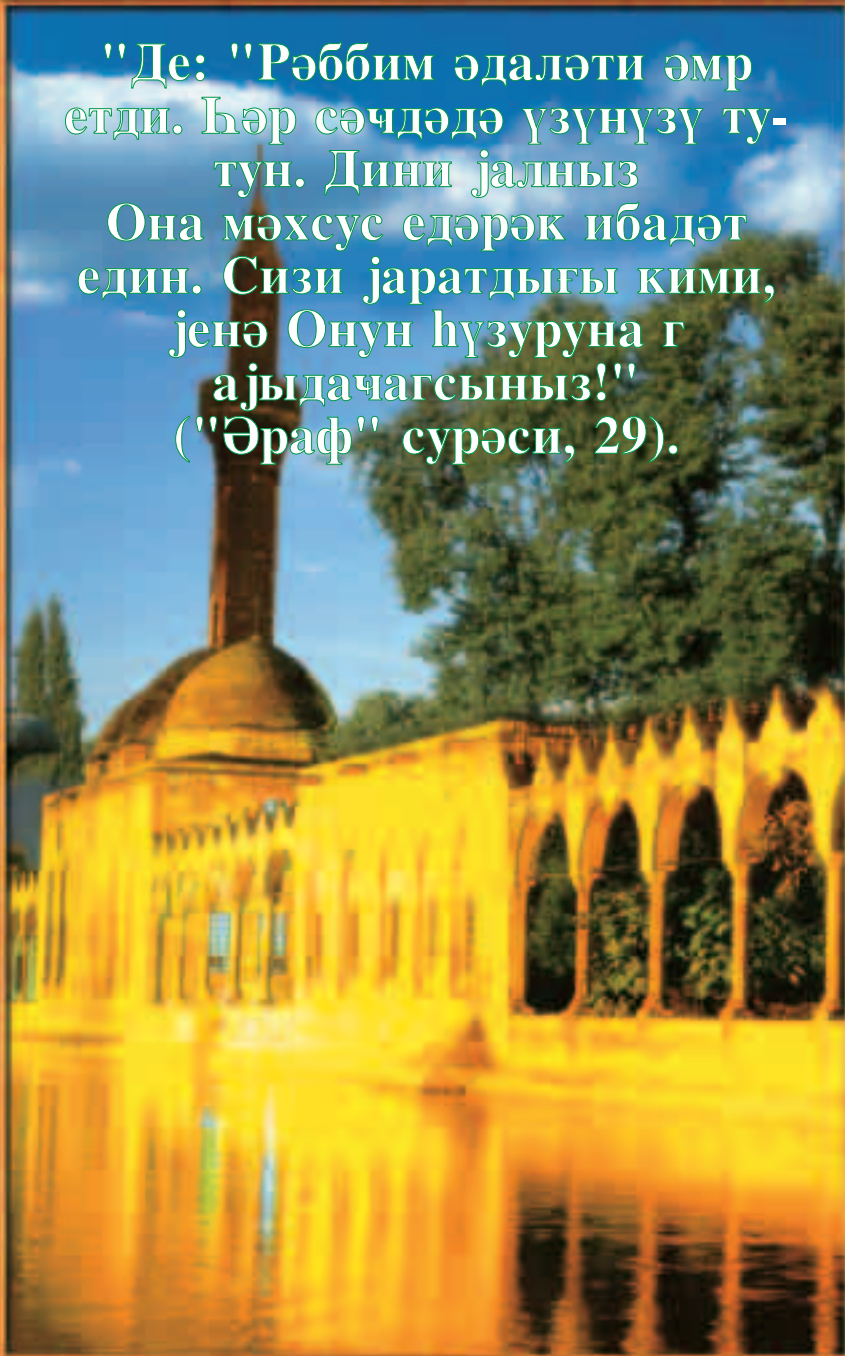
"Аллаһ рәфигдир (мәрһәмәтли вә шәфгәтли), рифғи севәр вә рифғә мүгабил вердијини башга һеч бир шејлә вермәз".¹⁹

Аллаһ Гуранда дикәр пејғәмбәрләрин дә бу үстүн чәһәтләрә саһиб олмасыны хәбәр верир. Мәсәлән, Мәдјән халгына елчи кими көндәрилән Һз.Шүејб үчүн гөвмүнүн **"...Сән доғрудан да, һәлим хасијјәтлисән, чох ағыллысан!" ("Һуд" сурәси, 87)** дедији билдирилир.



'' ..Иман кәтирән вә
бир-биринә сәбр
төвсијә едән,
мәрһәмәт төвсијә
едән кимсәләрдән олмагдыр!
Онлар сағ тәрәф
саһибләридир!''
("Бәләд" сурәси, 17-18).

"Де: "Рэббим эдалэти эмр
етди. Ёр сәчдәдә үзүңүзү ту-
тун. Дини јалныз
Она мәхсус едәрәк ибадәт
един. Сизи јаратдығы кими,
јенә Оунуң һүзуруна г
ајыдачагсыныз!"
("Әраф" сурәси, 29).



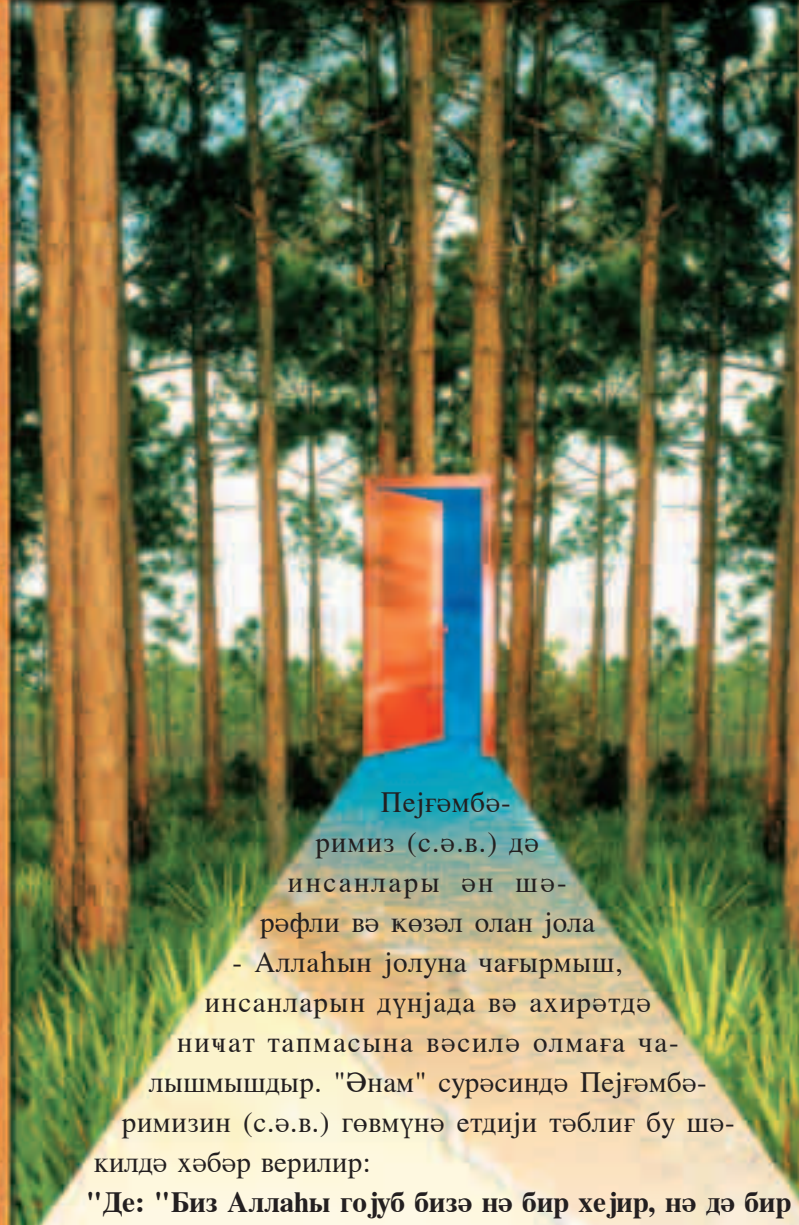
Һз.Ибраһим Аллаһын әмри илә һидајәтә јөнәлдән бир өндәрдир

Аллаһын "Ғади" (һидајәт верән) сифәти бүтүн пејғәмбәрләрдә олдуғу кими Һз.Ибраһимдә дә һәјаты бојунча ән көзәл шәкилдә тәчәлли етмишдир. Һз.Ибраһим Аллаһын ону шәрәфләндирдији пејғәмбәрлик мәғамы илә өз гөвмү үчүн һидајәт өндәри олмушдур. Онлары Аллаһа бир вә тәк олагаг иман етмәјә дәвәт етмишдир. Ејни шәкилдә Һз.Ибраһимин сојундан кәлән дикәр пејғәмбәрләр дә гөвмләри-ни һидајәтә јөнәлдән өндәрләр олмушлар:


"Биз она Исаһы, үстәлик Јәғубу да бәхш едиб онларын һамысыны салеһ кимсәләр етдик. Биз онлары әмримизлә доғру јола кәтирән имамлар етдик. Биз онлара хејирли ишләр көрмәји, намаз гылмағы вә зәкат вермәји вәһј етдик. Онлар јалныз Бизә ибадәт едирдиләр" ("Әнбија" сурәси, 72-73).

Аллаһ Гуранда мөминләрин "тәғва саһибләринә өндәр олма" јөнүндәки дуаларыны бу шәкилдә хәбәр верир:

"Вә о кәсләр ки: "Еј Рәббимиз, бизә зөвчәләримиздән вә ушағларымыздан көзүмүзүн ишығы олачаг өвладлар еһсан бујур вә бизи мүттәгиләрә имам ет!" -дејәрләр" ("Фурган" сурәси, 74).



Пејгәмбә-
римиз (с.ә.в.) дә
инсанлары ән шә-
рәfli вә көзәл олан јола
- Аллаһын јолуна чағырмыш,
инсанларын дүнјада вә ахирәтдә
ничат тапмасына вәсилә олмаға ча-
лышмышдыр. "Әнам" сурәсиндә Пејгәмбә-
римизин (с.ә.в.) гөвмүнә етдији тәблиғ бу шә-
килдә хәбәр верилир:
"Де: "Биз Аллаһы гојуб бизә нә бир хејир, нә дә бир
зәрәр верә билмәјән бүтләрәми тапыначаг вә Аллаһ
бизи дүзкүн јола јөнәлтдикдән сонра јер үзүндә шаш-
гын долашаркән шејтанларын аздырдығы адам кими



кери јәми
дөндәриләчә-
јик? Ыалбуки дост-
лары ону: "Бизә тәрәф
кәл!" - дејәрәк һагг јола ча-
гырырдылар! Де: "Аллаһын һи-
дајети доғру јолдур. Бизә аләмләрин
Рәббинә тәслим олмаг әмр едилмишдир"
("Әнам" сурәси, 71).

Бир һәдиси-шәрифдә ән доғру јолун Аллаһын вә
Рәсулунун (с.ә.в.) јолу олдуғу белә билдирилир:
*"Бу, бир һәгигәтдир ки, ән көзәл сөз Аллаһын Китабы-
дыр. Ән көзәл јол да Мәһәммәдин (с.ә.в.) јолудур".²¹*




Һз.Ибраһимин дуалары

Гуранда пејғәмбәрләрин дуаларыны хәбәр верән бир чох ајә вар. Бу дуалар Аллаһа јахынлашмаг истәјән мүсәлманлара чох һикмәтли бир нүмунәдир. Пејғәмбәрләрин сәмими вә ихласлы дуаларыны өјрәнмәк, бу дуалары едән мүбарәк елчиләрин үстүн әхлагларыны вә мәнәви дәринликләрини анламаға чалышмаг вә Аллаһа ејни сәмимијјәтлә дуа етмәк инсанын Аллаһа олан јахынлығынын артмасында чох вачиб бир јолдур.

Һз.Ибраһимин Гуран ајәләриндә хәбәр верилән сәмими дуалары да бүтүн мүсәлманлар үчүн чох бөјүк һикмәт дашыјыр. Ибраһим пејғәмбәр Аллаһы **"...Һәгигәтән, Рәббим дуалары ешидәндир!"** ("Ибраһим" сурәси, 39) шәклиндә учалтмыш вә гөвмүнә сөјләдији бу сөзләрлә дуанын әһәмијјәтинә диггәт чәкмишди:

"Мән сизи вә сизин Аллаһдан башга тапындығыныз бүтләри тәрк едиб бир кәнара чәкилир вә өз Рәббимә дуа едирәм. Ола билсин ки, мән Рәббимә ибадәт етмәклә бәдбәхт олмајым" ("Мәрјәм" сурәси, 48).



Һз.Ибраһим Аллаһдан
һөкм вә һикмәт истәмиш,
салеһләрин арасына гатыл-
маг үчүн белә дуа етмишди:

**"Еј Рәббим! Мәнә һикмәт
бәхш ет вә мәни салеһләрә го-
вушдур!" ("Шуәра" сурәси,
83).**

Һз.Ибраһим Аллаһдан доғру-
луг дили истәмишди:

**"Сонра кәләнләр арасында
мәнә јахшы ад гисмәт елә!"
("Шуәра" сурәси, 84).**

Һз.Ибраһим ахирәт һәјаты үчүн
белә дуа етмишди:

**"Мәни немәтләрлә бол чәннәтлә-
ринин варисләриндән ет! Атамы
бағышла! Шүбһәсиз ки, о, азан-
лардан олду! Дирилдиләчәји күн
мәни зәлил етмә! О күн ки, нә мал-
дөвләт, нә дә өвлад бир фәјда верәр! Ан-
чаг сағлам бир гәлблә Аллаһын һүзуруна
кәлән кимсәдән башга!" ("Шуәра" сурәси,
85-89).**

Һз.Ибраһим Рәббимиздән бу шәкилдә бағышланма
диләмишди:

**"Еј Рәббимиз! Бизи кафирләрин әлинә салма!
Бизи бағышла. Еј Рәббимиз! Һәгигәтән, Сән је-**

нилмэз гүввэт, никмэт саһибисэн!" ("Мүмтәһинә" сурәси, 5).

"Еј Рәббим! Ыагг-һесаһ чәкилән күн мәни, ата-анамы вә мөминләри бағышла!" ("Ибраһим" сурәси, 41).

Һз.Ибраһим өзүндән сонра дини јүксәк тутачаг салеһ бир варис истәмишди:

"Еј Рәббим! Мәнә салеһләрдән олан бәхш ет!" ("Саф-фат" сурәси, 100).

Һз.Ибраһим өз нәсли үчүн дуа етмишди:

"Еј Рәббим! Мәни дә, нәслимдән оланлары да намаз гылан ет. Еј Рәббимиз! Дуамы гәбул бујур!" ("Ибраһим" сурәси, 40).

"Еј Рәббим! Бу дијары әмин-аманлыг јурду ет. Мәни вә оғуларымы бүгләрә тапынмагдан узаг елә!" ("Ибраһим" сурәси, 35).

Ичиндә олдуғу шәһәри тәһлүкәсиз етмәсини вә инананларын рузиләрини вермәси үчүн Аллаһа белә дуа етмишди:

"Јадына сал ки, Ибраһим; "Еј Рәббим, бураны бәладан асудә бир шәһәр ет, әһалисинин Аллаһа вә ахирәт күнүнә инананларына чүрбәчүр мејвәләрдән рузи вер!" - дејә дуа етдиклә,
О: "Кафир оланлара да бир гәдәр рузи верәрәм, лакин сонра

да чәһәннәм эзабына дүчар едәрәм. Амма ора нә фәна бир јердир!" - дејә бујурду" ("Бәгәрә" сурәси, 126).

Бир иш көрәркән Аллаһын буну ондан гәбул етмәси үчүн дуа етмишди:

"Ону да јадына сал ки, Ибраһим вә Исмаил евин бү-нөврәсини учалтдыглары заман: "Еј Рәббимиз! Биз-дән гәбул ет, Сән, доғрудан да, ешидәнсән, биләнсән!" - дејә дуа етдиләр" ("Бәгәрә" сурәси, 127).

Аллаһдан өзүнү вә нәслини Она тәслим гылмасыны, иба-дәт методларыны көстәрмәсини, төвбәләрини гәбул етмә-сини истәмишди:

"Еј Рәббимиз! Бизим һәр икимизи Сәнә итаәткар, нәслимиздән јетишәнләри Сәнә тәслим олан үм-мәт ет, бизә әмәлләримизи көстәр, төвбәмизи гә-бул ет! Һәгигәтән, Сән төвбәләри гәбул едән-сән, мәрһәмәтлисән!" ("Бәгәрә" сурәси, 128).

"Еј Рәббимиз! Онларын ичәрисиндән өзлә-ринә елә бир пејғәмбәр көндәр ки, Сәнин ајәләрини онлара охусун, Китабы вә һикмәти онлара өјрәтсин, онла-ры тәмизләсин! Һәгигәтән, Сән јенилмәз гүввәт, һикмәт саһибсән!" ("Бәгәрә" сурә-си, 129).

Һз.Ибраһим Аллаһа сәмими бир гәлблә бағлыдыр вә ахирәт күнүндә дә мүтлөг билки илә иман етмәкдәдир. Бу сәбәблә дуаларындакы ихласы, сәмимијјәти, тәслимијјәти ачыгча һисс едилир. Мөминләр дә Рәббимизә дуа едәркән өзләринә Һз.Ибраһимин Аллаһа олан дәрин бағлылығыны, сәмимијјәтини вә ихласыны нүмунә кәтүрмәли, тәк дост вә көмәкчи олараг садәчә Рәббимизә јөнәлмәлидирләр.

Һз.Ибраһимин вәсијјәти

Рәббимиз Һз.Ибраһими Гуранда бизләрә Аллаһы јеканә сајан мүваһһид кими таныдыр:

"Јадына сал ки, бир заман Ибраһим атасына вә гөвмүнә демишди: "Мән сизин ибадәт етдикләриниздән тамамилә узағам. Јалныз мәни јохдан јараданан башга! Шүбһәсиз ки, О мәни доғру јола мүвәффәг едәчәкдир!" Ибраһим ону өз нәсли арасында һәмишәлик галан бир сөз етди. Бәлкә, гајыдалар!" ("Зухруф" сүрәси, 26-28).

Һз.Ибраһимин бүтүн иман саһибләринә гојдуғу бу мирас төвһид инанчыдыр. Аллаһын мүбарәк елчисинин бу мирасы онун садәчә Аллаһын разылығыны газанмаг үчүн јашадығыны, садәчә Аллаһы дост вә вәкил сечдијини вә садәчә Аллаһдан горхуб чәкиндијини бизләрә кәстәрир. Һз.Ибраһим һәјаты бојунча Аллаһа һеч бир шеји ортаг гошмадан јашамағы гөвмүнә тәблиғ етмишдир. Һз.Ибраһимин вәсијјәти "Бәгәрә" сүрәсиндә белә хәбәр верилир:

"Рәбби Ибраһимә: "Тәслим ол!" - дедикдә, о: "Аләмләрин Рәббинә тәслим олдум!" -дејә чаваб вермишди. Ибраһим вә Јәғуб буну өз оғланларына вәсијјәт едиб: "Еј оғланларым, һәгигәтән, Аллаһ сизин үчүн дин сечди, сиз дә анчаг мүсәлман олараг өлмәлисиниз!" ("Бәгәрә" сүрәси, 131-132).

"Әксинә, јахшы
ишләр көрүб өзләрини
Аллаһа тәслим едәнләрин
Рәбби јанында
мүкафаты вардыр.."
("Бәгәрә" сурәси, 112).

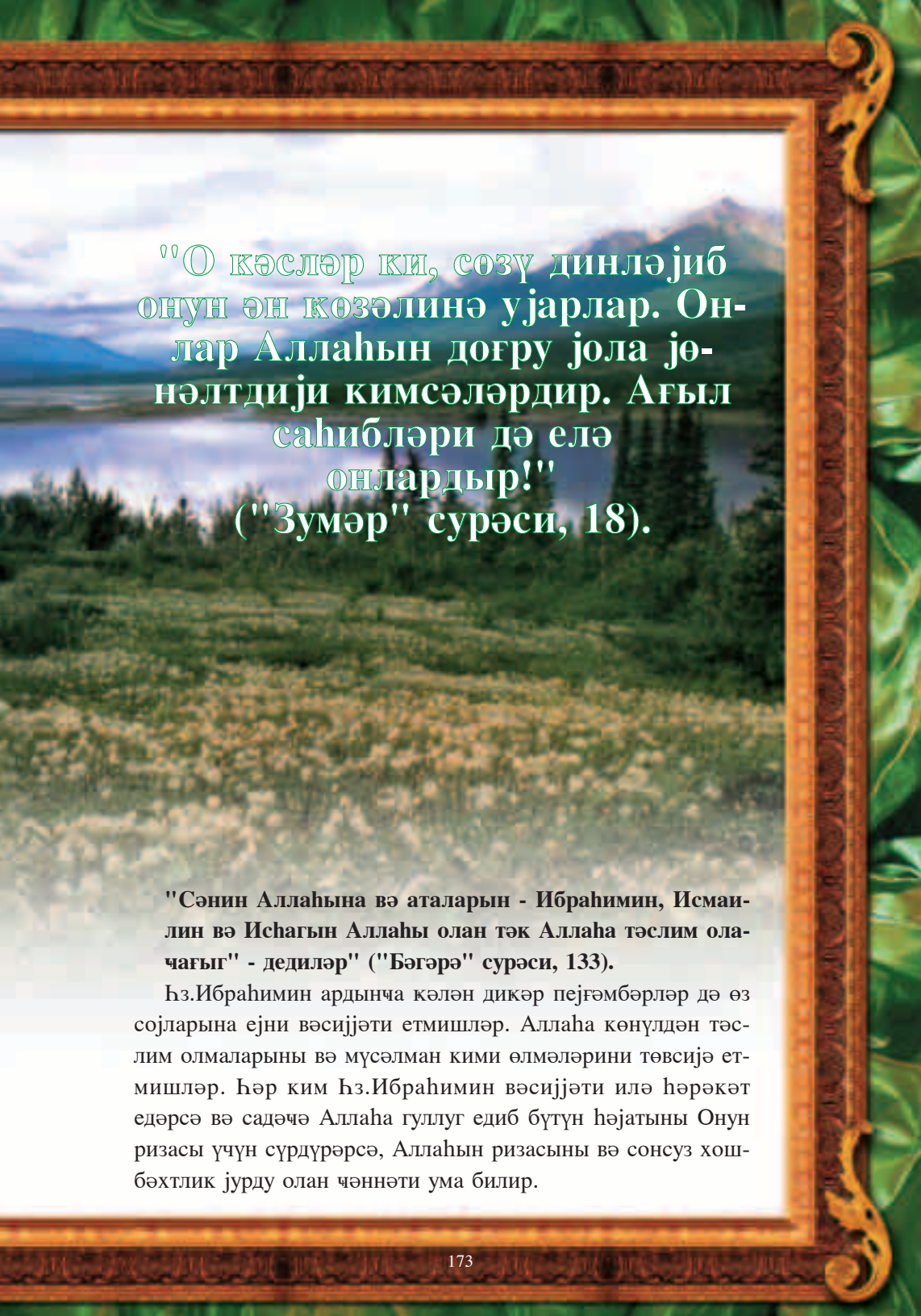




"Тағута ибадәт етмәкдән
чәкиниб төвбә едәрәк
Аллаһа тәрәф гајыданлары
мүждә көзләјир. Бәндәләримә
мүждә вер!"
("Зумәр" сурәси, 17).

Һз.Ибраһимин һидајәт өндәрлији сојунда да давам ет-
миш, оғуллары Һз.Исмајыл вә Һз.Исһаг, нәвәси Һз.Јағуб вә
онун оғлу Һз.Јусиф вә онлары давамчылары олараг ејни сој-
дан кәлән дикәр мүбарәк елчиләр дә инсанлары дин әхла-
гыны јашамаға һикмәтли өјүдләрлә дәвәт етмәји давам ет-
дирмишдиләр. Гуранда Һз.Јағубун вәсијјәти хәбәр вериләр-
кән Рәббимиз белә бујурур:

"Јохса Јәғубун өлүмү јетишдикдә сиз онун јанында
идиниз?! О: "Мәндән сонра нәјә ибадәт едәчәкси-
низ?" - дејә оғланларындан сорушдуғу заман, онлар:



"О кәсләр ки, сөзү динләјиб
онун ән көзәлинә ујарлар. Он-
лар Аллаһын доғру јола јө-
нәлтдији кимсәләрдир. Ағыл
саһибләри дә елә
онлардыр!"
("Зумәр" сурәси, 18).

"Сәнин Аллаһына вә аталарын - Ибраһимин, Исмаи-
лин вә Исаһын Аллаһы олан тәк Аллаһа тәслим ола-
чағыг" - дедиләр" ("Бәгәрә" сурәси, 133).

Һз.Ибраһимин ардынча кәлән дикәр пејғәмбәрләр дә өз
сојларына ејни вәсијјәти етмишләр. Аллаһа көнүлдән тәс-
лим олмаларыны вә мүсәлман кими өлмәләрини төвсијә ет-
мишләр. Һәр ким Һз.Ибраһимин вәсијјәти илә һәрәкәт
едәрсә вә садәчә Аллаһа гуллуғ едиб бүтүн һәјатыны Онун
ризасы үчүн сүрдүрәрсә, Аллаһын ризасыны вә сонсуз хош-
бәхтлик јурду олан чәннәти ума билир.

БЗ.ЛУТ

"Биз Лута да бир һөкм вә
елм вердик,
ону чиркин ишләр
көрән бир мәмләкәтдән
хилас етдик. Һәгигәтән, он-
лар пис,
фасиг бир тајфа идиләр.
Биз ону мәрһәмәтимизә го-
вушдурдуг, чүнки о,
доғрудан да, салеһ
кимсәләрдән иди"
("Әнбија" сурәси, 74-75).

Һз.Лутун һәҗаты

Аллаһ Гуранда бәзи пеҗғәмбәрләрин еҗни дөврдә јашадығыны бизләрә билдирир. Мәсәлән, Һз.Һарун Фиронла мүбаризәсиндә вә гөвмүнә етдиҗи тәблиғдә гардашы Һз.Мусаја дајаг олмушду. Һз.Јагубла оғлу Һз.Јусиф дә Аллаһын еҗни дөврдә пеҗғәмбәрлик мөҗамы илә шәрәфләндирдиҗи мүбарәк инсанлардыр.

Гуранда Һз.Ибраһим вә Һз.Лутун да еҗни дөврдә вә еҗни чоғрафијада јашадығлары хәбәр верилир. Һз.Лут вә Һз.Ибраһим фәргли гөвмләрин ичиндә јашасалар да дә бир-биринә дајаг олмушлар. Рәббимиз Гуранда бу шәкилдә билдирир:

"Ибраһим онлара деди: "Сизин Аллаһы гојуб бүтләри танры гәбул етмәҗиниз јалныз дүнјада аранызда олан достлуға көрәдир. Сонра да гиҗамәт күнү бир-биринизи инкар едәчәк, бир-биринизә ләнәт охујачагысыныз. Мәскәниниз чәһәннәм оду олачаг, өзүнүзә дә көмәк едән кимсәләр тапылмајачагдыр!" Бундан сонра Лут иман кәтирди. Ибраһим деди: "Мән Рәббимин әмр етдиҗи јерә һичрәт едәчәјәм. Һәгигәтән, јенилмәз гүввәт, һикмәт саһиби Одур!"" ("Әнкәбут" сурәси, 25-26).

Аллаһа һичрәт етмәк Она көнүлдән тәслим олмаг, тәк дост вә вәкил олараг Ону билмәк вә Аллаһын һимајәсинә сығынмаг мәналарына кәлир. Һз.Лут да азғын гөвмүнүн инкарчы һәјат тәрзиндән узаглашараг Рәббимизә һичрәт етмиш, бүтүн пејғәмбәрләр кими сәмимијјәти вә Аллаһа тәвәккүлү илә инсанлыға нүмунә олмуш хошбәхт бир инсандыр. Һз.Лут вә Һз.Ибраһим фәргли гөвмләрә көндәрилмиш, фәргли инсанлара тәблиғ етмишдиләр. Гуранда Һз.Лутун тәблиғ етдији гөвмүн Аллаһын гадаған етдији бир позғунлуғ олан һомосексуализми (ејни чинсдән оланларын бир-бири илә евләнмәси) јашајан бир чәмијјәт олдуғу билдирилир.

Лут гөвмүнүн позғунлуғу

Аллаһ Гуранда **"Батилдән һагга тапынараг (пак бир мүвәһһид, халис тәкаллаһлы кими) үзүнү Аллаһын фитри олараг инсанлара вердији динә тәрәф тут..." ("Рум" сурәси, 30)** шәклиндә бујурур вә инсанлары мүәјјән бир фитрәт үзрә јаратдығыны хәбәр верир. Шејтан исә инсанлара **"Аллаһын јаратдыгларына дәјишдирмәләрини"** әмр едир (**"Ниса" сурәси, 119**). Инсаны фитрәтиндән узаглашдырыб һәр чүр азғынлыглара салмаға чалышыр. Шејтанын инсанлары сүрүкләдији азғынлыгларын ән бариз нүмунәләриндән бири исә һомосексуализмдир. Нечә ки, Аллаһ Гуранда шејтанын јөнләндирмәси илә һәрәкәт едиб әхлагсыз бир һәјат јашајан бу инсанларын вәзијјәтини **"...Онлар нә мөчүзә көрсәләр, она инанмазлар. Онлар һагг јолу көрсәләр, ону гәбул етмәз, азғынлыг јолуну көрсәләр ону өзләринә јол сечәрләр. Бунун сәбәби исә онларын ајәләримизи јалан һесаб етмәләри вә ондан гафил олмаларыдыр"** (**"Әраф" сурәси, 146**) шәклиндә хәбәр вермишдир. Бу адамлар Рәббимизин **"Аллаһ сизин төвбәләринизи гәбул етмәк истәјир. Өз нәфсинә ујанлар исә сизи бөјүк бир әјриликлә**

сапдырмаг истәјирләр" ("Ниса" сурәси, 27) ајәси илә дә бујурдуғу кими, бүтүн инсанларын доғру јолдан азмасыны истәјирләр. Гуранда бу инсанларын алачағы әвәз бу шәкилдә билдирилир:

"Онлардан сонра намазы тәрк едиб шәһвәтә ујан бир нәсл кәлди. Онлар да өз әмәлләринин чәзасыны алачаглар" ("Мәрјәм" сурәси, 59).

Бу әхлаг азғынлығы тарихдә фәрғли инсан чәмијјәтләри арасында да мүшаһидә олунур. Бу чәмијјәтләрдән бири дә бүтпәрәст Лут гөвмүдүр. Һз.Лут Рәббимизә көнүлдән иман едән кәзәл әхлаглы, тәвәккүл саһиби мүбарәк бир пејғәмбәрдир. Гөвмүнү дә Аллаһдан горхуб чәкинмәјә, Аллаһын гадаған етдији бу позғунлугдан ваз кечмәјә вә Аллаһын разы олачағы кими бир һәјат јашамаға дәвәт етмишди. Анчаг гөвмү Аллаһын хошбәхт елчисинин дәвәтләринә дүшмәнчиликлә чаваб вермишдир. Һз.Лутун гөвмү кәстәрдији чиркин чәсарәт вә бу әхлагсызлығы сәбәби илә Рәббимизин әзабына дүчар олмушдур. Гуранда Лут гөвмүнүн гаршылашдығы агибәт белә хәбәр верилир:

"Луту да пејғәмбәр кәндәрдик. Бир заман о өз тајфасына демешди: "Сиздән әввәл бәшәр әһлиндән һеч кәсин етмәдији һәјасызлығы сизми едәчәксиниз? Сиз гадынлары атыб шәһвәтлә кишиләрин үстүнә кәлирсиниз. Сиз, доғрудан да, һәдди ашмыш бир тајфасыныз!" Лут тајфасынын чавабы: "Онлары мәмләкәтиниздән чыхарын, чүнки онлар тәмиз адамлардыр!" - демәкдән башга бир шеј олмамашды. Биз ону вә аиләсини хилас етдик. Јалныз өврәти һәлак олду. Онларын үстүнә јағыш жағдырдыг. Бир көр күнаһкарларын ахыры нечә олду!" ("Әраф" сурәси, 80-84).

Ачыг-ашкар хәбәрдар олунсалар да азғынлыгларына давам едән бу инсанлар Һз.Луту вә јанындакы мөминләри олдуғлары шәһәрдән сүркүн етмәклә һәдәләмишдиләр. Вә

"Дунја һәјаты кафирләр үчүн
зинәтләнмишдир.

Онлар иман кәтирәнләрә
истеһза едирләр. Ыалбуки,
мүттәгиләр гијамәт күнүндә
онлардан үстүндүрләр.

Аллаһ истәдији кәсә
сајсыз-һесабысыз рузи верәр"
("Бәгәрә" сурәси, 212).

"онлар тэмиз адамлардыр" ("Әраф" сурәси, 82) дејәрәк өз аләмләриндә мөминләрә лағ етдикләрини санырмышлар. Гөвмүнүн бу азғынлығына гаршы Һз.Лут Аллаһын разылығы үчүн тәблигинә давам етмишди.

Һз.Лут Аллаһа олан күчлү иманынын вә дәрин Аллаһ горхусунун бир тәчәллиси олагаг сәбрли, гәтијјәтли вә чәсур бир гулдур. Апардығы тәблиғатда гөвмүнүн она истәһза вә һүчумла чаваб вермәси онун шөвгүнү вә әзмини даһа да артырмышды. Аллаһын инсанлага елчи вә горхудучу олагаг көндәрдији бүтүн пејғәмбәрләр кими инсанлага јахшылығы әмр едиб онлары писликдән чәкиндирмәјә давам етмиш, Рәббимизин она бәхш етдији бу шәрәфли борчу дәгигликлә јеринә јетирмишдир. Аллаһ Гуранда бу шәкилдә бујуруп:

"Ја Пејғәмбәр! Һәгигәтән, Биз сәни бир шаһид, бир мүждәчи вә бир горхудан кими көндәрдик! Аллаһын изни илә Она тәрәф чағыран вә нурлу бир чыраг олагаг көндәрдик! Мөминләрә Аллаһ тәрәфиндән бөјүк бир мүкафат бәхш едиләчәји илә мүждә вер! Кафирләрә вә мұнафигләрә итаәт етмә. Онларын әзијјәтләринә әһәмијјәт вермә, Аллаһа бел бағла. Аллаһын сәнә вәкил олмасы кифајәт едәр" ("Әһзаб" сурәси, 45-48).

"Сонра бир-биринин ардынча пејғәмбәрләр көндәрдик. Һәр үммәтә өз пејғәмбәри кәлдикчә ону јаланчы сајдылар. Биз дә онлары бир-биринин ардынча мәһв едиб әфсанәләрә дөндәрдик. Иман кәтирмәјән тајфа мәһв олсун!" ("Муминун" сурәси, 44).

Мөминләрин дә Лут пејғәмбәрин бу үстүн әхлагыны өзләринә нүмунә көтүрмәси, еләдикләри тәблиғә һәмишә дахили сәбрлә давраанмасы вә дин әхлагыны инсанлага мүхтәлиф јолларла, ән көзәл шәкилдә вә гәтијјәтлә изаһ етмәси лазымдыр.

"Биз һәмчигинин Исмаили,
Әлжәсәи, Јуниси вә
Луту да вә онлары
аләмләрдән үстүн тутдуг"
("Әнам" сурәси, 86).

Һз.Лутун гөвмүнү хэбәрдар етмәси

"Лут тајфасы да пејгәмбәрләри тәкзиб етди. О заман ки, гардашлары Лут онлара деди: "Мәкәр горхмурсу-нуз? Шүбһәсиз ки, мән сизин үчүн етибар олунасы бир пејгәмбәрәм! Артыг Аллаһдан горхун вә мәнә ита-эт един!" ("Шуәра" сурәси, 160-163).

Һз.Лут гөвмүндән еләдикләри "чиркин һәјасызлыға" сон гојмағы вә она табе олмағы истәмишдир. О, етдији бу тәб-лиғин дәрһал ардынча онлардан һеч бир әвәз көзләмәдији-ни, јалныз Аллаһын разылығына наил олмаг үчүн сәј көс-тәрдијини билдирмишди:

"Мән бунун мүгабилиндә сиздән һеч бир әвәз истәми-рәм. Мәним мүкафатым анчаг аләмләрин Рәббинә аиддир!" ("Шуәра" сурәси, 164).

Һз.Лут бу сөзләриндән сонра гөвмүнүн јашадығы һәја-тын нә гәдәр бөјүк әхлагсызлыг олдуғуну белә тәриф ет-мишди:

"Доғруданмы сиз бәшәр өвладындан јалныз еркәкләр-лә јахынлыг едирсиниз? Вә Рәббинизин сизин үчүн ја-ратдығы гадынларынызы тәрк едирсиниз? Сиз һәдди ашан бир чамаатсыныз!" Онлар дедиләр: "Еј Лут! Әкәр сон гојмасан, мүтләг говулачагсан!" Лут деди: "Һәгигәтән, мән сизин әмәлинизә нифрәт едәнләрдә-нәм!" ("Шуәра" сурәси, 165-168).

Һал-һазырда бәзи инсанлар бу кими азғынлыглары мүм-күн вә мәшру көстөрмәјә чалышыр. Дүнјанын дөрд бир ја-нында әхлаги ашынма вә деженарасијанын артмасынын сә-бәбләриндән бири дә будур. Һалбуки мүсәлман бүтүн һәја-тыны Аллаһын билдирдији һөкмләрә көрә мүәјјән едир. Аллаһын "чиркинлик-һәјасызлыг" кими тәриф етдији бу әхлаги азғынлыг гаршысында иман саһибләринин давраны-шы да Һз.Лут кими олмалыдыр.

Лут пейгәмбәрин бүтүн чәһдләринә һәдә-горху вә һүчумларла чаваб верән бу ағылсыз вә әхлагсыз инсанларын сәјча чох олмасындан гајнагланан бир архајынчылыг һисси ичиндә олдуғлары да әјәләрдән көрүнүр. Диндән узаг јашајан инсанларын бир гисми бу чүр јанлыш бир нөгтеји-нәзәрә саһибдир. Јәни сәјларынын чох олмасы онлара бир әминлик һисси верир. Анчаг Рәббимиз бизә тарих бојунча иман едәнләрин сәјынын һәмишә аз олдуғуну билдирир. Һз.Лутун гөвмүнүн ичиндәки иман едәнләрин сәјы үчүн дә Аллаһ әјәсиндә **"Лакин орада бир евдән башга мүсәлман тапмадыг"** (**"Заријат" сурәси, 36**) шәклиндә бујурур. Анчаг Аллаһын көмәји вә дәстәји даим мөминләрин јанындадыр вә мүһүм олан да будур. Гуранда Рәббимиз сәмими гәлблә иман едән, садәчә Аллаһын ризасыны көзләјән, ахирәт јурду үчүн сәләһ әмәлләр едән, Ислам әхлагыны инсанлар арасында јәјмаг үчүн сәј көстәрән иман саһибләринин һәр заман галиб кәләчәкләрини вәд едир. **"Нур"** сурәсиндә Рәббимиз бу шәкилдә бујурур:

"Аллаһ араныздан иман кәтириб јахшы ишләр көрәнләрә - јалныз Мәнә ибадәт едәрләр, һеч нәји Мәнә шәрик гошмазлар дејә - онлары өзләриндән әввәлкиләр кими јер үзүнүн варисләри едәчәјини, онлар үчүн онларын Аллаһын Өзү бәјјәндији динини мөһкәмләндирәчәјини вә онларын горхусуну сонра әмин-аманлыгла әвәз едәчәјини вәд бујурмушдур. Бундан сонра күфр едәнләр, шүбһәсиз ки, әсл фасигләрдир!" (**"Нур" сурәси, 55**).

Рәббимизин бу илаһи гануну јүзилликләр бојунча керчәкләшмиш, һәр заман азлыгда олан мөминләр өзләриндән сәјча чох олан гөвмләринә гаршы мүбаризәдә чох бөјүк зәфәрләр әлдә етмишдир. Аллаһ иман едәнләри белә мүждөләјир:

"...Нечә дәфә олуб ки, аз бир дәстә Аллаһын изни илә, чох бир дәстәјә галиб кәлиб! Аллаһ сәбр едәнләрләдир!" (**"Бәгәрә" сурәси, 249**).

Һз.Лута кәлән елчиләр

Һз.Ибраһимә кәлән елчиләр бу мұбарәк инсаны сәләһ бир өвладла мүждәләмишди. Елчиләрин вердији дикәр бир хәбәр исә Лут гөвмү илә бағлыдыр:

"Елчиләримиз Ибраһимә мүждә кәтирдикләри заман: "Биз бу мәмләкәт әһлини мәһв едәчәјик, чүнки онлар залимдирләр" -дедиләр" ("Әнкәбут" сурәси, 31).

Ајәләрдә Һз.Лута кәлән елчиләр исә бу шәкилдә хәбәр верилир:

"Елчиләримиз Лутун јанына кәлдикләри заман әндишәјә дүшдү, үрәји сыхылды вә: "Бу, чох чәтин бир күндүр!" - деди" ("Һуд" сурәси, 77).

Гуранда Һз.Лутун ичиндә јашадығы азғын гөвмүн Һз.Лута елчиләр кәлдијини хәбәр алараг онларын јанына кетдији билдирилир:

"Чәлалыма анд олсун ки, онлар өз гонагларыны онлара тәслим етмәји тәләб етмишдиләр..." ("Гәмәр" сурәси, 37).

Һз.Лут исә гөвмүнү бу шәкилдә хәбәрдар едир:

"Тајфасы тәләсик јанына кәлди. Онлар әввәл дә пис ишләр көрүрдүләр. Лут онлара деди: "Еј гөвмүм! Бунлар (балаларым вә ја үммәтимин гадынлары) мәним гызларымдыр. Онлар (никаһ бахымындан) сизин үчүн даһа тәмиздирләр. Аллаһдан горхун вә мәни гонагларын јанында рүсвәј етмәјин, Мәкәр аранызда ағлы башында бир адам јохдур?" Онлар дедиләр: "Сәнин гызларына һеч бир рәғбәтимиз олмадығыны, шүбһәсиз, билирсән. Нә истәдијимизи дә, јәгин ки, билирсән!" ("Һуд" сурәси, 78-79).

Һз.Лутун **"будур, мәним гызларым"** ифадәси илә ишарә етдији мәсәлә өз гызлары ола биләчәји кими гөвмүндәки дикәр кәнч гызлар да ола биләр. О бу ифадәси илә гөвмүнә

Аллаһын мәшру гылдығы шәкилдә, јәни бир киши илә бир гадын арасында вә никаһ алтында керчәкләшәчәк бир багылылыға гане олмаларыны төвсијә едирди (Ән доғрусуну Аллаһ биләр). **"Мәкәр аранызда ағлы башында бир адам јохдур?"** ифадәси исә гөвмүн һамысынын азғынлыгы ичиндә олдуғуну көстәрир. Һз.Лут Аллаһын сечдији шәрәфли вә көзәл әхлаглы бир инсан олараг әхлагына јарашмајан бир һәјат тәрзи кечирән бу гөвм арасындан чыхмаг истәјирди:

"Лут деди: "Каш сизә чатан бир күчүм-гүввәтим олајды, јахуд мөһкәм бир архаја сөјкәнәјдим!"" ("Һуд" сурәси, 80).

Анчаг Рәббимиз Лут гөвмүнүн бу азғынлығына гаршы шиддәтли бир әзабла гаршылыгы верәчәјини елчиләри васитәсилә Һз.Лута билдирди:

"Лут деди: "Сиз јад адамларсыныз!" Белә чаваб вердиләр: "Хејр, биз сәнин јанына онларын шүбһә етдикләри шејлә кәлмишик! Биз сәнә доғру хәбәр кәтирмишик. Биз, һәгигәтән, доғруданышанларыг! Кечәнин бир вахты айләни јола чыхарт, сән өзүн дә онларын архасынча кет. Сиздән һеч кәс дөнүб кери бахмасын. Сизә әмр олунан јерә кедин!" Вә она вәһј етдик ки, сәһәр чағы онларын көкү кәсилмиш олачаг" ("Һичр" сурәси, 62-66).

"Дедиләр: "Еј Лут! Биз сәнин Рәббинин елчиләријик. Онлар әсла сәнә тохуна билмәзләр. Кечәнин бир вахтында айләнләр бирликдә чых кет. Һеч кәс дөнүб кери бахмасын. Тәкчә өврәтин истиснадыр. Онлара тохуначаг әзаб өврәтинә дә тохуначагдыр. Онларын вахты сәһәрдир. Сәһәр јахын дејилми?"" ("Һуд" сурәси, 81).

Ајәдә билдирилән әһәмијјәтли бир һәгигәт дә Һз.Лутун һәјат јолдашынын да һәлак едиләчәк гөвмә дахил олмасыдыр. О, Һз.Лут кими Аллаһын аләмләрә үстүн гылдығы, пејгәмбәрлик мәртәбәси илә шәрәфләндирдији гижмәтли бир

гулунун ханымы олмуш, анчаг бир немэт вә шәрәф олан бу сифәт она - сәмимијјәтсизлији вә инкары үзүндән - бир шеј газандырмамышды.

Һз.Лутун ханымынын бу шәкилдә һәлак едилмәси Аллаһын "сечкин вә хејирли" кимсәләр гылдығы пејғәмбәрләрин јахыны олма вә ја онларын сојундан кәлмә кими бағларын инсанларын ахирәт әзабындан јаха гуртармасыны тәмин етмәјәчәјини көстәрир. Бир инсанын ничат тапмасы о адамын Аллаһа олан дәрин иманы, тәслимијјәти, итаәти вә Аллаһдан шиддәтлә горхуб чәкинмәси илә бағлыдыр. Әкәр адамын гәлбиндә белә сәмими бир иман јохдурса, Аллаһын елчиләринин ән јахыны белә олса һеч кәс үчүн гуртулуш јохдур. Һәтта Аллаһын елчиләринин јахынында олуб, ондан тәрбијә алыб јенә дә инкар етмәси о адамын Аллаһ гатында мәсулијјәтини даһа да артыра биләр. Нечә ки, Аллаһ Гуранда пејғәмбәрләрин ханымлары һаггында бу шәкилдә бујурур:

"Сиз еј Пејғәмбәрин зөвчәләри! Сиздән һансы бири-низ ачыг-ашкар бир чиркин иш көрсә, онун әзабы икигат олар. Бу, Аллаһ үчүн асандыр! Сиздән һәр ким Аллаһа вә Рәсулуна итаәт едиб јахшы ишләр көрсә, онун мұкафатыны икигат верәрик. Биз онун үчүн түкәнмәз рузи һазырламышыг. Сиз еј Пејғәмбәрин зөвчәләри! Аллаһдан горхачагыныз тәгдирдә сиз гадынларын һеч бири кими дејилсиниз. Буна көрә дә јумшаг данышмајын, јохса гәлбиндә мәрәз дүшәр. Көзәл данышын! Евләриниздә гәрар тутун. Илкин чаһилијјәт дөврүндәки кими ачыг-сачыг олмајын. Намаз гылын, зәкат верин, Аллаһа вә Рәсулуна итаәт един. Сиз еј ев әһли! Аллаһ сиздән чиркинлији јох етмәк вә сизи тәр-тәмиз етмәк истәр!" ("Әһзаб" сурәси, 30-33).

Рәббимиз бу мөвзуда Һз.Лутун вә Һз.Нухун инкарчы ханымларыны бизләрә дәрс олараг мисал верир. Ајдәдә ајрыча

"Бәмчинин намусуну
мөһкәм горујуб сахламыш
Имранын гызы Мәрјәми дә
мисал чәкди.

Биз либасынын јахасындан
она Өз руһумуздан үфүрдүк.

Мәрјәм Рәббинин
сөзләрини, китабларыны
тәсдиг етди вә итаәт
едәнләрдән олду"
("Тәһрим" сурәси, 12).



Фиронун иман едөн ханымы да сәмимијјәти, Аллаһ горхусу вә ичдән дуасы илә чох көзәл бир нүмунә олараг билдирилди:

"Аллаһ кафирләрә Нухун өврәти илә Лутун өврәтини мисал чәкди. Онлар Бизим гулларымыздан ики сәләһ бәндәнин кәбини алтында идиләр. Онлар әрләринә хәјәнәт етдиләр вә онлары Аллаһдан һеч вәчһлә гуртара билмәдиләр. Онлара: "Башгалары илә бирликдә сиз икиниз дә чәһәннәмә кириң!" -дејилди. Аллаһ иман кәтирәнләрә исә Фиронун зөвчәсини мисал чәкди. О заман о: "Еј Рәббим! Мәним үчүн Өз дәркаһында - чәннәтдә бир ев тик, Мәни Фирондан вә онун әмәлиндән гуртар. Мәни залим гөвмдән хилас ет!" - демишди" ("Тәһрим" сурәси, 10-11).

Һәлакын керчәкләшмәси

Һз.Лутун гөвмүнүн һәлак едәчәјинин хәбәри елчиләр тәрәфиндән илк өнчә Һз.Ибраһимә билдирилир:

"Деди: "Еј елчиләр! Сизин ишиниз нәдир?" Онлар дедиләр: "Биз күнаһкар бир гөвмә көндәрилмишик. Онларын башына килдән дашлар јағдырмаг үчүн кәлмишик. Һәдди ашанлар үчүн сәнин Рәббинин дәркаһында хүсуси нишан гојулмушдур! Нәһәјәт, орада олан мөминләри чыхартдыг. Лакин орада бир евдән башга мүсәлман тапмадыг" ("Заријат" сурәси, 31-36).

Елчиләр Һз.Ибраһимдән сонра Һз.Лута кетмиш вә она да бу һәлак барәдә хәбәр вермишдиләр. Мүсәлман чәмијјәт исә бу һәлақдан горуначагды. Аллаһ Лут гөвмүнү нечә бир әзабла һәлак етдијини белә билдирир:

"Анд олсун ки, онлар өз гонагларыны онлара тәслим етмәји тәләб етмишдиләр. Биз дә онлары кор етдик



"Инди эзабымы вэ тәһдидләрими дадын!" - дедик
(**"Гәмәр"** сурәси, 37).

"Әмримиз кәлдији заман о јурдун алтыны үстүнә чевирдик вә үзәринә одда бишмиш бәрк дашлар јағдырдыг. Онлара Рәббинин дәркаһында әламәт гојулмушду. О залимләрдән дә узаг дејилдир!" (**"Буд"** сурәси, 82-83).

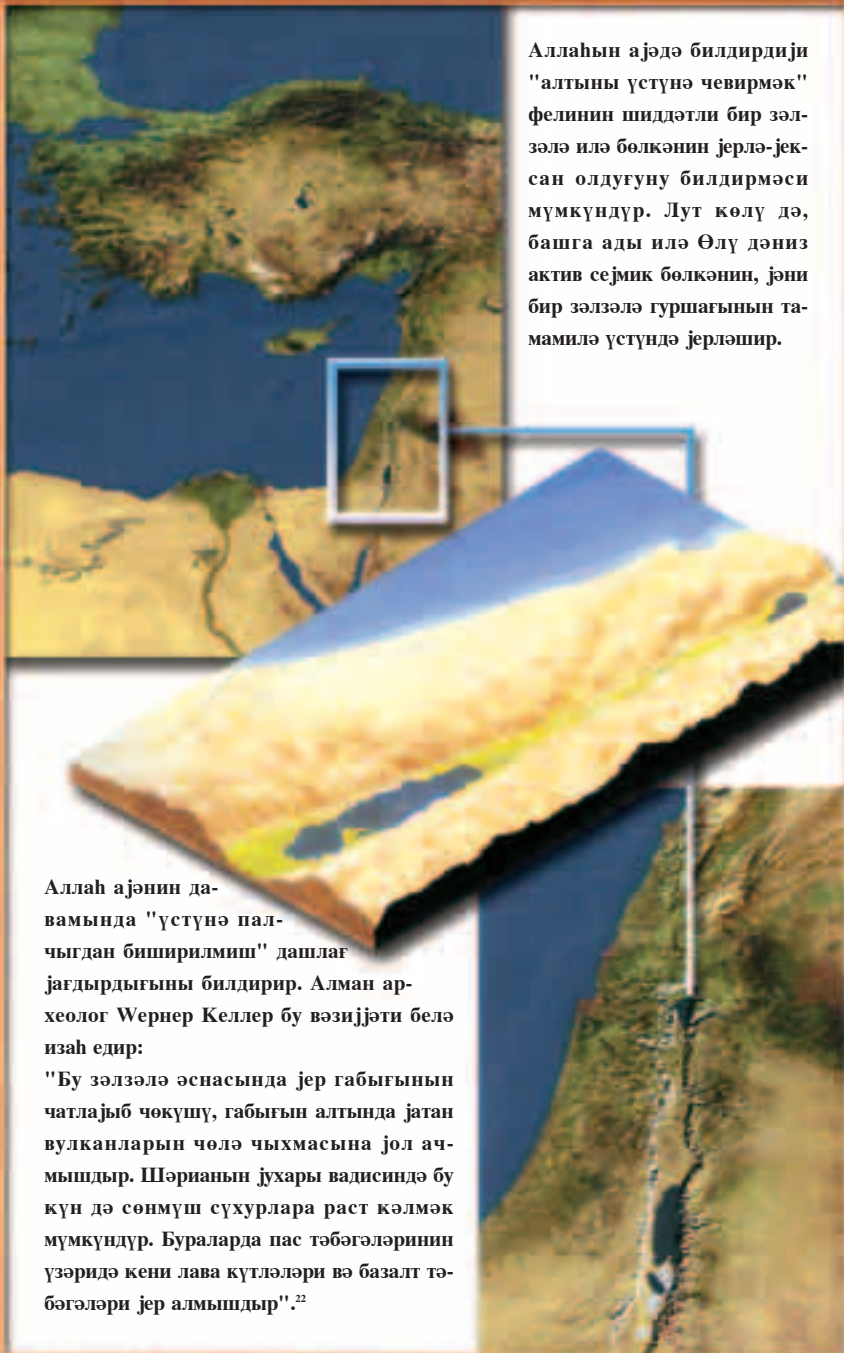
Ајәнин башындакы **"алтыны үстүнә чевирмәк"** фелинин шиддәтли бир зәлзәлә илә бөлкәнин јерлә-јексан олдуғуну ифадә етмәси мүмкүндүр. Ајәнин давамында хәбәр верилән **"үзәринә одда бишмиш бәрк дашлар јағдырдыг"** ифадәси илә вулканик бир партлајыша вә бунун сонунда пүскүрән **"одда бишмиш"** гаја вә дашлара ишарә едилә биләр. **"Шуәра"** сурәсинини 173-чү ајәсиндә ејни һадисә **"...Үстүнә бир јағыш јағдырдыг. Горхудуланларын јағышы нә јаман јағышдыр!"** шәклиндә билдирилир. Јәни гөвм бир тәрәфдән горхулу бир зәлзәлә, дикәр тәрәфдән дә үзәрләринә јаған вулканик лавалар вә гајнар дашларла јох едилә билир (Ән доғрусун Аллаһ билир).

Тарихчиләр Лут гөвмүнүн башына кәлән бу бөјүк фәләкәтин јеринин **"Лут көлу"** вә ја **"Өлү дәниз"** кими мәлум

олан көлүн саһилләри олдуғуну дүшүнүрләр. Мүасир дөвр-дө Исраилин ишғалы алтындакы Гәрби Шерија илә Иорда-нија арасында галан Лут көлүнүн јанында јер алан тарихи Содом вә Гоморра шәһәрләри Һз.Лутун тәблиғ етдији поз-ғун чамаатын јашадығы јерләр кими гәбул едилир. Бөлкәдә апарылан археоложи арашдырмалар Лут көлүнүн саһиллә-риндә јерләшән бу шәһәрләрин бөјүк бир зәлзәлә нәтичә-синдә ашағы чөкдүјүнү көстәрир. Тәдгигатчылара көрә, Лут көлүнүн бир һиссәсини јерин дәринликләринә кирән Лут гөвмүнүн галыглары тәшкил едир (Әтрафлы мәлумат үчүн бах: Һарун Јәһја, "Гөвмләрин һәлакы").

Алман тәдгигатчысы Вернер Келлер археоложи вә кеоложи тәдгигатлара әсаһанараг һазырладығы ачыгламада Лут гөвмүнүн јашадығы Содом вә Го-морра шәһәрләринин јерләринин Сиидм Вадиси олдуғу билдирилир. Келлер китабында буранын Лут көлүнүн ән ашағы уч јериндә јерләшән бөлкә олдуғу-ну вә вахтында бурада кениш јашајыш јерләри олдуғундан бәһс едир. Бөлкәдә мејдана қәлән фәлакәт нәтичәсиндә көлә ахыб төкүлән шәһәрин галыглары-нын бир һиссәси көлүн саһилиндә тапылмышдыр. Бу тапынтылар Лут гөвмү-нүн һәјат сәвијјәсинин јүксәк олдуғуну көстәрир.






Аллаһын ајәдә билдирдији "алтыны үстүнә чевирмәк" фелинин шиддәтли бир зәлзәлә илә бөлкәнин јерлә-јексан олдуғуну билдирмәси мүмкүндүр. Лут көлү дә, башга ады илә Өлү дәниз актив сејмик бөлкәнин, јәни бир зәлзәлә гуршағынын тамамилә үстүндә јерләшир.


Аллаһ ајәнин да-вамында "үстүнә пал-чыгдан биширилмиш" дашлаг јағдырдығыны билдирир. Алман археолог Вернер Келлер бу вәзијјәти белә изаһ едир:

"Бу зәлзәлә әснасында јер габығынын чатлајыб чөкүшү, габығын алтында јатан вулканларын чөлә чыхмасына јол ачмышдыр. Шәрианын јухары вадисиндә бу күн дә сөнмүш сүхурлара раст кәлмәк мүмкүндүр. Бураларда пас тәбәгәләринин үзәридә кени лава күтләләри вә базалт тәбәгәләри јер алмышдыр".²²



"Мәкәр онлара өзләриндән
эввәлки Нух, Ад,
Сәмуд тајфасынын,
Ибраһим гөвмүнүн,
Мәдјән әһалисинин вә
шәһәрләри алт-үст олмуш Лут
тајфасынын хәбәри
кәлиб чатмадымы?
Пејгәмбәрләри онлара ашкар
мөчүзәләрлә кәлмишдиләр.
Аллаһ онлара зүлм едән
дејилди, лакин онлар
өзләринә зүлм етдиләр"
("Төвбә" сурәси, 70).

"Сиз гадынлары горујуб
шәһвәтлә еркәкләрин
јанынамы кедирсиниз?
Бәгигәтән, сиз чаһил бир
тајфасыныз!"



Лут тајфасынын чавабы
јалныз: "Лутун аиләсини
јурдунуздан говуб
чыхардын. Чүнки онлар
тәмиз галмаг
истәјән инсанлардыр!
" - демәкләри о лмушду"
("Нәмл" сурәси, 55-56).

Помпеј халгы Лут гөвмү илә ејни агибәти јашады

Помпеј Ромада әхлагы декенерасијанын символу иди. Помпеј халгы да ејнилә Лут гөвмү кими чинси азғынлыгыла-ра јөнәлмиш, Аллаһын әмр етдији әхлага вә һәјата зидд олан бир һәјат тәрзини сечмишди. Анчаг онларын да агибәти Лут гөвмү кими олду. Чүнки Аллаһын әмрләринә гаршы чыхан һәр халг бунун әвәзини мүтләг дүнјада ја да ахирәтдә алачаг. Бу, Аллаһын бир ганунуду вә Аллаһ "**Сән Аллаһын сүннәсиндә һеч бир дәјишиклик тапмазсан!"** ("**Фатир сурәси, 43**) әјәси илә бу керчәји бизләрә хәбәр верир.

Помпејин һәлакы Везуви вулканынын пүскүрмәси илә баш вермишдир. Везуви вулканы Италијанын, хүсусилә дә Неапол шәһәринин символудур. Тәхминән 2000 илдән бәри сугун олан Везуви "Ибрәт дағы" адландырылыр. Мәшһур Содом вә Гоморра шәһәрләринин башына кәлән фәлакәтлә Помпеј фачиәси бир-биринә чох бәнзәјир. Везувинин гәрб јамачында Неапол, шәрг јамачында исә Помпеј шәһәри јер алыр. Тәхминән 2000 ил өнчә баш вермиш бир лава вә күл пүскүрмәси бөјүк бир фәлакәт олараг бу шәһәрин инсанларыны ани бир шәкилдә



јахаламышды. Фэлакэт елэ ани олмушду ки, һәр шеј 2000 ил эввэл олдуғу кими галды. Санки заман дондурулду.

Помпејин белэ фэлакэтлэ јер үзүндөн силинмәсиндә әл-бәттә, дәрс алына биләчәк һикмәтләр вар. Тарихи гејдләр шәһәрин јох олмаздан өнчә там бир сәфаһәт вә азғынлыг мәркәзи олдуғуну кәстәрир. Анчаг Везувинин лавалары бир анда бүтүн шәһәри хәритәдән силди. Һадисәнин ән марағлы тәрәфи исә шәһәрин күндәлик јашајышы ичиндә Везувинин горхунч партламасына бахмајараг һеч кәсин гача билмәмәси вә олдуғу јердә донуб фэлакәтдән бихәбәр олмасы иди. Јемәк јејән бир аилә о андакы кими ејнилә дашлашмышды. Позғунлуг әснасында дашлашмыш бир чох инсан тапылмышды. Даһа әһәмијјәтлиси одур ки, бу инсанлар арасында ејни чинсдән оланлар, кичик оғлан вә гыз ушағлары да варды. Помпеј галығларындан чыхарылан дашламыш инсан чәсәдләринин бәзиләринин үзләри һеч позулмадан галмышды. Үмуми үз ифадәси чашғынлыгды. Чүнки бу халг Аллаһын әјәләриндә билдирилдији кими, "бирдән-бирә" јох олмушду. Аллаһ бу мөвзуда "бир шәһәр халгыны" белә нүмунә верир:

"Онлара анчаг дәһшәтли бир сәс олду. Дәрһал мәһв олуб кетдиләр" ("Јасин" сурәси, 29).



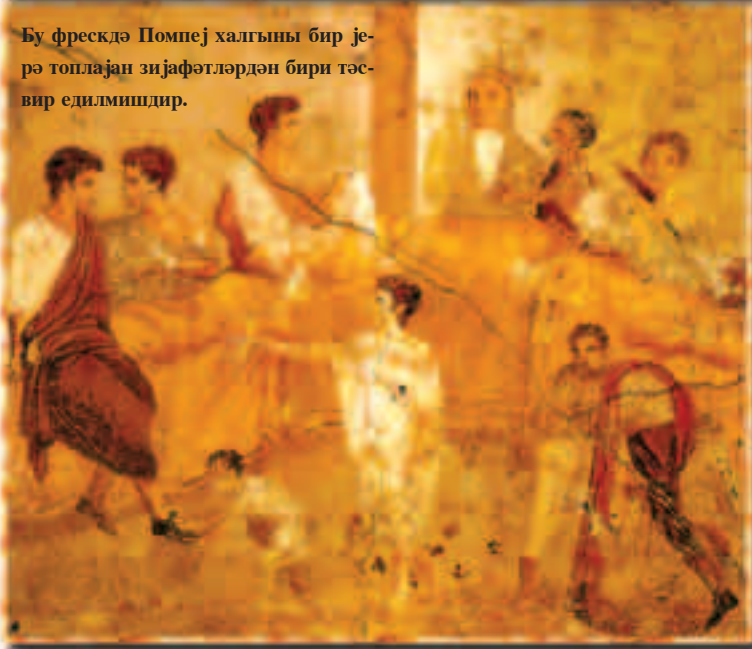


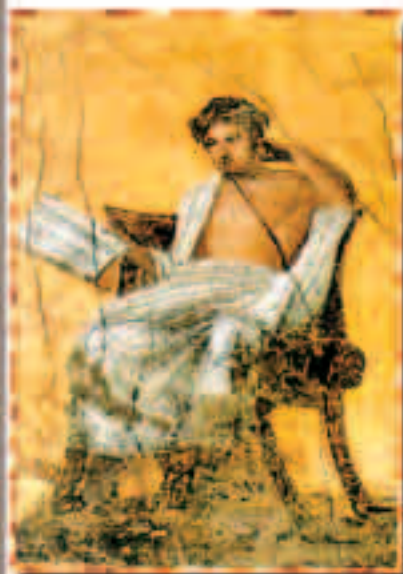
Помпејин галынтыларындан чыхарылан дашлашмыш инсан чәсәдләриндәне бир нечә нүмүнә.





Бу фрескдә Помпеј халғыны бир же-
рә топлаҗан зи јафәтләрден бири тәс-
вир едилмишдир.





Помпеј доврунэ аид фресклар.



"Еј Рэббим! Мэни вэ аилэми
бунларын көрдүжү ишдэн
гуртар!" Артыг Луту вэ бүтүн
аилэсини хилас етдик..."

"Анчаг керидә галан бир
гадын истисна олмагла!
Сонра да о бириләри мәнв
едиб көкүнү кәсдик"
("Шуәра" сурәси, 169-172).



Һз.Лутун вә Һз.Ибраһимин һичрәти

Ајәләрдә Һз.Ибраһим вә Һз.Лутун Аллаһын әмри илә һичрәт едиб көзәл бир јурда јерләшдикләри билдирилир. Рәббимиз Гуранда бу ики мүбарәк инсана вә сојларына гисмәт етдији хејирли агибәти бу шәкилдә хәбәр верир:

"Биз ону да, Луту да аләмләр үчүн мүбарәк етдијимиз јерә говушдурдуг. Биз она Исаагы, үстәлик Јәғубу да бәхш едиб онларын һамысыны салеһ кимсәләр етдик. Биз онлары әрмизлә доғру јола кәтирән имамлар етдик. Биз онлара хејирли ишләр көрмәји, намаз гылмағы вә зәкат вермәји вәһј етдик. Онлар јалныз Бизә ибадәт едирдиләр. Биз Лута да бир һөкм вә елм вердик, ону чиркин ишләр көрән бир мәмләкәтдән хилас етдик. Һәгигәтән, онлар пис, фасиг бир тајфа идиләр. Биз ону мәрһәмәтимизә говушдурдуг, чүнки о, доғру-

Помпејдә мөвчуд олан бу абидәләрдә ун үјүдмәк үчүн истифадә едилән дөрд әдәд дәјирман көрүнүр.



дан да, салеһ кимсэләрдән иди" ("Әнбија" сурәси, 71-75).

Һәм Һз.Лут, һәм дә Һз.Ибраһим һичрәт едибләр, јәни јашадыглары евләрини вә јурдларыны Аллаһын әмри илә тәрк едибләр.

Һичрәт анчаг салеһ мөминләр тәрәфиндән һәјата кечирилә билән бир ибадәтдир. Диндән узаг јашајан инсанлар һәр шејләрини, бүтүн варлыгларыны бир анда бурахыб намәлум бир јерә көчмәјә чүрәт едә билмәзләр. Евләри, әшјалары, мал вә мүкләри онлар үчүн чох өнәмлидир. Һалбуки бир мөмин һара кедирсә кетсин, Аллаһын она гисмәт етдијинин ән хејирлиси олачағыны билдији үчүн һеч тәрәддүд етмәдән вар-јохуну бурахыб Аллаһын ризасы үчүн һичрәт едә биләр. Һз.Ибраһим вә Һз.Лут бу тәслимијјәти вә тәвәккүлү ән көзәл шәкилдә көстәрмишләр. Аллаһын ризасыны газанмаг үчүн дүнјадан үз дөндәрмиш, әвәзиндә исә Рәббимиз онлары һәм дүнја һәјатында бәрәкәтли бир јердә мәсқунлашдырмыш, һәм дә ахирәтдә сонсуз чәннәт немәтләрини бәхш етмишдир.

Аллаһа күвәнән вә һәјатларыын һәр анында мүтләг бир хејирлә гаршылашачагларыны билән мөминләр дә һәр заман пејғәмбәрләр кими Аллаһа тәслимијјәтли давраммалыдыр. Чүнки кәләчәк горхусу вә дүнјаја аид истәкләр анчаг дин әхлагындан узаг јашајан инсанлара хас хүсусијјәтләрдир. Рәббимиз мадди мәнфәәтләринин ардынча дүшмәмәләринин бир мүкафаты олага мөминләри һәм дүнјада, һәм дә ахирәтдә мисли көрүнмәмиш немәтләрлә мүждәләјир.

Бунунла јанашы Гуранда Аллаһдан бөјүк бир немәт олага пејғәмбәрләрин саһиб олдуглары бөјүк мүлкдән бәһс едилир. Һз.Давуда дүнја һәјатында бир мүлк верилмиш, Һз.Сүләјман кимсәнин күчүнүн чатмадығы бир гүввәтә вә зәнкинлијә саһиб олмушду. Аллаһ Гуранда Һз.Ибраһимә вә сојуна да бөјүк бир мүлк вердијини билдирир:

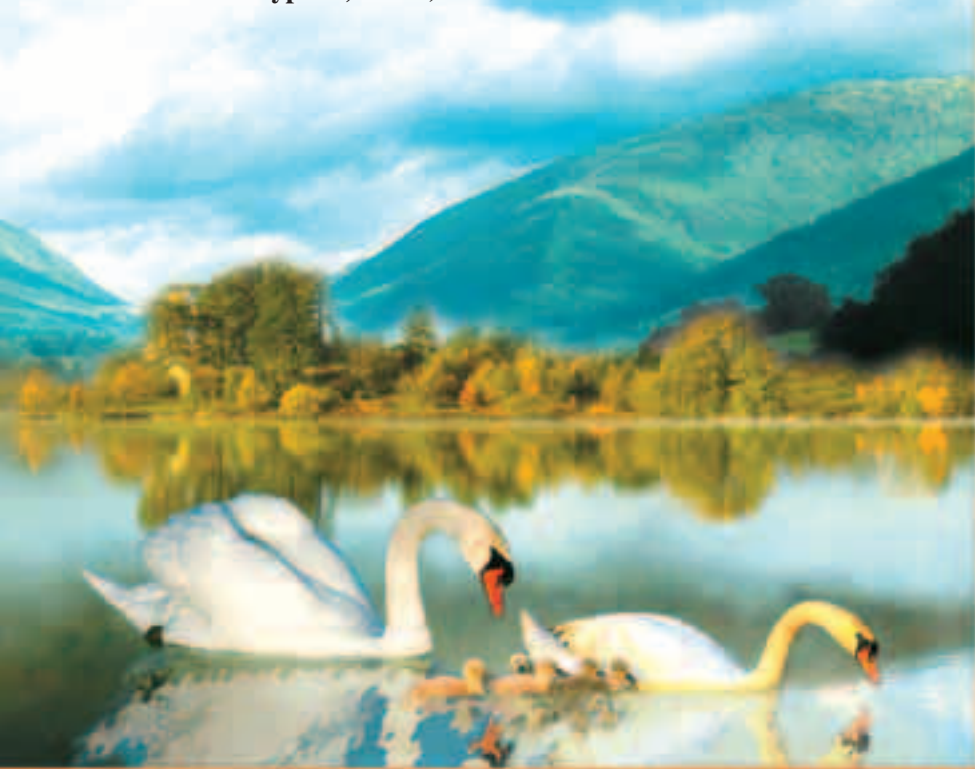
"Јохса онлар Аллаһын Өз немәтиндән бәхш етдији шејә көрә инсанлара һәсәд апарырлар? Һалбуки Биз Ибраһим өвладына да китаб вә һикмәт вермишдик вә онлара бөјүк мүлк бәхш етмишдик" ("Ниса" сурәси, 54).

Мал-мүлк вә игтидар инкарчылар вә ја гәфләтдәки инсанлар үчүн дәрһал һәр заман тәкәббүрә вә әркөјүңлүјә сәбәб олур. Һалбуки пејғәмбәрләр вә онларын јолуну давам етдирән мөминләр Аллаһын онлара вердији мал-мүлкдән Онун ризасына ујғун олараг дин әхлагынын јайылмасы үчүн хејир ишләрдә истифадә едирләр. Ајрыча мөминләрин өнәмли бир чәһәти дә мүлкүн тамамән Аллаһа аид олдуғуну билмәсидир. Салех мүсәлманлар онлара дүңја һөјатына да-



ир немәтләр вериләндә Рәббимизә шүкр едәр. Анчаг бу немәтләр әскиләндә дә јенә Аллаһа гәлбән һәмд едәр вә көзәл бир шәкилдә сәбр көстәрәрләр. Чүнки онлар дүңја һәјатында бир сынагдан кечирилдикләрини вә Аллаһын инсанлары тајы-бәрабәри олмајан чәннәт немәти илә мұкафатландырачағыны билирләр:

"Иман кәтириб һичрәт едәнләри, Аллаһ јолунда маллары вә чанлары илә вурушанлары Аллаһ јанында ән јүксәк дәрәчәләр көзләјир. Онлар ничат тапанлардыр. Рәбби онлары Өзүндән бир мәрһәмәт, разылыг вә ичәрисиндә онлар үчүн түкәнмәз немәтләр олан чәннәтләрлә мүчдәләр. Онлар орада әбәди галачаглар. Бөјүк мұкафат, һәгигәтән, Аллаһ јанындадыр!" ("Төвбә" сурәси, 20-22).



"Әкәр о мәмләкәтләрин
әһалиси иман кәтириб
чәкинсәјдиләр, сөзсүз ки,
онларың башларына көјдән
вә јердән бәрәкәт
јағдырардыг.
Лакин онлар јаланчы
һесаб етдиләр,
Биз дә онлары
газандыгларына көрә
мәһв етдик"
("Әраф" сурәси, 96).



''Мөмин олут јахшы ишләр
көрән киши вә гадына
хош һәјат нәсиб едәчәк вә
етдикләри јахшы әмәлләрә
көрә мүкафатларыны
верәчәјик''
(''Нәһл'' сурәси, 97)



НЭТИЧЭ

Бу китабда Һз.Ибраһим вә Һз.Лут пејғәмбәрләрин Аллаһа олан күчлү иманларыны, һәр ишләриндә Рәббимизә үз тутуб Она доғру дөнмәләрини, үстүн әхлагларыны, бүтпәрәст вә азғын гөвмләри илә апардыглары чәтин мүбаризәни Гуран әјәләри илә тәсдигләјәрәк изаһ етдик. Һз.Ибраһим бүтпәрәст гөвмүнә гаршы гәтијјәтлә тәблиғат апармыш, Аллаһа олан тәслимијјәти сажәсиндә гаршысына чыхан һәр манеәјә сәбр етмиш, иманында ардычыл вә гәтијјәтли олмушдур. Һз.Лут исә азғын гөвмүнә гаршы сәбрлә мүбаризә апармыш, онлары Аллаһа иман кәтирмәјә вә әхлагсызлыглардан узаг дурмаға дөвәт етмишди. Аллаһын аләмләрә үстүн сечдији бу мүбарәк инсанлар һәјатлары бојунча кәстәрдикләри иман дәринлији вә јүксәк әхлагла Аллаһын ризасыны газанмыш, сонсуз немәтләрлә бәзәнмиш чәннәт јурдуна чатмышлар.

Сәмими иман саһибләринин һәјатындакы ән бөјүк мөгсәдләри дә бир һидајәт рәһбәри олан пејғәмбәрләримизин бу шәрәфли јолуну давам етдирмәк вә беләчә Аллаһын разы олдуғу мүваһһид гуллардан олмагдыр. Аллаһ


Она итаәт едәнләрин алачағы мұкафаты "Ниса" сурәсіндә бу шәкилдә мүждәләјир:

"Аллаһа вә Пејғәмбәрә итаәт едәнләр Аллаһын немәтләр вердији нәбиләр, сидигләр, шәһидләр вә салеһләрлә бир јердә олачағлар. Онлар нечә дә көзәл јолдашлардыр!" ("Ниса" сурәси, 69).

Пејғәмбәрләр кими Аллаһын досту ола билмәк вә ахирәтдә дә пејғәмбәрләрлә бирликдә ола билмәк үчүн инсанын бүтүн һәјатыны Аллаһын ризасына ујғун олага јашамасы, даим Аллаһа етибар етмәси, Аллаһы вә Онун динини һәр шејдән үстүн тутмасы лазымдыр. Һәр ким бу әхлағы көстәрәрсә, һәр ким Һз.Ибраһим кими "аләмләрин Рәббинә тәслим олдум" дејир вә бу шәкилдә јашајарса, о, ән бөјүк хошбәхтлијә вә ничата чатмағы Аллаһдан ума биләр.

Дүнја үзәриндә Аллаһын варлығындан јана гәфләт ичиндә олан инсанларын олмасы һеч бир инсаны јанылтмамалыдыр. Унутмағ олмаз ки, Һз.Ибраһим бүтпәрәст бир гөвмү тәкбашына иман кәтирмәјә дөвәт етмиш, Рәббимиз дә онун бу үстүн әхлағыны **"...Ибраһим өзү бир үммәт иди..." ("Нәһл" сурәси, 120)** әјәси илә өјмүшдүр. Һз.Лут јанындакы чох аз сајда мөминлә бирликдә чох үстүн бир тәслимијјәт вә тәвәккүл нүмүнәси кәс-



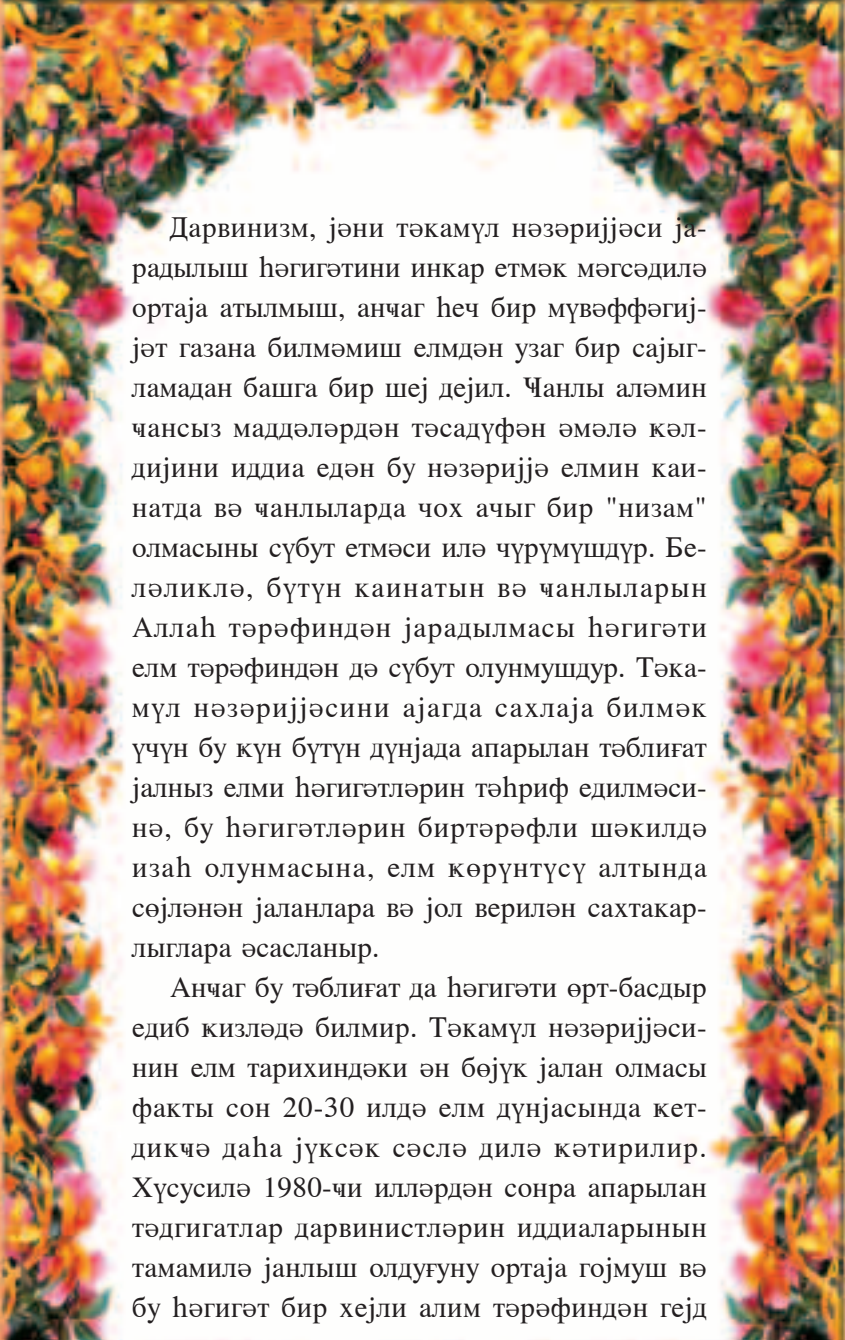


тәрәрәк азғын гөвмүнү иман кәтирмәјә дөвәт етмишди ("Заријат" сурәси, 36). Анчаг о ев әһли гөвмүн һамысындан даһа гүввәтлидир, чүнки Аллаһын јардымы вә дәстәји онларын јанындадыр.

Әһәмијјәтли олан мәсәлә дүнјанын бу бөјүк сиррини, һәр шејин Аллаһын гүдрәтиндә олдуғуну, һәр шејин Она бојун әјдијини баша дүшмәк вә буна көрә јашамагдыр. Һз.Ибраһим вә Һз.Лут бу сирри гаврамыш вә Аллаһын досту олмушлар. Бүтүн иман саһибләринин дә Аллаһын мүбарәк елчиләри кими дәрин бир иманы вә мәнәвијјаты әлдә етмәји гаршыларына мөгсәд гојмасы, Аллаһын Өзүнә дост гәбул етдији хошбәхт инсанлардан олмаг үчүн чидди бир сәј көстәрмәси лазымдыр.



ТӘКАМУЛ
ЖАЛАНЫ



Дарвинизм, јени тәкамүл нәзәријјәси јарадылыш һәгигәтини инкар етмәк мөгсәдилә ортаја атылмыш, анчаг һеч бир мүвәффәгиләт газана билмәмиш елмдән узаг бир сајыгламадан башга бир шеј дејил. Чанлы аләмин чансыз маддәләрдән тәсадүфән әмәлә кәлдијини иддиа едән бу нәзәријјә елмин каинатда вә чанлыларда чох ачыг бир "низам" олмасыны сүбут етмәси илә чүрүмүшдүр. Беләликлә, бүтүн каинатын вә чанлыларын Аллаһ тәрәфиндән јарадылмасы һәгигәти елм тәрәфиндән дә сүбут олунмушдур. Тәкамүл нәзәријјәсини ајагда сахлаја билмәк үчүн бу күн бүтүн дүнјада апарылан тәблиғат јалныз елми һәгигәтләрин тәһриф едилмәсинә, бу һәгигәтләрин биртәрәфли шәкилдә изаһ олунмасына, елм көрүнтүсү алтында сөјләнән јаланлара вә јол верилән сахтакарлыплара әсасланыр.

Анчаг бу тәблиғат да һәгигәти өрт-басдыр едиб кизләдә билмир. Тәкамүл нәзәријјәсинин елм тарихиндәки ән бөјүк јалан олмасы факты сон 20-30 илдә елм дүнјасында кетдикчә даһа јүксәк сәслә дилә кәтирилир. Хүсусилә 1980-чи илләрдән сонра апарылан тәдгигатлар дарвинистләрин иддиаларынын тамамилә јанлыш олдуғуну ортаја гојмуш вә бу һәгигәт бир хејли алим тәрәфиндән гејд

едилмишдир. Өлөлхүсүс да АБШ-да биолокија, биокимја, палеонтолокија кими мүхтәлиф елм сәһәләриндә чалышан алимләр дарвинизмин артыг өз гүввәсини итирдијини көрүр, чанлыларын мәншәјини артыг "идраки низам" (intelligent design) гаврамы әсасында ачыглајырлар. Бәһс едилән "идраки низам" бүтүн чанлыларын Аллаһ тәрәфиндән јарадылмасынын елми чәһәтдән сүбут олунмуш бир дәлилидир.

Тәкамүл нәзәријјәсинин сүгутуну вә јарадылышын дәлилләрини башга әксәр чалышмаларымызда бүтүн елми тәфәррүатлары илә гејд етдик вә гејд етмәјә давам едирик. Анчаг бу мәсәлә чох әһәмијјәтли олдуғу үчүн бурада да бир чох мәсәләләри хүләсә етмәк зәрури вә фајдалыдыр.

Дарвини јыхан чәтинликләр

Тәкамүл нәзәријјәси тарихи көкләри гәдим Јунаныстана гәдәр кедиб чыхан бир тәлим олса да о, јалныз XIX әсрдә әһәтәли шәкилдә ортаја чыхды. Нәзәријјәни елм дүнјасынын күндәминә салан ән мүһүм һадисә Чарлз Дарвинин 1859-чу илдә нәшр едилән "Чинсләрин мәншәји" адлы китабы олду. Дарвин бу китабда чанлыларын мүхтәлиф нөвләринин Аллаһ тәрәфиндән ајры-ајрылыгыда јарадылмасы керчәјинә гаршы чыхырды. Дарвинә көрә, бүтүн чинсләр мүш-тәрәк бир атадан кәлирди вә онлар заман өтдүкчә кичик дәјишикликләр сәјәсиндә бир-бириндән фәргләнмишдиләр.

Дарвинин нәзәријјәсинин һеч бир мадди дәлили јох иди. О, өзү дә буну гәбул едирди ки, бу нәзәријјә јалныз "ортаја атылан мәнтиг фикир" иди. Һәтта Дарвинин өз китабындакы "Нәзәријјәнин чәтинликләри" башлыгы кениш һиссәдә дә етираф етдији кими, бу нәзәријјә бир чох мүһүм суал гаршысында ачиз галырды.

Дарвин белә зәнн едирди ки, онун нәзәријјәсинин гаршысында дајанан чәтинликләр елмин инкишафы илә арадан галдырылачаг, јәни елми кәшфләр бу нәзәријјәнин елми әсаclarыны күчләнди-рәчәк. О, буну китабынын чох јериндә билдирмишди. Анчаг дурмадан инкишаф едән елм Дарвинин бу үмидләринин там әксинә олагаг һәмин нәзәријјәнин башлыча мүддәаларыны бир-биринин ардынча сарсыдырды.



Чарлз Дарвин

Дарвинизмин елм гаршысында-кы мәғлубијјәти үч әсас башлыгга инчәләнә биләр:

1. Бу нәзәријјә һәјатын Јер үзүндә илк дәфә нечә ортаја чыхдығыны һеч чүр ачыглаја билмир.

2. Дарвинизм нәзәријјәсинин ортаја атдығы "тәкамүл механизмләри"нин һәгигәтдә тәкмилләшидиричи тәсирә малик олдуғуну кәстәрән һеч бир елми сүбут јохдур.

3. Дашлашмыш битки галыглары вә торф гатлары тәкамүл нәзәријјәсинин ирәли сүрдүјү прогнозларын там әксини ортаја чыхарыр.

Бу бөлүмдә бу әсас мүддәалары онларын маһијјәти бахымындан инчәләјәчәјик.

Кечилә билмәјән илк пиллә: һәјатын мәншәји

Тәкамүл нәзәријјәси бүтүн чанлы нөвләринин ибтидаи дүнјада тәхминән 3,8 милјард ил әввәл мејдана чыхан јеканә бир чанлы һүчәјрәдән әмәлә кәлдијини иддиа едир. Тәк

һүҗејрәнин милјонларла комплекс чанлы нөвүнү нечә мејдана кәтирмәси вә белә бир тәкамүл әкәр һәгигәтән дә олубса, бунун изләринин дашлашмыш битки галыгларында, торф гатларында нијә тапылмамасы дарвинизм нәзәријјәсинин чавабландыра билмәдији суаллардыр. Анчаг бүтүн бунлардан әввәл иддиа едилән тәкамүл мәрһәләсинин илк пилләсиндә дајанмаг лазымдыр: бәһс едилән о "илк һүҗејрә" нечә ортаја чыхмышдыр?

Тәкамүл нәзәријјәси јададылышы рәдд етдији вә һеч бир фөвгәлтәбии мүдахиләни гәбул етмәдији үчүн "илк һүҗејрә"нин һеч бир план вә низам-интизам олмадан, тәбиет ганунлары чәрчивәсиндә тәсадүфән мејдана кәлдијини иддиа едир. Јәни бу нәзәријјәјә кәрә, чансыз маддә тәсадүфләр нәтичәсиндә ортаја чанлы бир һүҗејрә чыхармалыдыр. Анчаг бу, мәлум олан ән әсас биоложи ганунлара зидд иддиadyр.

"Һәјат һәјатдан кәлир"

Дарвин өз китабында һәјатын мәнбәји барәдә һеч нә гејд етмәјиб. Чүнки онун дөврүндәки ибтидаи елм чанлыларын чох садә бир гурулуша малик олдуғуну күман вә иддиа едирди. Орта әсрләрдән бәри бөјүк етимад бәсләнән вә "спонтан кенерасија" адланан нәзәријјәнин тәрәфдарлары чансыз маддәләрин тәсадүфән бир јерә жығышыб чанлы бир варлыг мејдана кәтирмәсинә инанырды. Бу дөврдә бөчәкләрин јемәк галыгларындан, сичанларын исә буғдадан әмәлә кәлдијинә шүбһә етмирдиләр. Буну исбат етмәк үчүн һәтта гәрибә тәчрүбәләр дә апармышдылар. Чиркли бир парчанын үстүнә бир аз буғда гојулмуш, бир гәдәр көзләјәрләрсә, бу чулғашмадан сичанларын мејдана кәләчәји зәнн едилмишди.

Чий этин гурд салмасы да һәјатын чансыз маддәләрдән мејдана кәл-мәсинә дәлил сајылырды. Һалбуки даһа сонралар мәлум олачагды ки, этин үстүндә јаранан гурдлар өз-өзүнә мејдана кәл-мир, милчәкләрин кәтириб ора гојдуғу көзлә көрүнмәјән сүрфәләрдән чыхырлар.



Франсыз биолог Луис

Пастер

Дарвин өзүнүн "Чинсләрин мәншәји" адлы китабыны јаздығы дөврдә исә елм дүнјасы белә һесаб едирди ки, бактеријалар чансыз маддәдән мејдана кәлир. Һалбуки мәшһур франсыз биологу Луис Пастер тәкамүлүн әсасы олан бу инанчы Дарвинин китабынын нәшр едилмәсиндән беш ил сонра гәти олага рәдд етди. Пастер апардығы чалышма вә тәчрүбәләрдән сонра кәлдији нәтичәни белә хүласә едирди: "Чансыз маддәләрин һәјат әмәлә кәтирмәсинә даир иддиа даһа гәти олага тарихин архивинә верилмишдир" (Sidney Fox, Klaus Dose, Molecular Evolution and The Origin of Life, Marcel Dekker, New York, 1977, сәһ. 2).

Тәкамүл нәзәријјәсинин тәрәфдарлары Пастерин кәлдији нәтичәләрә гаршы узун мүддәт мүбаризә апардылар. Анчаг инкишаф едән елм чанлы һүчәјрәнин мүрәккәб гурулушуну ортаја чыхарандан сонра һәјатын өз-өзүнә мејдана кәлмәси иддиасынын чүрүклүјү бир даһа вә гәти шәкилдә ајдын олду.

XX эсрдэки нэтичэсиз сэјлэр

XX эсрдэ һэјатын мэншэји мөвзусу илэ бағлы просеслэрин өнүндэ кедэн илк тэкамүлчү мөшһур рус биологу Александр Опарин олду. Опарин 1930-чу иллэрдэ ортаја атдығы бэзи тезислэрлэ чанлы һүчэјрэнин тэсадүфөн мејдана кэлэ билэчэјини исбат етмэјэ чалышды. Анчаг онун бу ахтарышларын нэтичэсиз галды. Опарин буну етираф етмэјэ мөчбур олду: "Тээссүф ки, һүчэјрэнин мэншэји проблеми тэкамүл нэзэријјэсини бүтөвлүкдэ эһатэ едөн эн гаранлыг мөсэлэни тэшкил едир" (Alexander I. Oparin, *Origin of Life*, Dover Publications, New York, (1936), 1953 (reprint), сөһ. 196).

Опаринин архасынча кедэн тэкамүлчүлэр һэјатын мэншэји мөвзусуну бир јерэ чыхара билмэк үчүн тэчрүбөлэр апармаға сэј көстөрдилэр. Бу тэчрүбөлэрин эн мөшһуру америкалы кимјакэр Стенли Миллер тэрэфиндэн 1953-чү илдэ апарылды. С.Миллер ибтидаи дүнјанын атмосфериндэ олдуғуну иддиа етдији газлары бир тэчрүбэ васитэсилэ бирлэшдирэрэк вэ бу реаксијаја енержи элаве едэрэк протеинлэрин тэркибиндэки бир нечэ үзви молекулу (аминоасит) синтез етди. Һэмин иллэрдэ эһэмијјэтли бир мэрһэлэ кими тэгдим олунан бу тэчрүбэнин нэтичэсиз галмасы вэ тэчрүбэдэ итифаде едилэн атмосферин керчэк дүнја атмосфериндэн чох фэргли олмасы кэлэчэк иллэрдэ ортаја чыхачагды ("New Evidence on Evolution of Early Atmosphere and Life", *Bulletin of the American Meteorological*



Рус биолог Александр Опарин

Society, с. 63, Kaskm 1982, ss. 1328-1330).

Узун мүддэт давам едэн бу сәссизликдән сонра Миллерин өзү дә истифаде еледији атмосферин һәгиги олмадығыны етираф етди (Stanley Miller, Molecular Evolution of Life: Current Status of the Prebiotic Synthesis of Small Molecules, 1986, сәһ. 7).

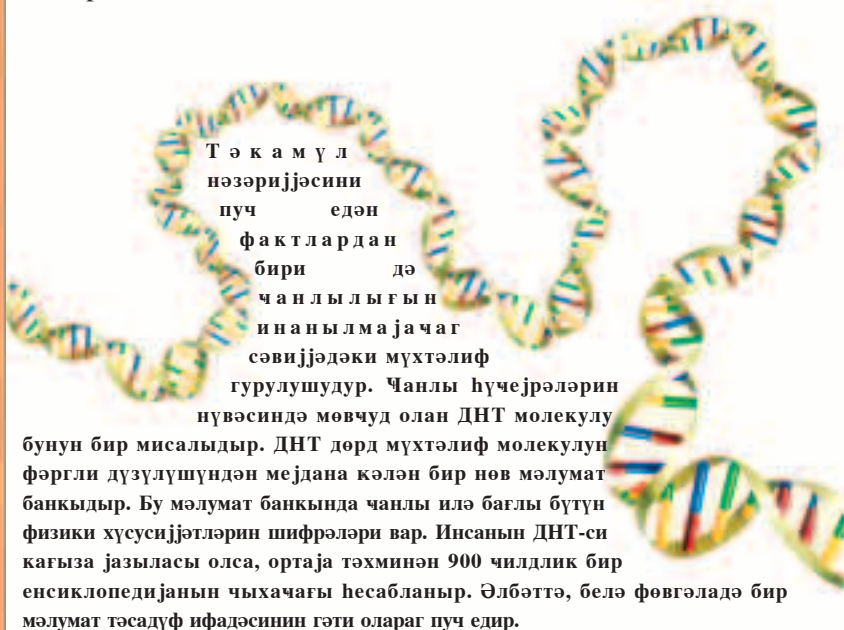
Һәјатын мәншәји мәсәләсини ачыгламаг үчүн тәкамүлчүләрин XX әсрдә апардығы бүтүн сәјләр нәтичәсиз галды. Сан Диего Скриппс Институтундан олан танынмыш кео-кимјачы Чевфри Бада тәкамүлчү "Earth" журналында 1998-чи илдә нәшр едилән бир мәгаләдә бу һәгигәти белә гәбул едир: "Бу күн XX әсри архада гојаркән һәлә XX әсрә дахил оlanda малик олдуғумуз ән бөјүк һәллини тапмамыш проблемлә гаршы-гаршыјајыг: һәјат Јер үзүндә нечә башлады?" (Jeffrey Bada, Earth, Чубат 1998, сәһ. 40).

Һәјатын комплекс гурулушу

Тәкамүл нәзәријјәсинин һәјатын мәншәји мөвзусунда чох чидди чәтинлијә дүшмәсинин әсас сәбәби ән садә һесаб едилән чанлы организмләрин инанылмајачаг дәрәчәдә гармагарышыг гурулуша малик олмасыдыр. Чанлы варлығын һүчәјрәси инсан өвладынын дүзәлтдији техники мәһсуллардан даһа мүрәккәбдир. Белә ки, бу күн дүнјанын ән инкишаф етмиш лабораторијаларында да чансыз маддәләри бир јерә јығараг чанлы һүчәјрә әлдә етмәк мүмкүн дејил.

Бир һүчәјрәнин мејдана кәлмәси үчүн лазым олан шәртләр неч вахт тәсадүфләрлә изаһ едилмәјәчәк гәдәр чохдур. Һүчәјрәнин әсасларындан бири олан протеинләрин тәсадүфи олараг синтезләшмә еһтималы исә 500 аминокислотлик јуварлаг бир протеин үчүн 10.950-дә 1-дир. Анчаг ријазиијатда 10.50-дә 1-дән ашағы оланлар "имкансыз" сајылыр. Һүчәј-

ренин нүвәсіндә јерләшән вә өзүндә кенетик билкини кизләдән ДНТ молекулу исә инанылмаз бир мәлумат банкыдыр. Инсан ДНТ-синин еһтива етдији мәлуматын әкәр кағызга көчүрүлмәјә чалышылса, 500 сәһифәдән ибарәт олан 900 чилдлик бир китабхананын мејдана кәләчәји һесабланыр. Бу нөгтәдә чоһ марағлы бир дилемма да вар: ДНТ анчаг бәзи хүсүсиләшмиш протеинләрин көмәји илә чүтләшә билир. Анчаг бу протеинләрин синтези дә анчаг ДНТ-дәки мәлуматлара ујғун олараг һәјата кечир. Бир-биринә бағлы олдуғларына көрә чүтләшмәнин мејдана кәлә билмәси үчүн онларын икисинин дә ејни анда мөвчуд олмасы лазымдыр. Бу исә һәјатын өзү-өзүндән мејдана кәлмәси барәдәки сценарини чәтинлијә салыр. Сан Диего Калифорнија Университетиндән мәшһур тәкамүлчү алим, профессор Лесли Оркел (Leslie Orgel) "Scientific American" журналынын 1994-чү илин октябр ајындакы сајында бу һәгигәти белә етираф едир:



**Т ә к а м ү л
нәзәријәсини
пуч едән
фактлардан
бири дә
чанлылығын
инанылмајачаг
сәвијјәдәки мүхтәлиф
гурулушудур. Чанлы һүчәјрәләрин
нүвәсіндә мөвчуд олан ДНТ молекулу
бунун бир мисалыдыр. ДНТ дөрд мүхтәлиф молекулу
фәргли дүзүлүшүндән мејдана кәлән бир нөв мәлумат
банкыдыр. Бу мәлумат банкында чанлы илә бағлы бүтүн
физики хүсүсијјәтләрин шифрәләри вар. Инсанын ДНТ-си
кағызга јазыласы олса, ортаја тәхминән 900 чилдлик бир
энциклопедијанын чыхачағы һесабланыр. Әлбәттә, белә фөвгәләдә бир
мәлумат тәсадүф ифадәсинин гәти олараг пуч едир.**

"Сон дәрәчә комплекс гурулушлара саһиб олан протеин-ләрин вә нуклеин туршуларынын (РНТ вә ДНТ) ејни јердә вә ејни вахта тәсадүф нәтичәсиндә әмәлә кәлмәси һәтта еһтималдан да һәддиндән артыг узагдыр. Анчаг бунларын бири олмадан дикәрини әлдә етмәк дә мүмкүн дејил. Долајысы илә инсан һәјатын кимјәви јолларла ортаја чыхмасынын һеч вахт мүмкүн олмамасы нәтичәсинә кәлмәк мәчбуријјәтиндә галыр" (Leslie E. Orgel, "The Origin of Life on Earth", Scientific American, с. 271, Еким 1994, сәһ. 78).

Шүбһәсиз ки, әкәр һәјатын тәсадүфләрлә ортаја чыхмасынын гејри-мүмкүнлүјү тәсдигләнирсә, бу вәзијјәтдә онун фөвгәлтәбии шәкилдә јарадылдығыны гәбул етмәк лазымдыр. Бу һәгигәт исә әсас мәгсәди јарадылышы рәдд етмәк олан тәкамүл нәзәријјәсинин ачыг-ашкар мәнәсызлығыны ортаја чыхарыр.

Тәкамүлүн хәјали механизмләри

Дарвинизм нәзәријјәсини пуч едән башга икинчи бөјүк мәсәлә бу нәзәријјәнин "тәкамүл механизмләри" кими ортаја атдығы ики анлајышын да әсл һәгигәтдә һеч бир тәкмилләшдиричи күчә малик олмамасынын сүбута јетирилмәсидир. Дарвин ортаја атдығы тәкамүл иддиасыны там шәкилдә "тәбии селексија" механизминә бағламышды. Онун бу механизмә вердији әһәмијјәт китабынын адындан да көрүнүрдү: "Чинсләрин мәншәји тәбии селексија јолу илә".

Тәбии селексија тәбии сечмә демәкдир вә тәбиәтдәки һәјат мүбаризәсиндә тәбии шәртләрә ујғун олан күчлү чанлыларын һәјатда галачағы дүшүнчәсинә әсасланыр. Мәсәлән, јыртычы һејванлар тәрәфиндән һүркүдүлән бир марал сүрүсүндә даһа сүрәтли гача биләнләр һәјатда галачаглар. Беләликлә, марал сүрүсү сүрәтлиләрдән вә күчлүләрдән

мејдана кәлмәлидир. Анчаг бу механизм мараллары әлбәт-тә, тәкмилләшдирмәз, онлары башга бир чанлы нөвүнә, мәсәлән, атлара чевирмәз.

Долајысы илә тәбии селексија механизми һеч бир тәкмилләшдиричи күчә малик дејил. Дарвин дә бу һәгигәтин фәргиндә иди вә "Чинсләрин мәншәји" китабында "фајдалы дәјишикликләр мејдана кәлмәдији вахта тәбии селексија һеч нә едә билмәз" демәк мәчбуријјәтиндә галмышды (Charles Darwin, *The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition*, Harvard University Press, 1964, сәһ. 189).

Ламаркын тәсири

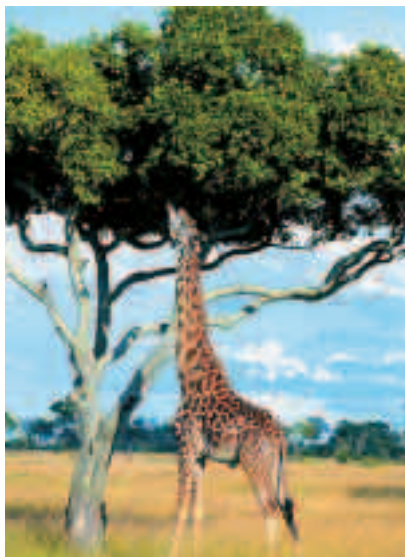
Јахшы, бәс бу "фајдалы дәјишикликләр" нечә мејдана кәлди? Дарвин өз дөврүнүн ибтидаи елм анлајышы дахилдә бу суала Ламарка әсасланагаг чаваб вермәјә чалышмышды. Дарвиндән әввәл јашамыш франсыз биологу Ламарка көрә, чанлылар һәјатлары боју мәрүз галдылары физики дәјишикликләри сонрақы нәслә өтүрүрләр, нәсилдән-нәслә өтүрүләрәк јығылан бу хүсусијјәтләр нәтичәсиндә исә јени чинсләр мејдана чыхыр. Мәсәлән, Ламарк дејирди ки, зүрафәләр чејранлардан әмәлә кәлибләр. Белә ки, һүндүр ағачларын јарпагларыны јемәк үчүн сәј көстәрәркән онларын нәсилдән-нәслә бојлары узаныб.

Дарвин дә буна охшар мисаллар кәтирмиш, мәсәлән, "Чинсләрин мәншәји" китабында гида тапмаг үчүн суја кирән бәзи ајыларын бир мүддәт сонра балиналар чеврилдијини иддиа етмишди (Charles Darwin, *The Origin of Species: A Facsimile of the*

First Edition, Harvard University Press, 1964, сәһ. 184).

Амма Мендел тәрәфиндән кәшф олунмуш вә XX әсрдә инкишаф едән кенетика елми илә өз гәти тәсдигини тап-

Ламарк зүрафэлэрин чејрана охшајан һејванлардан төрэдиклэринэ инанырды. Оун фикринчә, јарпағлары гопартмаға чалышан вә бојунларыны узадан бу чанлыларын заман кечәндән сонра бојунлары узанмыш вә зүрафэләрә чеврилмишләр. Менделин 1865-чи илдә кәшф етдији галытым ганунлары һәјаты әснасында газанылан хүсүсijјәтлэрин сонрақы нәсилләрә өтүрүмәсинин мүмкүн олмадығыны сүбүт етмишдир. Бунунла да Ламаркын зүрафә нағылы да тарихә гарышмышдыр.



мыш атавизм ганунлары газанылмыш хүсүсijјәтлэрин сонрақы нәсилләрә өтүрүмәси әфсанәсини гәти олараг дармадағын етди. Беләликлә, тәбии селексия бүтүнлүклә тәсирсиз бир механизм олараг галды.

Неодарвинизм вә мутасијалар

Дарвинистләр исә бу вәзижәтә бир чөзүм тапа билмәк үчүн 1930-чу иллэрин ахырларында "Мүасир синтетик нәзәријјә"ни, даһа мәшһур ады илә десәк, неодарвинизми ортаја атдылар. Неодарвинизм тәбии селексия консепсиясына "фајдалы дәјишикликлэрин сәбәби" кими мутасијалары, јәни чанлыларын кенлэринә радиасия кими харичи тәсирлэрин, ја да көчүрмә сәһвлэри нәтичәсиндә мејдана кәлән позунтулары әлавә етди.

Бу күн дүнјада төкамүл адына һәлә дә гәбул едилән модел неодарвинизмдир. Нәзәријјә Јер үзүндә олан милјонлар-

ла чанлы нөвүнүн, бу чанлыларын гулаг, көз, ағчијәр, ганад кими сажсыз комплекс органларынын "мутасијалара", јени кенетик позунтулара әсастанан бир мәрһәлә нәтичәсиндә әмәлә кәлдијини иддиа едир. Анчаг нәзәријјәни кәсәрсиз едән ачыг бир елми һәгигәт вар: мутасијалар чанлылары инкишаф етдирмәз, әксинә, онлара һәмишә зәрәр верәрләр.

Бунун сәбәби чах садәдир: ДНТ чох комплекс бир гурулуша маликдир. Бу молекул үзәриндә мејдана кәлән һәр һансы тәсадүфи тәсир анчаг зәрәр верир. Америкалы кенетик Б.К.Ранканатһан буну белә ачыглајыр:

"Мутасијалар кичик, тәсадүфи вә зәрәрлидирләр. Чох надир һалларда мејдана кәлирләр вә ән јахшы еһтималла тәсирсиздирләр. Бу үч хүсусијјәт мутасијаларын тәкамүлчү бир инкишафа сәбәб ола билмәјәчәјини кәстәрир. Онсуз да јүксәк дәрәчәдә әлаһиддәләшмиш бир организмдә мејдана кәлән тәсадүфи бир һал ја тәсирсиз олачаг, ја да зәрәрли. Бир гол саатында мејдана кәләчәк тәсадүфи дәјишиклик ону инкишаф етдирмәјәчәкдир. Бөјүк еһтималла она зәрәр верәчәк вә ја ән јахшы еһтималла тәсирсиз галачаг. Бир зәлзәлә бир шәһәри инкишаф етдирмәз, әксинә, ону дағыздар" (B.G. Ranganathan, Origins?, The Banner Of Truth Trust, Pennsylvania, 1988).



Кимјәви силаһлардан истифадә едилмәсиндән сонра орта ја чыхан радиасија мутасијалара сәбәб олур. Шәкилдә кимјәви силаһын истифадә едилмәсиндән сонра мутасијаја мәрүз галан вјетнамлы ушаг көрсәнир.

Бу күнә гәдәр һеч бир фәјдалы мутасија нүмунәси олмайыб. Бүтүн мутасијаларын зәрәрли олдуғу мүәјјәнләшди. Ајдын олду ки, тәкамүл нәзәријјәсинин "тәкамүл механизми" кими көстәрдији мутасијалар һәгигәтдә чанлылар аңчаг зијан верән, онлары шикәст едән бир кенетик һадисәдир. (Инсанларда мутасијанын ән чох көрүнән тәсири хәрчәнк хәстәлијидир). Әлбәттә, зәрәрверичи бир механизм "тәкамүл механизми" ола билмәз. Тәбии селексија исә Дарвинин дә гәбул етдији кими, "өзбашына һеч нә едә билмәз". Бу һәгигәт бизләрә тәбиәтдә һеч бир "тәкамүл механизми"нин олмадығыны көстәрир. Тәкамүл механизми олмадығына көрә исә тәкамүл дејилән хәјали мәрһәлә дә ола билмәз.

Дашлашмыш галыгларда кечид формаларынын изи јохдур

Тәкамүл нәзәријјәсинин иддиа етдији ссенаринин баш вермәмәсинин ән ачыг сүбүту исә дашлашмыш битки галығы гатлары, торф лајларыдыр. Тәкамүл нәзәријјәсинә көрә, бүтүн чанлылар бир-бириндән төрәмишдир. Илк чанлы нөвү вахт кечәндән сонра башга формаја чеврилмиши вә бүтүн чинсләр бу шәкилдә ортаја чыхмышдыр. Нәзәријјәјә көрә, бу дејишиклик јүз милјон илләр боју сүрәрәк мәрһәлә-мәрһәлә давам етмишдир.

Бу вәзијјәтдә иддиа едилән узун дејишиклик мүддәти бојунча сајсыз-һесабсыз "ара чинсләр"ин мејдана кәлдијини вә јашадығыны гәбул етмәк лазымдыр. Мәсәлән, кечмишдә өзүндә балыг хүсусијјәтләринин олмасына бахмајараг бир јандан да бәзи сүрүнәнләрин хүсусијјәтләрини газанмыш јары балыг-јары сүрүнән чанлылар јашамыш олмалы иди. Јахуд да сүрүнәнләрин хүсусијјәтләринә малик оларкән бир јандан да бәзи гуш хүсусијјәтләри газанмыш сүрүнән-гуш-

лар ортаја чыхмалы иди. Анчаг онлар кечид мәрхәләсиндә олдулары үчүн шикәст, нөгсанлы вә гүсурлу чанлылар олмалы идиләр. Тәкамүлчүләр кечмишдә јашадыларына инандылары бу нәзәри мәхлуглара "ара кечид формасы" адыны верирләр.

Әкәр һәгигәтән кечмишдә бу чүр чанлылар јашајыбса, онда онларын сајлары вә нөвләри милјонларла, һәтта милјардларла олмалы иди. Вә бу гәрибә чанлыларын галыгларына мүтләг дашлашмыш галыгларда, торф лајларында раст кәлинмәли иди. Дарвин "Чинсләрин мәншәји"ндә буну белә ачыгламышдыр: "Әкәр нәзәријә дүздүрсә, чинсләри бир-биринә бағлајан сајсыз ара кечид нөвләри мүтләг јашамалыдыр... Бунларын јашамасына даир сүбутлар да тәкчә дашлашмыш битки галыглары гатлары арасында тапыла биләр (Charles Darwin, The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition, Harvard University Press, 1964, сәһ. 179.).

Дарвинин пуч олан үмидләри

Анчаг XIX әсрин орталарындан бу јана дүңјанын дөрд бир тәрәфиндә дашлашмыш галыглар тәдгиг едилсә дә һәмин лајларда бу ара кечид формаларына һеч вахт раст кәлинмәјиб. Апарылмыш газынты вә арашдырмалар заманы әлдә едилән бүтүн тапынтылар тәкамүлчүләрин көзләдикләринин әксинә олагаг кәстәрди ки, чанлылар Јер үзүндә бирдән-бирә, нөгсансыз вә гүсурсуз бир шәкилдә ортаја чыхылар.

Танынмыш инкилис палеонтологу Дерек У.Екер өзү тәкамүлчү олса да бу керчәји белә етираф едир:

"Проблемимиз будур ки, кеоложи лајлары, дашлашмыш гатлары бүтүн тәфәррүаты илә арашдыранда, истәр чинс-

ләр, истәрсә дә синифләр сәвијјәсиндә олсун, давамлы оларга һәмишә ејни һәгигәтлә гаршылашырыг: мәрһәләли тәкамүллә инкишаф едән јох, Јер күрәсиндә бирдән-бирә мејдана кәлән групплар көрүрүк (Derek A. Ager, "The Nature of the Fossil Record", Proceedings of the British Geological Association, с. 87, 1976, сәһ. 133)

Јәни бүтүн чанлы нөвләри дашлашмыш лајларда араларында һеч бир кечид формасы олмадан, нөгсансыз шәкилдә ани оларга ортаја чыхырлар. Бу исә Дарвинин дүшүнчүләринин там әкси вә чанлы нөвләринин јарадылдығыны көстөрән чох күчлү дәлилдир. Чүнки бир чанлы нөвүнүн өзү-өзүндән тәкмилләшмәсинин, һеч бир ата олмадан бир анда вә гүсурсуз оларга ортаја чыхмасынын јеканә изаһы о чинсин јарадылмасыдыр. Бу һәгигәт мәшһур тәкамүлчү биолог Дуглас Футујма тәрәфиндән дә гәбул едилир:

"Јарадылыш вә тәкамүл һазырда јашајан чанлыларын мәншәји һаггында ики мүмкүн ачыгламалардыр. Чанлылар дүнја үзәриндә ја тамамилә мүкәммәл вә нөгсансыз бир шәкилдә ортаја чыхмышдыр, ја да белә олмамышдыр. Әкәр белә олмајыбса, онда бир дәјишиклик мәрһәләси сәјәсиндә өзләриндән әввәл мөвчуд олан бәзи чанлы нөвләринин тәкамүлү јолу илә мејдана кәлмәлидирләр. Амма онлар әкәр гүсурсуз вә мүкәммәл бир шәкилдә ортаја чыхырларса, о һалда сонсуз күч саһиби бир ағыл тәрәфиндән јарадылмалыдырлар (Douglas J. Futuyma, Science on Trial, Pantheon Books, New York, 1983, сәһ. 197).

Дашлашмыш галыглар да чанлыларын Јер үзүндә гүсурсуз вә мүкәммәл шәкилдә ортаја чыхдығыны көстәрир. Јәни чинсләрин мәншәји Дарвинин иддиасынын әксинә оларга тәкамүл дејил, јарадылышдыр.

Инсанын тэкамүлү нағылы

Тэкамүл нэзеријјесини мүдафиэ едэнлэрин эн чох күндэмэ кэтирдији мәсэлэ инсанын мәншэји мәсэлэсидир. Бу мәсэлэдэки дарвинист иддиа бу күн јашајан мүасир инсанын мејмунабэнзэр бэзи мэхлуглардан эмэлэ кэлдијини билдирир. 4-5 милјон ил бундан эввэл башландығы гэбул едилэн бу мэрһэлэдэ мүасир инсанла онун эчдадлары арасында бэзи "ара форма"ларын јашадығы иддиа олунур. Һэгигэтдэ исэ бүтүнлүклэ хэјали олан бу ссенаридэ дөрд эсас "категорија" садаланыр:

1. Australopithecus
2. Homo habilis
3. Homo erectus
4. Homo sapiens.

Тэкамүлчүлэр инсанларын куја илк мејмунабэнзэр эчдадларына "чэнуб мејмуну" мәнасына кэлэн "australopithecus" адыны верирлэр. Бу чанлылар һэгигэтдэ нэсли түкәнмиш бир мејмун чинсиндэн башга бир шеј дејил. Инкилтэрэ вэ АБШ-дан олан лорд Соли Закерман (Lord Solly Zuckerman) вэ проф. Чарлз Окнерд (Charles Oxnard) кими дүнјанын ики мэшһур анатомистинин australopithecus нүмүнэлэри үзэриндэ апардыглары чох эһатэли чалышмалар бу чанлыларын јалныз нэсли кэсилмиш бир мејмун чинсинэ аид олмасыны вэ онларын инсанларла һеч бир охшарлыға малик олмадығыны кэстэрмишдир (Solly Zuckerman, *Beyond The Ivory Tower*, Toplinger Publications, New York, 1970, ss. 75-94; Charles E. Oxnard,

"The Place of Australopithecines in Human Evolution: Grounds for Doubt", *Nature*, с. 258, сәһ. 389).

Тэкамүлчүлэр инсан тэкамүлүнүн сонракы мэрһэлэсини

дә "һомо", җәни инсан олагаг тәсниф едирләр. Иддиалара көрә, һомо сырасындакы чанлылар *australopithecus*-лардан даһа чох инкишаф етмишдиләр. Тәкамүлчүләр бу фәргли чанлылара аид фәсилләри ард-арда дүзәрәк хәҗали бир тәкамүл чәдвәли тәшкил едирди. Бу чәдвәл хәҗалидир, чүнки һәгигәтдә бу мүхтәлиф синифләр арасында тәкамүл әлагәсинин олдуғу һеч вахт сүбүт едилмәмишдир. Тәкамүл нәзәријјәсинин XX әсрдәки ән мүһүм мүдафиәчиләриндән бири олан Ернст Мејр (Ernst Mayr) "Һомо сапиенсә узанан зәнчир һәгигәтдә иткинди" дејәрәк буну гәбул едир (J. Rennie, "Darwin's Current Bulldog: Ernst Mayr", Scientific American, декабр 1992).

Тәкамүлчүләр *australopithecus-homo habilis-homo erectus-homo sapiens* сыраламасыны тәртибләјәркән бунларын һәр биринин ондан сонра кәләнин атасы олмасы тәсвирини јаратмаға чалышырлар. Һалбуки палеоантропологларын сон тапынтылары *australopithecus*, *homo habilis* вә *homo erectus*-ун дүнјанын мүхтәлиф бөлкәләриндә ејни дөвләрдә јашадығларыны сүбүт етмишдир (Alan Walker, Science, с. 207, 1980, сәһ. 1103; A.J.Kelso, Physical Anthropology, 1. нәшр, J.B.Lipincott Co., New York, 1970, сәһ. 221; M.D. Leakey, Olduvai Gorge, с. 3, Cambridge University Press, Cambridge, 1971, сәһ. 272).

Homo erectus синифинә дахил едилән инсанларын бир һиссәси мүасир дөвләрә гәдәр, *homo sapiens* неандертал вә *homo sapiens* исә сапиенс (мүасир) инсанла ејни шәраитдә јан-јана јашамышлар (Time, нојабр 1996).

Бу исә әлбәтгә, бу синифләрин бир-биринин әчдады олмасы иддиасынын гүввәдә галмадығыны ајдын шәкилдә ортаја гојур. Һарвард Университети (АБШ) палеонтологларындан Стефан Чей Гулд (Stephen Jay Gould) өзү бир тәкамүлчү олса да дарвинизм нәзәријјәсинин бу чәтинлијини белә изаһ едир:

Әкәр бир-бири илә паралел олараг јашајан үч мүхтәлиф һоминид (инсанабәнзәр) чизкиси варса, елә исә бизим нәсил ағачымыза нә олду? Ајдындыр ки, бунларын бири диқәриндән мејдана чыхмыш ола билмәз. Бунларын бири диқәри илә мүгајисә едиләндә тәкамүл нәтичәсиндә бир инкишаф ардычыллығы кәстәрә билмирләр (S.J. Gould, Natural History, с. 85, 1976, сәһ. 30).

Гысасы, мәтбуатда вә ја дәрә китабларында гејд едилән вә хәјалларын мәһсулу олан бәзи "јарымејмун, јарыинсан" чанлыларын шәкилләри илә, јәни анчаг тәблиғат јолу илә күчлә сахланмаға чалышылан инсанын тәкамүлү ссенариси һеч бир елми әсасы олмајан нағылдан ибарәтдир.

Бу мөвзуну узун илләр арашдыран, хүсусилә australopithecus фәсилләри үзәриндә 15 ил тәдгигат апаран Инкилтәрәнин ән мөшһур вә мөтәбәр алимләриндән бири лорд Соли Закерман өзү бир тәкамүлчү иди, амма о да ортада мејмунабәнзәр чанлылардан инсана кәлиб чыхан һәгиги бир нәсил ағачынын олмадығы нәтичәсинә кәлмишдир.

Лорд С.Закерман бир дә марағлы бир "елм шкаласы" һазырламышды. О, елми олараг гәбул етдији елм саһәләриндән елмдән узаг олараг гәбул етдији елм саһәләринә гәдәр бир чәдвәл тәшкил етмишди. Лорд С.Закерманын бу чәдвәлинә кәрә, елми, јәни конкрет фактлара әсасланан елм саһәләри кимја вә физикадыр. Чәдвәлдә бунлардан сонра биолокија елмләри, сонра да социал елмләр јерләшир. Чәдвәлин сонунда, јәни ән елмдән кәнар һесаб едилән һиссәдә исә телепатија, "алтынчы һисс" кими "һиссдәнкәнар дәрк етмәк" анлајышы, бир дә "инсанын тәкамүлү" вардыр! Лорд Закерман чәдвәлин бу һиссәсини белә изаһ едир:

Објектив керчәклијин саһәсиндән чыхыб да биоложи елм олараг гәбул едилән бу саһәләрә, јәни һиссдәнкәнар идрака вә инсанын дашлашмыш тарихинин изаһ едилмәси-

нә дахил оlanda төкамүл нә-
зәријјәсинә инанан бир адам
үчүн һәр шејин мүмкүн олду-
ғуну көрүрүк. Белә ки, өз нә-
зәријјәләринә гәти олараг
инанан бу адамларын һәтта
бәзи зиддијјәтли гәрарлары
ејни анда гәбул етмәси дә
мүмкүндүр (Solly Zuckerman,
Beyond The Ivory Tower,
Toplinger Publications, New
York, 1970, сәһ. 19).

Инсанын төкамүлү нағылы
да өз нәзәријјәләринә кор-
коранә инанан бәзи инсанла-
рын тапдыглары бәзи даш-
лашмыш галыглары әввәлчә-
дән гәбул етдикләри фикир-
ләринә ујғун олараг изаһ ет-
мәкдән ибарәтдир.

Дарвин дүстуру!

Бура гәдәр гејд етдијимиз
бүтүн техники сүбутларла ја-
нашы төкамүлчүләрин нечә
чәфәнк бир инанча малик
олмасыны бир дә ушагларын
да баша дүшәчәји гәдәр ај-
дын бир мисалла хүласә едәк.

Төкамүл нәзәријјәси чан-
лы аләмин тәсадүфән мејдана
кәлдијини иддиа едир. Дола-



Инсанын төкамүлү нағылыны сүбут
едән һеч бир дашлашмыш сүмүк
галынтылары јохдур\l. Әксинә,
дашлашмыш сүмүк галынтылары
инсанларла мејмунлар арасында
кечилә билмәјән бир сәрһәд
олдуғуну көстәрир. Бу һәгигәт
гаршысында төкамүлчүләр
һәгигәтә ујғун олмајан бәзи шәкил
вә макетләрә бел бағламышдылар.
Дашлашмыш галынтылары ујғун
кәлән маскарлары һазырлајыр вә
хәјали јары мејмун-јары инсан
үзләр мејдана кәтириләр.

жысы илэ бу иддија кәрэ, чансыз вэ шүүрсуз атомлар бир жерэ жығылараг эввэлчэ хүчејрәни, сонра да ејни атомлар һәр һансыса бир шәкилдэ диқәр чанлылары вэ инсаны мејдана кәтирмишдир. Инди фикирлэшәк. Чанлы аләмин әсаслары олан карбон, фосфор, азот, потасиум бирчә чанлы да мејдана кәтирә билмәзләр. Истәсәниз бу мәсәләдә бир "тәчрүбә" апараг вэ тәкамүлчүләрин әслиндә мүдафиә етдикләри, анчаг уча сәслә дејә билмәдикләри иддианы онларын адындан "Дарвин дүстуру" илэ инчөләјәк.

Тәкамүлчүләр чанлы аләмин әсасыны тәшкил едән фосфор, азот, карбон, оксикен, дәмир, магнизиум кими элементләрдән чохла сәјда бөјүк чәнин ичинә бол мигдарда гојсунлар. Һәтта ади һалларда олмајан, анчаг бу гарышығын ичиндә олмалыдыр дедикләри бәзи ләвазиматлары да бу чәнә әлавә етсинләр. Гарышыгыларын ичинә истәдикләри гәдәр (тәбии шәраитдә әмәлә кәлмәси мүмкүн олмајан) аминосит, истәдикләри мигдарда да (биринин дә тәсадуфән мејдана кәлмә еһтималы 10-950 олан) протеин долдурсунлар. Бу гарышыға истәдикләри кими истилик вә рүтубәт версинләр. Бунлары истәдикләри инкишаф етмиш чиһазларла гарышдырсынлар. Чәнләрин јанына да бу дүнјанын ән мәшһур алимләрини дәвәт етсинләр. Бу мүтәхәссисләр атадан оғула, нәсилдән-нәслә өтүрүләрәк нөвбә илэ милјардларла, һәтта трилјонларла ил давамлы олараг чәнләрин јанында кәзләсинләр. Бир чанлынын мејдана кәлмәси үчүн һансы шәртләри мөвчуд олмасына инанырларса, һамысындан истифадә етмәк сәрбәст олсун. Анчаг нә едирләрсә-етсинләр, о чәнләрдән гәтијјән бир чанлы чыхара билмәјәчәкләр. Зүрафәләри, ширләри, арылары, бүлбүлләри, тутугушулары, атлары, делфинләри, күлләри, занбаглары, гәрәнфилләри, бананлары, портағаллары, алмалары, хурмалары, помидорлары, јемишләри, гарпызлары, әнчирләри, зеј-

тунлары, үзүмлөри, шафталылары, товузгушуларыны, гырговуллары, мүхтәлиф рәнкли кәпәнәкләри вә бунлар кими милјонларла чанлы нөвүндән һеч бирини әмәлә кәтирә билмәзләр. Бурада адыны гејд етдијимиз бу чанлы варлыгларын тәк бир һүчејрәсини дә әлдә едә билмәзләр.

Гысасы, шүүрсуз атомлар бир јерә јығылараг һүчејрәни әмәлә кәтирә билмәзләр. Сонра јени бир гәрар верәрәк бир һүчејрәни ики јерә ајыран, даһа сонра бир-биринин ардынча фәргли гәрарлар верән, електрон микроскопуну кәшф едән, сонра өз һүчејрә гурулушуну бу микроскопун алтында инчәләјән профессорлары да әмәлә кәтирә билмәзләр.

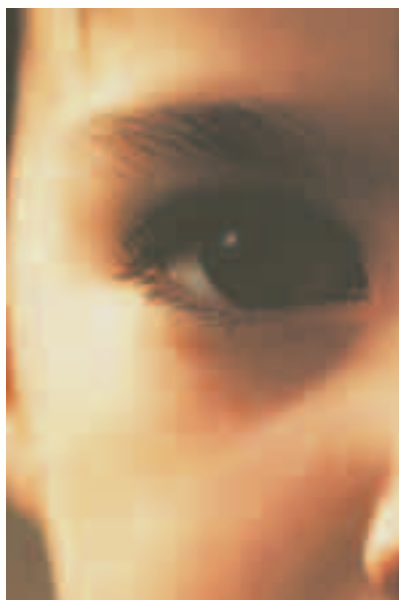
Маддә анчаг Аллаһын үстүн јаратмасы илә чанлы ола, һәјат тапа биләр. Бунун әксини иддиа едән тәкамүл нәзәријјәси исә тәфәккүр вә идрака тамамилә зидд олан бир чәфәнкијјатдыр. Тәкамүлчүләрин ортаја атдығы иддиалар әтрафында бир аз дүшүнмәк һаггында јухарыда данышылан нүмүнәдә олдуғу кими бу һәгигәти дә ајдын шәкилдә кәстәрир.

Көздәки вә гулагдакы технолокија

Тәкамүл нәзәријјәсинин һеч вахт изаһ едә билмәјәчәји башга бир мәсәлә исә көздәки вә гулагдакы мүкәммәл һиссетмә (ламисә) кејфијјәтидир.

Көзлә бағлы мөвзуја кечмәздән әввәл "нечә көрүрүк?" суалына гыса да олса чаваб верәк. Бир чисимдән кәлән шүалар көзә тәрс олага дүшүрләр. Бу шүалар бурадакы һүчејрәләр тәрәфиндән електрик сигналларына чеврилир вә бејнинин арха тәрәфиндәки көрмә мәркәзи дејилән кичик бир нөгтәјә өтүрүлүр. Бу електрик сигналлары сыра илә давам едән ичраатлардан сонра бејиндәки бу мәркәздә көрүнтү олага һисс едилер вә көрүлүр.

Бу мөлүматдан сонра инди бир аз фикирлөшөк. Бейн ишыг үчүн гапалыдыр. Јәни бейнин ичи гапгаранлыгыдыр, ишыг бейнин олдуғу јерә гәдәр кедиб чыха билмәз. Көрүнтү мәркәзи дејилән јер зүлмәт гаранлыг, ишығын һеч вахт чата билмәдији, бәлкә дә һеч вахт раст кәлмәдијиниз гәдәр гаранлыг бир јердир. Анчаг сиз бу зүлмәт гаранлығында ишыгы, парлаг бир дүнјаны сејр едирсиниз. Һәм дә бу о гәдәр ајдын вә кејфијјәтли бир көрүнтүдүр ки, XXI әсрин технолокијасы да һәр чүр имкан саһиби олмасына бахмајараг бу көрүнтүнү әлдә едә билмәмишдир. Мәсәлән, һазырда охудуғунуз китаба, китабы тутан әлләринизә бахын. Сонра башынызы галдырын вә әтрафыныза нәзәр салын. Инди көрдүјүнүз ајдынлыг вә кејфијјәтдәки бу көрүнтүнү башга бир јердә көрмүсүнүзмү? Бу гәдәр ајдын бир көрүнтүнү сизә дүнјанын бир нөмрәли телевизор ширкәтинин истеһсал етдији ән мүкәммәл телевизор экраны да верә билмәз. 100 илдир минләрлә мүһәндис бу ајдынлығы әлдә етмәјә чалышыр. Бунун үчүн фабрикләр, нәһәнк тәсисатлар гурулу, тәдгигатлар апарылыр, планлар вә лајиһәләр һазырланыр. Јенә дә бир телевизия экранына бахын, бир дә әлиниздә тутдуғунуз бу китаба. Арада бөјүк ајдынлыг вә кејфијјәт фәрги олдуғуну көрәчәксиниз. Һәм дә телевизор экраны сизә икиөлчүлү бир көрүнтү көстәрир, һалбуки сиз үчөлчүлү, дәрин бир перспективи көрүрсүнүз.



Узун илләрдир он минләрлә мүнәндис үчөлчүлү телеви- зор һазырамаға, көзүн көрмә кејфијјетинә јижәләнмәјә сәј көстәрир. Бәли, үчөлчүлү телевизор системини һазыраја билдиләр, анчаг ону да ејнәксиз көрмәк мүмкүн дејил. Бу ејни заманда сүни бир үчөлчүлү системдир. Арха тәрәф да- һа буланьг, гаршы тәрәф исә кағыздан һазыранмыш деко- расија кими көрүнүр. Һеч вахт көзүн көрдүјү гәдәр дәгиг вә кејфијјәтли бир көрүнтү ола билмәз. Камерада да, телеви- зорда да мүтләг көрүнтү иткиси баш верир.

Тәкамүлчүләр бу кејфијјәтли вә дәгиг көрүнтүнү тәшкил едән механизмин тәсадүфән мејдана кәлдијини иддиа едир- ләр. Инди бир адам сизә отағынызын бир күнчүндәки теле- визорун тәсадүфләр нәтичәсиндә мејдана кәлдијини, "атом- лар бир јерә топланды вә бу көстәрән чиһазы мејдана кә- тирди" десә, нә фикирләшәрсиниз? Минләрлә адамын бир јерә јығышараг дүзәлдә билмәдијини шүүрсуз атомлар нечә едә биләр?

Көзүн көрдүјүндән даһа ибтидаи олан бу көрүнтүнү меј- дана кәтирән чиһаз тәсадүфән мејдана кәлмирсә, көзүн вә көзүн көрдүјү көрүнтүнүн дә тәсадүфән мејдана кәлмәјәчә- ји ајдын мәсәләдир.

Бу мәсәлә гулаг үчүн дә ејнидир. Харичи гулаг әтрафда- кы сәсләри гулаг чәмчәси васитәсилә јығыб орта гулаға өтүрүр. Орта гулаг алдығы сәс тиртәјишләрини күчләндирә- рәк дахили гулаға өтүрүр. Дахили гулаг да бу титрәјишләри електрик сигналларына дөндәрәрәк бејинә көндәрир. Ејни- лә көрмә мәсәләсиндә олдуғу кими ешитмәк ичраатлары да бејиндәки ешитмә мәркәзиндә һәјата кечир.

Көздәки вәзијјәт гулаг үчүн дә гүввәдә галыр, јәни бејин ишыға олдуғу кими сәсә дә гапалыдыр, сәси кечирмир. До- лајысы илә әтраф нә гәдәр курултулу да олса бејнин ичи тамамилә сәссиздир. Буна бахмајараг ән дәгиг сәсләр бе-

жиндә һисс едилир. Сәс кечирмәјән бејнимиздә бир оркестрин симфонияларыны ешидәрсиниз, издиһамлы бир мәканын бүтүн курултусуну ешидәрсиниз. Анчаг һәммин анда һәссас бир чиһазла бејнимизин ичиндәки сәс сәвијјәси өлчүлсә, бурада мүтлөг бир сәссизлијин һаким олдугу көрүнөчөк.

Дәгиг бир көрүнтү әлдә едә билмәк үчүн индијә гәдәр технолокијадан нечә истифадә едилирсә, сәс үчүн дә ејни сәјләр онларла илдир ки, давам едир. Сәси гејд етмәк чиһазлары, чохлу електрик аләти, сәси гејд едән мусиги системләри бу сәјләрин бәзиләринин нәтичәләридир. Анчаг бүтүн технолокијаја, бу технолокијада ишләјән минләрлә мүһәндисә вә мүтәхәссисә бахмајараг гулагдакы дәгиг вә кејфијјәтли бир сәс әлдә едилмәмишдир. Ән бөјүк мусиги системи ширкәтинин истеһсал етдији ән кејфијјәтли мусиги аләтини фикирләшин. Сәси гејд едәндә мүтлөг сәсин бир һиссәси итир вә ја аз да олса мүтлөг хышылыты әмәлә кәлир. Мусиги чиһазыны ачанда мусиги башламамышдан әввәл бир хырылытылы сәси мүтлөг ешидәчәксиниз. Анчаг инсан бәдәниндәки технолокијанын мәһсулу олан сәсләр чох дәгиг вә гүсурсуздуру. Бир инсан гулағы һеч вахт мусиги мәркәзиндә олдугу кими хырылытылы вә ја позунтулу сәс һисс етмәз, сәс нечәдирсә, ону там вә дәгиг олараг ешидир. Бу вәзијјәт инсан јарадылдыгы күндән индијә гәдәр бу чүрдүр.

Бу күнә гәдәр инсан оғлунун истеһсал етдији, һазырладыгы һеч бир көрүнтү вә сәс чиһазы көз вә гулаг гәдәр һәссас вә уғурлу бир ламисә системи ола билмәмишдир.

Анчаг көрмә вә ешитмә һадисәсиндә бүтүн бунлардан башга чох бөјүк һәгигәт вар.

Бејнин ичиндәки көрән вә ешидән шүүр кимә аиддир?

Бејнин ичиндә чүрбөчүр рәнкли бир дүңјаны сејр едөн, симфонијалары, гушларын сәсини ешидән, чичәкләри ијлә-јән кимдир?

Инсанын көзләриндән, гулагларындан, бурнундан кәлән хәбәрдарлыглар електрик сигналы олараг бејинә өтүрүлүр. Биолокија, физиолокија вә ја биокимја китабларында бу көрүнтүнүн бејиндә нечә мејдана кәлмәсинә даир чохла тә-фәррүатлар охуја биләрсиниз. Анчаг бу мәсәлә һаггындакы һәгигәтә һеч бир јердә раст кәлә билмәзсиниз ки, бејиндә бу електрик сигналларыны көрүнтү, сәс, иј вә һисс олараг гаврајан кимдир? Бејинин ичиндә көзә, гулаға, буруна еһти-јач һисс етмәдән бүтүн бунлары гаврајан бир шүүр вар. Бу шүүр кимә аиддир?

Әлбәттә, бу шүүр бејни тәшкил едөн синирләрә, јағ тә-бәгәсинә вә синир һүчејрәләринә аид дејил. Буна көрә дә һәр шејин маддәдән ибарәт олдуғуну зәнн едән дарвинист материалистләр бу суаллара һеч вахт чаваб верә билмир. Чүнки бу шүүр Аллаһын јаратдығы руһдур. Руһ көрүнтүнү сејр етмәк үчүн көзә, сәси ешитмәк үчүн гулаға еһтијач һисс етмәз. Бунлардан да башга фикирләшмәк үчүн бејинә дә еһтијачы олмаз.

Бу ајдын вә елми һәгигәтләри охујан һәр бир инсанын бејнин дахилиндәки бир нечә сантиметрлик, гапгаранлыг мөкана бүтүн каинаты үчөлчүлү, рәнкли, кәлкәли вә ишыг-лы олараг сығышдыран Аллаһы фикирләшиб, Ондан горхуб Она сығынмасы лазымдыр.

Материалист инанч

Бура гэдэр арашдырдыгларымыз төкамүл нэзэријјөсинин елми көшфлөрлө ачыг шөкилдө зиддијјөт тәшкил едөн бир иддиа олдуғуну көстөрир. Нэзэријјөнин һәјатын мәншәји һаггындакы иддиасы елмә зиддир, ортаја атдығы төкамүл механизмләринин һеч бир төкмилләшдиричи тәсири јохдур вә дүнјанын дашлашмыш гатлары дарвинизм нэзэријјөсинин вачиб сајдығы кечид формаларынын јашамадыгларыны көстөрир. Белә дө төкамүл нэзэријјөсинин әлбөттө ки, елмә зидд бир фикир кими кәнара атылмасы лазымдыр.

Тарих боју төкамүл модели кими бир чох дүшүнчә системи елмин күндәминдән чыхарылмышдыр. Амма төкамүл нэзэријјөсини төкилдә елми күндәмә кәтирмәк истәјирләр. Һәтта бәзи адамлар бу нэзэријјөнин тәнгидини "елмә һүчүм" кими гәләмә вермәјә чалышыр. Жәрәсән нөјә көрә?

Бунун сәбәби төкамүл нэзэријјөсинин бәзи мүһитләр үчүн һеч чүр әлдән бурахылмајачаг еһкамчы бир инанч олмасыдыр. Бу адамлар материалист фәлсәфәјә кор-коранә бағлыдырлар вә дарвинизми дө тәбиәтә верилә биләчөк јеканә материалист изаһ олдуғу үчүн мәнимсәјирләр.

Бәзән буну ачыг шөкилдә етираф да едирләр. Һарвард Университетиндән мәшһур кенетик вә танынмыш төкамүлчү олан Ричард Левонтин "әввәлчә материалист, сонра алим" олдуғуну белә етираф едир:

Бизим материализмә бир етигадымыз вар, априор (әввәлчәдән гәбул едилмиш, доғру сајылан, тәчрүбәдән асылы олмајан, тәчрүбәдән габаг мөвчуд олан) бир инанчдыр бу. Би-зи дүнјаја материалист бир ачыглама кәтирмәјә мәчбур едөн шеј елмин истигамәт вә гајдалары дејил. Әксинә, материализмә олан априор бағлылығымыз үзүндән дүнјаја материалист ачыглама кәтирән арашдырма үсулларыны вә гав-

рамлары тэгдир едирик. Материализм мүглэг доғру олдуғуна көрө дө илаһи бир ачыгламанын сәһнәжә дахил олмасына ичазә верә билмәрик (Richard Lewontin, "The Demon-Haunted World", The New York Review of Books, 9 январ 1997, сәһ. 28).

Бу сөзләр дарвинизмин материалист фәлсәфәжә бағлылыг учбатындан јашадылан бир еһкам олмасынын ачыг ифадәсидир. Бу еһкам маддәдән башга һеч бир варлыг олмадығыны гәбул едир. Буна көрө дө чансыз, мәнтигсиз маддәнин һәјаты јаратдығына инаныр. Милјонларла мүхтәлиф чанлы нөвүнүн, мәсәлән, гушларын, балыгларын, зүрафәләрин, гапланларын, бөчәкләрин, ағачларын, чичәкләрин, балиналарын вә инсанларын чансыз маддәнин өз ичиндәки дәјишикликләрә, јәни јаған јағышла, чахан шимшәклә онун ичиндән мејдана кәлдијини гәбул едир. Һәгигәтдә исә бу, һәм ағла, һәм дө елми керчәкликләрә зидд гәнаәтдир. Амма дарвинистләр "илаһи бир ачыгламанын сәһнәжә кирмәмәси" үчүн бу гәнаәти мүдафиә етмәкдә давам едирләр.

Чанлыларын мәншәјинә әввәлчәдән гәбул едилмиш материалист дүшүнчә илә бахмајан һәр кәс исә бу ачыг керчәји көрөчөкдир: "Бүтүн чанлылар үстүн бир күчә, мәлума та вә ағла саһиб олан бир Јараданын әсәрләридир. О Јарадан бүтүн каинаты јохдан вар едән, чанлылары да јарадыб шәкилләндирән Аллаһдыр".

Тәкамүл нәзәријјәси бәшәр тарихинин ән тәсирли сәһридир

Бурада буну да билдирмәк лазымдыр ки, әввәлчәдән гәбул едилмиш мәнфи фикирләри олмајан, һеч бир идеолокијанын тәсири алтында галмајан, анчаг ағлыны вә мәнтинини ишләдән һәр бир инсан елмдән вә мәдәнијјәтдән узаг

олан чөмијјәтләрин хурафатларыны әкс етдирән тәкамүл нәзәријјәсинин инанылмасы мүмкүн олмајан бир иддиа олдуғуну асанлыгла баша дүшәчәкдир.

Јухарыда да гејд етдијимиз кими, тәкамүл нәзәријјәсинә инананлар бөјүк бир чөнин ичинә чохлу атому, молекулу, чансыз маддәни долдуран вә бунларын гарышмасындан вахт әрзиндә фикирләшән, дәрк едән, кәшфләр едән професорларын, тәләбәләрин, Ејнштејн, Ыубл кими елм адамларынын, Френк Синатра, Чарлтон Ьестон кими сәнәтчиләрин, бунула јанашы чејранларын, лимон ағачларынын, гәрәнфилләрин чыхачағына инанырлар. Ыәм дә бу чәфәнк иддиаја инананлар елм адамлары, профессорлар, мәдәни, тәһсилли инсанлардыр. Буна көрә дә тәкамүл нәзәријјәси үчүн "дүнја тарихинин ән бөјүк вә ән тәсирли сәһри" ифадәсини ишләтмәк даһа мүнасиб олачаг. Чүнки бәшәр тарихиндә инсанларын ағлыны башындан бу дәрәчәдә алан, ағыл вә мәнтиглә фикирләшмәсинә имкан вермәјән, көзләринин гаршысына санки бир пәрдә чәкиб чох ачыг олан һәгигәтләри көрмәләринә мане олан бир башга инанч вә ја иддиа да јохдур. Бу, гәдим мисирлиләрин күнәш танрысы Раја, бәзи африкалы гәбиләләрин тотемләрә, Сәба халгынын күнәшә ситајиш етмәсиндән, Ыз.Ибраһимин тајфасынын өз әлләри илә дүзәлтдији бүтләрә, Ыз.Мусанын халгынын гызылдан дүзәлтдији бузова ситајиш етмәсиндән даһа дәһшәтли вә гәбуледилмәз бир корлугдур. Ыәгигәтдә бу вәзијјәт Аллаһын Гуранда ишарә етдији бир ағылсызлыгдыр. Аллаһ бәзи инсанларын идрак габилитетинин гапаначағыны вә һәгигәтләри көрмәкдән ачиз вәзијјәтә дүшәчәјини әксәр әјәләриндә билдирир. Бу әјәләрдән бәзиләри бунлардыр:

"Ыәгигәтән, инкар едәнләри әзабла горхутсан да, горхутмасан да онлар үчүн бирдир, иман кәтирмәзләр.

Аллаһ онларын үрәжинә вә гулағына мөһүр вурмуш-дур. Көзләриндә дә пәрдә вардыр. Онлары бөјүк бир эзаб көзләјир!" ("Бәгәрә" сурәси, 2/6-7).

"...Онларын гәлбләри вардыр, лакин онунла анламазлар. Онларын көзләри вардыр, лакин онунла ешитмәзләр. Онлар һејван кимидирләр, бәлкә дә даһа чох зәләләтдәдирләр. Гафил оланлар да мәнз онлардыр!" ("Әраф" сурәси, 7/179).

Аллаһ башга әјәләрдә исә бу инсанларын мөчүзәләр көрсәләр дә инанмајачаг гәдәр сәһрләндикләрини белә билдирир:

"Әкәр онлара көјдән бир гапы ачсаг вә онунла дурмадан јухары дырмашсалар, јенә дә "Көзүмүз бағланмыш, биз сәһрләнмишик" дејәрләр" ("Ғичр" сурәси, 15/14-15).

Бу гәдәр кениш бир күтләнин үзәриндә бу сәһрин тәсирли олмасы, инсанларын һәгигәтләрдән бу гәдәр узаг сахланмасы вә 150 илдир бу сәһрин позулмамасы исә сөзләрлә дејилә билмәјәчәк гәдәр һејрәтамыз бир вәзијәтдир. Чүнки бир вә ја бир нечә инсанын имкан харичиндә олан ссенариләрә, чәфәнкијјат вә мәнтигсизликләрлә долу иддиалара инанмасы әјдын ола билир. Анчаг дүнјанын дөрд бир тәрәфиндәки инсанларын шүүрсуз вә чансыз атомлары ани бир гәрарла бир јерә јығылыб, фөвгәләдә бир тәшкилатланма, низам-интизам, ағыл вә шүүр көстәриб гүсурсуз бир системлә ишләјән кайнаты, чанлы аләм үчүн ујғун олан һәр чүр хүсусијјәтә саһиб олан Јер планетини вә сәјсыз комплекс системлә тәһһиз едилмиш чанлылары мејдана кәтирдијинә инанмасынын сәһрдән башга бир изаһы вә ады јохдур.

Һәмчинин Аллаһ Гуранда инкарчы фәлсәфәнин тәрәфдары олан бәзи адамларын етдији сәһрләрлә инсанлары тә-

сир алтына алдыгларыны Һз.Муса вә фирон арасында баш верән бир һадисә илә бизә билдирир. Һз.Муса фирона һагг дини баша саланда фирон Һз.Мусаја өз "елмли сәһрбазлары" илә инсанларын жығышдыглары бир јердә гаршылашмаларыны истәјир. Һз.Муса сәһрбазларла гаршылашанда әввәлчә сәһрбазлара онларын мәрифәтләрини кәстәрмәсини әмр едир:

"(Муса:) "Сиз атын!" деди. Онлар (әлләриндәкини јерә) атдыгда адамларын көзләрини бағлајыб онлары горхутдулар вә бөјүк бир сәһр кәстәрдиләр" ("Әраф" сүрәси, 7/116).

Көрүндүјү кими, фиронун сәһрбазлары көзбағламаларла - Һз.Муса вә она инананлар истисна олмагла - инсанларын һамысыны сәһрләјә билмишдиләр. Анчаг онларын атдыгларынын әвезиндә Һз.Мусанын кәстәрдији дәлил онларын бу сәһрини, әјәләрин ифадәси илә десәк, "ујдуруб дүзәлтдикләри бүтүн шејләри удмуш", јәни тәсирсиз һала кәтирмишдир:

"Биз дә Мусаја: "Әсаны тулла!" дејә вәһј етдик. Бир дә бахыб көрдүләр ки, әса онларын ујдуруб дүзәлтдикләри бүтүн шејләри удур. Артыг һагг заһир, онларын ујдуруб дүзәлтдикләри јаланлар исә батил олду. Сәһрбазлар орада мәғлуб едилдиләр вә хар олараг кери дөндүләр" ("Әраф" сүрәси, 7/117-119).

Ајәдә дә билдирилдији кими, әввәл инсанлары сәһрләјәрәк өз тәсири алтына бу адамларын етдикләринин бир сахтакарлыг олмасынын үзә чыхыб тәсдигләнмәсиндән сонра гејд едилән адамлар пис вәзијјәтә дүшмүшдүләр. Күнүмүздә дә бир сәһрин тәсири илә елм пәрдәси алтында чох чәфәнк идиалара инананлар вә бунлары мүдафиә етмәјә һәјатларыны һәср едәнләр әкәр бу идиалардан әл чәкмәсәләр, һәгигәтләр там мәнәсы илә ачыға чыханда вә "сәһр

позуланда" онлар да пис везијјетә дүшәчәкләр.

Тәкамүл нәзәријјәсини мүдафиә едән вә атеист бир философ олан Малколм Маггрич (Malcolm Muggeridge) белә бир везијјәтдән горхдуғуну белә етираф едир:

Мән өзүм тәкамүл нәзәријјәсинин хүсусилә тәтбиг едилдији саһәләрин кәләчәјин тарих китабларындакы ән бөјүк күлүнч везијјәтләрдән бири олачағына инандым. Кәләчәк нәсилләр бу гәдәр чүрүк вә гејри-мүәјјән олан бир гипотезин инанылмаз бир садәләвһлүклә гәбул едилмәсини һејрәт ичиндә гаршылајачаглар (Malcolm Muggeridge, The End of Christendom, Grand Rapids: Eerdmans, 1980, сәһ. 43).

Бу кәләчәк узагда дејил, әксинә, чох јахын бир кәләчәкдә инсанлар "тәсадүфләр"ин танры ола билмәјәчәјини баша дүшәчәкләр вә тәкамүл нәзәријјәси бәшәр тарихинин ән бөјүк јаланы вә ән шиддәтли сеһри олага таныдылачаг. Бу шиддәтли сеһр бөјүк сүрәтлә дүнјанын дөрд бир тәрәфиндә өзүнүн инсанлар үзәриндәки тәсирини азалтмаға башламышдыр. Тәкамүл јаланынын сиррини өјрәнән әксәр инсанлар бу јалана нечә инандыгларыны һејрәт вә тәәччүб ичиндә көтүр-гој едирләр.

**"Сән пак вә мүгәддәссән!
Сәнин бизә өјрәтдикләриндән башга
биз һеч бир шеј билмирик. Һәр шеји
билән, һөкм вә
һикмәт саһиби Сәнсэн"
("Бәгәрә", 2/32).**